

George Stoica s-a născut în 1912 în comuna Petelea, județul Mureș într-o familie de țărani săraci (tatăl său a murit în primul război mondial pe frontul Galiției). A urmat școala în comuna natală, la Târgu Mureș, Oradea și Cluj și și-a făcut studiile superioare la Academia de înalte studii comerciale și industriale din Cluj, pe care a absolvit-o în 1937.

În 1948 a fost promovat doctor în științe economice cu teza „Actualitatea și perspectivele sistemului capitalist” (publicată în anul 1948 la editura Miron Neagu din Sighișoara). A funcționat la începutul carierei ca profesor la diferite școli din Cluj, apoi din 1940 ca asistent universitar la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj, din 1948 și până în 1950 a fost conferențiar universitar la I.S.E.P. Brașov. Între anii 1950 și 1965 a fost profesor la diferite școli din Brașov, iar din 1965 și până în 1972 a funcționat la Universitatea „A.I. Cuza” din Iași, mai întâi ca lector universitar, apoi din 1969 în calitate de conferențiar universitar. Din 1972 și până la pensionare, în 1977, a fost conferențiar la Facultatea de drept economic și administrativ din Sibiu.

Încă din primii ani de studenție a desfășurat o intensă activitate ziaristică.

Între 1938 și 1940 a fost redactor-șef al ziarului *Tribuna* din Cluj, sub conducerea scriitorului Ion Agârbiceanu, funcție pe care a deținut-o și în anul 1940, după mutarea redacției din Cluj la Brașov în urma dictatului de la Viena. A publicat nenumărate articole, studii, eseuri în presa locală transilvăneană și centrală (adesea și sub pseudonimul Gheorghe sau George Freamăt).

În timpul celui de-al doilea război mondial a fost reporter de front (o parte din reportajele sale le-a publicat în cartea *Carnet de front* la editura Dacia din Cluj, în 1974).

La Sibiu s-a angajat cu toată forța încă de la bun început, din anul 1972, în activități redacționale la revista *Transilvania*, publicând numeroase materiale cu conținut economic și literar și luând parte activă la numeroase manifestări publice ale revistei.

A murit în anul 1987 după o scurtă dar necruțătoare suferință.

Pe lângă activitatea publicistică, Gh. Stoica s-a preocupat în ultimii ani de viață intens și de cercetarea fondului de arhive din Sibiu (mai ales al bibliotecii ASTRA) cu privire la publicistica interbelică din Transilvania, a cărei parte componentă fusese el însuși.

Un rezultat al acestor strădării investigative este și cartea de față, inițial comandată de către editura Dacia din Cluj. La vremea terminării ei în anul 1985, cartea însă nu a putut fi publicată.

Decepția autorului atunci a fost mare; investise foarte multe dimineți studiind la bibliotecă și după-amieze și seri scriind și ordonând materialul investigat. Investise de asemenea și mult suflet într-o întreprindere al cărei propagator și apărător fusese dintotdeauna: cultura românească din Transilvania.

Atunci, în 1985, n-am citit cartea integral; n-am avut timp sau nu mi-am făcut timp.

Am citit-o însă acum, în anul 2002, dintr-o perspectivă complet schimbată: perspectiva unui român care trăiește de câțiva ani buni în străinătatea comunitar-europeană, care deci are avantajele unei anumite neutralități sociale și politice și deci și șansa de a aprinde dintr-o distanță obiectivă fenomenele (istorice).

Și astăzi (sau poate astăzi mai mult ca oricând) avem nevoie de reflectarea autentică a trecutului ca parte integrantă a unui prezent complex și diversificat.

Sunt convins că această carte constituie o contribuție valoroasă în acest sens.

George Răzvan Stoica

Agârbiceanu la „Tribuna” – Cluj 1938 - 1940

MOTTO

„Trăind într-o țară așa de frumoasă ca a noastră, în mijlocul unui popor inteligent, liniștit, harnic, călăuzit de simțul dreptății, cum m-aș putea plânge că nu am avut subiecte de scris?”

„Am fost îngenunchiat, dar pe pământul țării mele. De câte ori genunchiul meu a atins pământul, eu am fost mai aproape de sânul mamei mele”.

Ion Agârbiceanu

Partea I Apariția, continuarea unei tradiții și profilul ziarului

1. Imperativele apariției unui mare cotidian în capitala Transilvaniei. Misiunea istorică a noului ziar

Apariția *Tribunei* din Cluj, la 29 octombrie 1938, sub direcția scriitorului Ion Agârbiceanu, reprezintă un eveniment major în viața politică, culturală și socială a Transilvaniei românești. Necesitatea unei astfel de apariții a fost dictată, în primul rând, de nevoia de a avea la Cluj un cotidian de mare răspundere, întindere și respirație – energic și bătaios – eliberat de fetele dependente și legături subalterne față de orice club politic vechi, perimat și compromis; cu alte cuvinte de a dispune, în sfârșit, în Transilvania, de un mare ziar independent, în sensul veridic al expresiei. Apariția mai era impusă, în al doilea rând, și de obligația pe care autoritatea de stat trebuia să o acorde unei corecte, rapide și integrale informări în avalanșa problemelor care frământau omenirea și în special Europa în anii teribili care au premers dezlănțuirii celei de-a doua conflagrații mondiale. De fapt Europa se afla în acele momente dramatice în preziua totalei prăbușiri. Marele Reich, sub bagheta blestemată a „caporalului” dezechilibrat și megaloman, înfăptuise peste noapte Anschluss-ul (ștergând brutal de pe hartă Austria, spre stupefacția întregii lumi) și-apoi înghițise, într-o demență dezlănțuire instinctuală, „șopârla” Cehoslovaciei, ca o consecință inevitabilă a subredelor acorduri de la München, semnate de credulii și ridicolii conciliatori, manevrați în opera lor distructivă de Chamberlain, prim-ministrul britanic, și de Daladier, premierul francez. În urma acestor răsunătoare victorii agresorului a deschis poarta tuturor confruntărilor fâlfâind, cu o sinistră dezinvoltură, pe cerul mohorât al bătrânului și neputinciosului nostru continent, *fantoma* revizionismului turbulent și agresiv. Lumea asista dezorientată și înnebunită de spaimă la neașteptatele răsturnări de situații, la imprevizibilele încheieri de pacte draconice și la încălcări grosolane ale acordurilor încheiate cu ani în urmă, la repudierea recentelor angajamente semnate în diverse conferințe și conveniri internaționale, la luitoarele amnezii privind cuvântul dat, acțiuni iresponsabile, care au transformat viața politică într-o junglă sălbate-

că, în care cel tare este stăpânul și mânuitorul de necontestat al legii și al dreptății. Brutala forță sfida de la înălțimea puterii absolute tot ceea ce nu intra în raza deplinei sale satisfacții. Cei lipsiți de putere și de alianțe trainice și solide alergau năuciiți în toate părțile bătând disperai pe la nenumărate porți pentru a găsi la cei mari și puternici o cât de vagă ocrotire sau măcar o sumă de garanții minime care să le asigure supraviețuirea. Teribilul dezechilibru care a cuprins umanitatea aparținea anilor „cele mai dramatice epoci din întreaga existență a omenirii, răstimp în care lumea a devenit de nerecunoscut” (Geo Bogza).

În desfășurarea apocaliptică a acestui apăsător coșmar intra desigur și România care izbutise – după primul cataclism – să-și realizeze visul milenar al demnității naționale și politice în dauna subredului, dezarticulatului și monstruosului imperiu austro-ungar. Cei destituiți din istoria Transilvaniei prin actul măreț al Unirii de la Alba-Iulia agonizau neputincioși, alterați vizibil în nemăsuratul lor orgoliu. Asupra sfântului pământ al Transilvaniei și asupra altor ținuturi voievodale românești hoardele aduse de vânturile pustiei în anii întunecați ai începutului de ev-mediu își ridicau amenințătoare capetele și își arătau – în zăngănit sinistru de arme – ghiarele hrăpărețe. Amenințată în ființa ei istorică, România trebuia deci să facă față unor încercări insurmontabile pentru a-și apăra existența, integritatea teritorială, suveranitatea și independența. Poporul trebuia să fie informat, avertizat, pregătit pentru orice eventualitate și mobilizat integral pe baricadele apărării decisive. Ori, acest lucru nu se putea obține în condiții corespunzătoare decât prin organe de presă capabile să descifreze și să interpreteze evenimentele zilei în spiritul năzuințelor noastre vitale, capabile să creeze climatul politic necesar unei implacabile rezistențe în fața primejdioaselor atentate externe. În Transilvania, această primordială și sacră misiune revenea, alături de celelalte ziare, și *Tribunei*, con-

cepută și creată anume pentru a da la timp alarma preventivoare și riposta cuvenită tuturor celor care nutreau gânduri și pofte revanșarde.

2. Pe linia unei luminoase tradiții și moșteniri cultural-politice

În entuziasmul apariției mulți au văzut în noua gazetă o reparație. Agârbiceanu vorbește în articolul-program din primul număr (29 octombrie 1938) despre legăturile indestructibile pe care foaia sa le va avea, trebuia să le aibă pe linie tradițională cu vechea *Tribună* a lui Slavici de la Sibiu și cu celelalte publicații de presă din perioada pregătirii Unirii celei mari, deci în anii când forțele convergente intelectuale și politice ale românilor transilvăneni erau mobilizate pentru realizarea supremului ideal național. El premărește cu venerație scrisul și cuceririle culturale și politice, pe tărâm jurnalistic, ale înaintașilor. Lucrul acesta a reieșit apoi și mai pregnant în evidență din mesajele pe care contemporanii (personalități de seamă ale vieții noastre publicistice, ziare și alte publicații) le-au transmis la apariție, mesaje publicate în primele numere ale ziarului.

Primul semnal l-a dat, în această privință, dr. Ilie Dăianu (al doilea director al *Tribunei* din Sibiu, după Slavici, în perioada 1896-1900) care, într-un emoționant salut, întâmpină astfel apariția noului ziar: "...Acum, iată, *Tribuna* reînvie la Cluj, unde mai înainte nu se prezenta decât târâtă înaintea barei judecătorești, ca să fie osândită, ca o agitație care era și să fie întemnițată". După ce fixează locul celor două *Tribune* (de la Sibiu și de la Arad) în istoria presei transilvane și după ce stabilește legătura organică cu noul ziar, încheie astfel: „Eu salut cu bucurie această nouă apariție a vechii *Tribune*. O salut ca pe o veche și bună cunoștință și-i urez din toată inima izbândă deplină în noul rol ce-și asumă, conștiință și mândră de această misiune”.

Prof. Onisifor Ghibu, mereu pe cele mai înalte și mai redutabile baricade, consideră presa transilvană mai veche „o școală de idealism și de naționalism”... Despre cele trei *Tribune* (cea de la Sibiu 1884-1904, cea de la Arad 1904-1912 și cea de la București 1915-1916) are aprecieri deosebit de calde și entuziaste. „Cuvântul «Tribună» - spune el în mesajul de salut - a ajuns mai mult decât o firmă, a fost o noțiune, un titlu care a stăpânit mulțimile cu puterea de vrajă a unui simbol ce ademenește și împinge masele înainte. «Tribună» a fost o cetate inexpugnabilă de idealism și radicalism politic, ea a fost sediul central de rezistență îndărătnică și dărză, de conștiință clară și nebiruită a destinelor celor mai depărtate și sigure ale neamului”. Actuala „Tribună” - crede Ghibu - „va fi stăpânită de unitatea unei doctrine, a unei tradiții”. Fragmentul pe care Ghibu îl reproduce apoi în primul număr al „Gazetei de Transilvania”, citându-l pe Barițiu, trezește la realitate, la aspra și teribilă realitate, orice conștiință românească: „Un streinu - a scris Barițiu în articolul-program al primului număr - nu scrie în limba românească, cu atât mai puțin în duhul românesc; un streinu de ar fi înțeleptul înțelepților, cosmopolitul cosmopoliților, nu cunoaște scările noastre, nu li scoate pe acele, prin urmare nici nu știe prescrie mijloacele ajutoare”. Gazetele menționate - consideră Ghibu - „vorbesc despre Nația românească întreagă, despre duhul românesc, despre primejdiiile la care duhul străin expunea națiunea românească și despre necesitatea stringentă a moralei în viața națională”. Nu este nevoie, credem, să relevăm permanenta actualitate (pentru anul 1938) care poate fi desprinsă din astfel de avertismente”.

Cuvinte impresionante au transmis ziarului și unii din reprezentanții guvernului, care au avut „o existență pe cât de firavă, pe atât de intermitentă”. Astfel:

Primul-ministru, patriarhul Miron Cristea, a scris directorului Ion Agârbiceanu: „Trimit ziarului «Tribună», redactorilor, colaboratorilor și cititorilor ei părințeștile noastre binecuvântări și le doresc succes în munca de consolidare a unirei noastre sufletești, a solidarității naționale și a muncii constructive, în jurul celor ce dezinteresat lucrează pentru binele obștesc”.

Ministrul Cultelor și Artelor, episcopul Nicolae Colan, a lansat, mai întâi, muștrătoare mențiuni despre precaritatea presei transilvane, după Unire, atribuind întreaga vină defunctelor partide politice, „care au subjugat presa efemerelor lor interese”; apoi a trasat astfel drumul noului ziar: *Tribună* - alături de alte surori ale ei ce se vor mai naște - e chemată să reabiliteze prestigiul de calitate și de durată al gazetăriei dincoace de Carpați”.

Eugen Titeanu, ministrul Propagandei, a relevat nu numai importanța istorică a apariției, ci și talentul gazetăresc al scriitorului Ion Agârbiceanu declarând, printre altele, la Congresul presei din provincie ținut la Sibiu la 1 noiembrie 1938: „În acest tablou al presei văd cu plăcere că nu sunt numai ziare care mor; sunt și ziare care reînviază. Iată, de exemplu, acum a reapărut cu un titlu de rezonanță istorică: *Tribuna*, sub conducerea gazetarului de mare talent care este părintele Agârbiceanu. Această gazetă, destinată să concentreze forțele culturale ale Ardealului de toate nuanțele, este un început de reechilibrare între presa românească și presa minoritară, un fel de pasăre «Phoenix», o continuare a *Tribunei* de pe vremuri”.

Generalul Hanzu, rezidentul regal al ținutului Someș, a transmis cuvinte de bună urare scoțând în relief faptul subscris și de ceilalți demnitari, anume că ziarul *Tribuna* este „menit să continue o frumoasă și pilduitoare tradiție de promovare a intereselor naționale ale vechiului ziar *Tribuna*”.

În același sens s-au manifestat și și-au exprimat entuziasmul ierarhii: Alexandru, arhiepiscop și mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș; Vasile Lăzărescu, episcop al Caransebeșului; Iuliu Hossu, episcop de Cluj-Gherla; Valeriu Traian, episcop de Oradea și dr. Ioan Bălan, episcopul Lugojului.

Prof. Al. Dima, în activitate la Sibiu, a determinat astfel misiunea [...] unei gazete ardelenice și, evident, și misiunea *Tribunei*: „Prima datorie - consideră el - e un act de închinare în fața tradiției presei ardelenesti și a concepțiilor sale [...]. Două au fost direcțiile care au cristalizat [...] concepțiile *Tribunei*: ideea națională [...] și ideea etică [...]. Misiunea noii *Tribune* e așadar limpede și grea. Ea va trebui să restaureze valori intrate în paragină, să reamintească idei elementare, dar eterne, să predice primatul intelectualității, al dominării comunității asupra individualismului anarhic”.

Adeziunea colegilor de breaslă e entuziastă și totală, concretizată în fraze deosebit de elocvente:

Noua Gazetă de Vest din Oradea: „De câteva zile și-a început apariția la Cluj un nou ziar, intitulat «Tribuna» și care, după modul cum se prezintă, ne îndrituiește să vedem în el nu numai un simplu confrate, ci un adevărat cotidian al Ardealului, continuator al glorioasei «Tribune» de odinioară. Directorul noului ziar este marele scriitor Ion Agârbiceanu, care își scrie cotidian articolul său cu greutatea pe care i-o dă valoarea și prestigiul trecutului, articol atât de așteptat de cititorul ardelean. Personalitatea domniei sale constituie deplina cheazășie că «Tribuna» va afirma tradiția presei Ardealului dinainte de Unire. Dacă

ne gândim că director administrativ este domnul Ioan Petruca, un organizator energic, iar redactorșef domnul Liviu Hulea, unul dintre cei mai valoroși gazetari ai Ardealului nou, privim cu încredere misiunea *Tribunei* și salutăm cu toată bucuria și sinceritatea apariția ei. «Tribuna» apare zilnic în 12 pagini, costă numai 2 lei, este scrisă de cele mai bune condeie și conține un material surprinzător de bogat, variat și de ultimă oră”.

Ideea națională din București a publicat, sub semnătura autoritară a gazetarului de primă mărime Al. Hodoș următoarele: „Gândul ni se întoarce înapoi, la *Tribuna* din Sibiu, unde au scris Ion Slavici, în plină maturitate a credinței sale naționaliste, George Coșbuc și G. Bogdan-Duică la începuturile tinereții lor inflăcărare. Apoi ne aducem aminte de cealaltă *Tribună*, de la Arad, în paginile căreia a pornit Octavian Goga, după Ion Rusu-Șirianu, lupta lui pentru orientarea politică a ardelenilor spre București. Continuatorul de astăzi al *Tribunei*, care se tipărește acum la Cluj, a făcut parte el însuși din echipa însuflețirii românești de-atunci. Nu se putea o mai nimerită alegere pentru aprinderea unei candelă care se stinsese [...]. Domnul Ion Agârbiceanu - acest scriitor onest și vrednic - aduce cu sine concepția religioasă a vieții, [...] el nu se socotește un simplu meșteșugar al condeiului, închiriat pentru simbric, când unuia, când altuia, ci se consideră în slujba idealului său despre lume, fie că predică la amvon, fie că-și trimite articolul la gazetă. Un misionar care își va îndeplini cu iubire de oameni și cu frica lui Dumnezeu însărcinarea care i s-a dat. Noi, care am făcut gazetărie în Ardealul de după război (cu Cezar Petrescu la *Voința* și scriitorul acestor rânduri la *Renășterea Română*) cunoaștem deopotrivă și nevoia unei presei românești dincolo de Predeal, și amărăciunile legate în chip fatal de o asemenea întreprindere. Până acum, aproape toate ziarele începute la Brașov, la Sibiu sau la Cluj au fost organe de partid și n-au izbutit decât să învrăjbească duhurile și să înghită foarte multe fonduri. De data aceasta a renăscut o foaie care nu slujește un club politic, ci însăși cauza interesului obștesc”.

Cuvinte tot atât de revelatoare a publicat și ziarul *România* din București, sub semnătura directorului Iorga C. Stan.

Marele său a scris, într-un studiu dedicat istoriei presei românești, că vechea *Tribună* a lăsat „urme neuitate, nu numai în jurnalistică românească de peste munți, [ci și] în întreaga dezvoltare a presei politice și culturale românești”.¹ Urmele, întrucât ne privește, reprezintă tocmai reparația *Tribunei* lui Agârbiceanu.

Fast-a *Tribuna* noastră, a celor ce am stat ferm alături de prodigiosul scriitor, a patra *Tribună*? Dacă privim lucrurile numai prin prisma evolutivă putem afirma că ne aflăm, de fapt, pe a patra treaptă: după *Tribuna* lui Slavici (1884-1903), după *Tribuna* de la Arad (1907-1912) - redactată de Sever Bocu - și după *Tribuna* de la București (20 martie 1915-3 iulie 1916), aceasta din urmă subintitulându-se „Revistă politică și culturală săptămânală”, scoasă de un grup de trei intelectuali de vază: Gh. Popp, Constantin Bucșan și Onisifor Ghibu”.

A patra *Tribună* s-a aflat în deplină stăpânire a idealurilor care au animat viața celorlalte trei, s-a identificat cu idealurile lor. Așteptând înfrigurată desfășurarea evenimentelor din preajma declanșării celui de-al doilea război mondial și descifrând cu vizionară luciditate pericolele care amenințau integritatea noastră teritorială s-a angajat de la început pe drumul anevoios al luptei necurmate pentru preîntâmpinarea marelui rău care se profila la orizont. Dacă cele trei *Tribune* au militat pentru împlinirea mărețului ideal al Unirii, cu toate implicațiile ce s-au desprins din

această luptă, cea de-a patra și-a înscris în programul ei de luptă păstrarea și întărirea Unirii sub toate aspectele. Lupta pentru Unire și lupta pentru apărarea Unirii întruchiează *aceiași ideal*, formează *un tot* care nu poate fi și nu trebuie să fie fragmentat. Nu putem restrânge însă limitele fascinantele ideal al unirii numai la conținutul lui politic. A reduce totul numai la atât, înseamnă să nu cunoști nimic din puternica luptă purtată de tribuniștii mai vechi și mai noi pentru limbă, pentru port național, pentru o cultură unitară specific românească, pentru o gândire etică mai clară, în fond pentru ridicarea nației pe cele mai înalte trepte ale cunoașterii, ale creației, ale interpretării, ale dezvoltării.

3. Spiritul (stilul) tribunist³

În sensul celor spuse, climatul spiritual unitar al celor patru *Tribune* a dus, în cele din urmă, la ceea ce se poate numi, cu perfectă îndreptățire, *spiritul, stilul tribunist*, care a imprimat întregii noastre conduite un mod superior de gândire, acțiune și interpretare în toate problemele esențiale ale vieții noastre publice. Intellectualitatea transilvană și-a însușit temeinic acest *spirit*, considerându-se angajată plenar și în permanență în transpunerea conceptelor în viața diurnă.

Spiritul tribunist este un complex de entități psihice, de problematice sociale, de factori materiali caracteristici societății noastre avansate din punct de vedere politic, științific, cultural și artistic. Exponenții sunt purtătorii unui mesaj de cea mai densă structură intelectuală, care derivă din convingeri profund novatoare și dintr-o temeinică pregătire profesională susținută de titluri academice corespunzătoare, caracteristice gazetarului de tip universitar – cum se exprimă Ion Clopoțel – dintr-o intransigență implacabilă în lupta pentru cucerirea puterii politice (înainte de Unire), pentru Unire și pentru păstrarea unității naționale în orice împrejurare istorică. *Spiritul tribunist* este păstrătorul și apărătorul unui adevăr cu neputință de contestat și anume că *Transilvania este leagănul românismului*, că a fost, este și va fi de-a pururi românească, așa cum au gândit și au proclamat în permanență cele mai luminate minți ale genului creator românesc.

Un prim semn despre apariția și existența spiritului tribunist, denumit *curent*, l-a dat chiar Slavici în Prefața evocării sale istorice *Tribuna și tribuniștii*, tipărită de „Minerva” din Orăștie în anul 1896. „Cu *Tribuna* - precizează el – a intrat în viața noastră comună un nou rând de oameni, care au dat lucrării noastre culturale un nou avânt și luptelor noastre politice o nouă direcțiune, care reprezintă în dezvoltarea noastră națională un nou curent. Curentul acesta, slab la început, a crescut din an în an și a ajuns în cele din urmă a toate covârșitor, fiindcă el pornea din simțământul că prin originea noastră, prin destoiniciile noastre particulare și prin pozițiunea noastră geografică, noi, Românii, deși risipiți în mai multe state, avem aceleași interese și suntem a purta împreună aceeași grea și frumoasă sarcină în Orientul Europei [...] S-a făcut de la 1884 încoace în mijlocul nostru o selecțiune și s-au adunat la o parte, împrejurul *Tribunei*, toți cei ce au credință în viitorul frumos al neamului românesc”. Nu conține textul lui Slavici unul din cele mai caracteristice, mai plastice elemente ale *spiritului tribunist*, fără să fi ajuns încă la denumirea propriu-zisă a termenului?

Tradițiile eroice în vechea *Tribună*, evocate atât de emoționant de Elena Stan în actuala *Tribună* (2 febr. 1984, p. 3) – după cronică germană a lui Ludovic Spiess din 1900 – se integrează organic în substanța stilului tribunist, fiind al

doilea semn notabil în caracterizarea stilului.

„Spiritul nemuritorilor Horia și Iancu, [...] amândoi, expresia cea mai puternică a a individualității și tăriei românești”, își transferă adânc semnificație în *stilul tribunist*. Portretul amândurora n-ar trebui să lipsească din nici o casă de români.

Existența și manifestările lui au fost relevante însă și de alți exegeți, nu numai de tribuniști. Astfel: Serafim Duicu⁴ arată într-un subtil eseu că *Tribuna* „a impus un anumit spirit în viața politică a Transilvaniei de la sfârșitul veacului trecut, spirit de la care se revendică mai toate periodicele românești de după aceea”. Coordonatele lui sunt: - lupta pentru unitatea națională, - orientarea „spre popor”, care „materializa conceptul maioreșcian de «realism popular», - „regalitatea” lui Alecsandri care „răspundea perfect idealului «poporan» al tribuniștilor”, - cultul pentru Eminescu și pentru alți scriitori din țară, - cultivarea limbii naționale (după luminosul îndemn al lui Ienăchiță Văcărescu) și conservarea naționalității, - iradiația unui autentic spirit militant și - subordonarea totală a intereselor proprii intereselor generale”, coordonate care fac parte din structura conceptului și care au fecundat din plin spiritul tribunist.

Ion Lungu și Ion Oarcăsu⁵ identifică spiritul tribunist la toate generațiile de scriitori care s-au succedat de-a lungul anilor: Slavici și Coșbuc, adevărații întemeietori ai spiritului tribunist, sunt continuăți de Octavian Goga și Ilarie Chendi, apoi de Agârbiceanu cu toți tribuniștii săi și de „urmașii lor de astăzi, scriitorii și publiciștii diferiți ca viziune personală”, însă prinși în idealul estetic tribunist, ideal care înseamnă „întâi de toate organicitate și angajare politico-literară, încredere în cuvânt, tradiția fertilă și energiile creatoare nesecate ale poporului nostru”.

Marin Bucur⁶, după ce subliniază lucrul știut de toată lumea că „*Tribuna*” a fost, „în primul rând, un cotidian politic”, în paginile cărui „discursul politic” s-a complementat cu cel al creației [...] românești din Transilvania”, afirmă că „apărarea drepturilor (noastre) istorice se făcea nu numai cu luptătorii politici”, ci și cu tribuni reali, care „erau cei ai afirmării genului creator românesc”. Se înțelege, desigur, că această complementare despre care se vorbește este componentă majoră a spiritului tribunist.

Reexaminând cele inserate, trebuie să îndemnăm tineretul să nu uite o clipă că atâta vreme cât focarul deznădăjduit al discordiei politice dintre state, dintre popoare și dintre neamuri nu se stinge, indiferent sub ce formă, atât timp cât tulburătorii istoriei agită revendicări teritoriale absurde, *stilul tribunist* – în sensul definit – își păstrează cu autoritate răspunderea și rostul.

4. Precaritatea presei românești din Transilvania și presa străină

Clujul nu era lipsit cu totul de publicații și ziare românești, la vremea respectivă, dar ziarul *Națiunea Română*, de nuanță liberală, „un ziar format mare” – cum l-a caracterizat Horia Stanca⁷ – a înclinat drapelul în luna iulie același an „neputând suporta, nesușinit oficial, cheltuielile din ce în ce mai mari”, iar *Patria*, de nuanță național-gărnănistă, nu putea ține piept atentatelor revanșarde dezmațate, dezlănțuite de cercurile revizioniste cunoscute, sprijinite fățiș în demersurile lor agresive de noi stăpâni ai Europei. După stăruitoare investigații și pregătiri, obținându-se și sprijinul moral și material al statului, a apărut, a reapărut *Tribuna*, sub conducerea lui Ion Agârbiceanu, marele scriitor, care avea să transmită noului cotidian autoritatea și întregul prestigiu de care un organ de presă de asemenea anvergură avea atâta nevoie.

Cu ce probleme a fost confruntat noul ziar?

Pe plan extern cu gravele răsturnări de situații, cu alarmantele dezagregări statale provocate de forța brutală a hitlerismului dezlănțuit. Pe plan intern, politica de restructurare pe *dimensiunea partidului unic* se afla în plină desfășurare. Drumul spre guvernarea personală, în fond spre dictatura regală, se deschisese treptat prin guvernul prezidat de patriarhul Miron Cristea, cu Armand Călinescu la Interne și la Învățământ, guvern care avea misiunea să lărgască neconștient acest drum și să creeze condițiile indispensabile pentru saltul „calitativ” pe care factorul constituțional îl aștepta în noile condiții politice. Dar dacă în sfera activității fostelor partide politice – neutralizate prin lege – se instaura pe nesimțite o oarecare acalmie, în taberele minorităților etnice apele se involburau mereu, agitate de o virulență ofensivă revanșardă, stimulată și orientată de plutocrația de peste hotare. Primitivele și dezordonatele manifestări afectu profund buna noastră credință și stabilitatea democratică, care nu pot fi puse nicicând la îndoială, nu pot fi coborâte, fără nici o noimă, în mocirla celei mai josnice mistificări. Opinia publică românească, covârșitor majoritară în Transilvania, perfect stăpână pe instrumentele puterii, trebuia să reacționeze prompt pentru apărarea imuabilelor drepturi istorice așezate la temelia statului unitar român asemeni unei stânci de granit, capabilă să țină piept tuturor atentatelor și furtunilor din oricare parte ar veni. Răspunderea acestei rezistențe implacabile a căzut, alături de *Patria* și de celelalte publicații, pe umerii unui nou ziar și în mâinile echipei de gazetari mimosi și neînfricați, strânși ferm în jurul marelui tribunist, care s-au angajat de la început, cu îndârjită pasiune, în focul luptei pentru care apărarea sacrelor drepturi naționale, pentru prevenirea și anihilarea tentativelor criminale pornite cu o sfruntată inconștiență de cei ce se legănau în iluzii deșarte. Acțiunea destructivă era alimentată de o nemăsurată și perversă ură șovină. A mai stat deci la baza apariției *Tribunei* și *necesitatea* de a întări frontul celor chemați să înfrunte nestăvilitele atentate revanșarde.

Ne aflăm de fapt în Transilvania într-o stare precară, mai ales pe frontul publicisticii și al jurnalisticii, în comparație cu publicistica și ziaristica minoritară. Agârbiceanu a tras viguros semnalul de alarmă în această privință cu prilejul aniversării celor două decenii de la Unire. În articolul „Progresul minorităților în două decenii”⁸ a atacat cu mânie abia reținută netemeinicia pretențiilor revanșarde privitoare la permanentele și insidioasele revendicări teritoriale, pretenții ce denaturau – cu nedismulată perversiune – stările de lucruri din Transilvania, cu intenția expresă de a crea confuzii și derută, de a cuceri adevăratul cercurilor revizioniste europene pentru așa zisele „nedreptăți” cauzate Ungariei prin tratatele de pace de la Versailles. Pe lângă literatura politică revanșardă, răspândită cu largă generozitate și cu cheltuieli imense în toate capitalele europene, teza revanșardă a fost sprijinită și popularizată în lumea științei și de celebrul economist englez Keynes care, în studiul său despre *Condițiile economice ale păcii*, apărut imediat după război, a pledat suspect de insistent pentru o atitudine conciliantă față de Germania și de ceilalți combatanți obligați la plata unor mari și grele despăgubiri de război. Argumentele acestuia s-au răsrânt, printr-o diabolică perversiune, și asupra Ungariei, alimentându-i nemăsuratele poftă de reabilitare, de revenire la vechea stare de lucruri. Adevărul trebuia dezvăluit deci cu fermitate și investit în cele mai solide argumente. „Dovada cea mai grăitoare a situației minorităților etnice în România, în cele două decenii de la Unire – scrie Agârbiceanu în articolul menționat – este progre-

sul lor continuu pe toate terenurile vieții naționale și economice.” Infirmând apoi absurdele pretenții că minoritățile etnice au fost supuse deznaționalizării și persecuțiilor, în articol se mai spune: „Dacă ni s-ar putea arăta un singur caz când un ungur sau un sas a ajuns să-și uite limba lui din cauza opresiunii statului român, am fi gata să renegăm tot ce am scris până acum despre situația minorităților”. Un astfel de caz nu a fost nicicând dezvăluit, pentru simplul motiv că nu a existat, că nu există nici astăzi. Situația precară a publicațiilor românești din Transilvania, inclusiv a presei zilnice, este prezentată și analizată în spiritul celei mai autentice obiectivități, în comparație cu presa străină, comparație umiltoare pentru noi: „Dacă nu ar [...] exista decât un ziar sau două, redactate în respectiva limbă minoritară, am recunoaște că regimul de presă din România nu e animat de spirit egalitar”. Tabloul cu totul nefavorabil pe care-l prezintă este întregit apoi cu judicioase observații pe marginea invaziei de presă de peste hotare: „Dacă nu ar intra în țară – se mai spune – numai anemice publicații în ungurește, nemțește, rusește care vin de peste hotare, am recunoaște că minoritarii noștri sunt în imposibilitate de a lua contact cu culturile popularelor din care fac parte”. Dar, evident, lucrurile nu stăteau așa. Dovadă stau spectacolele cu operetele lui Lehar și ale lui Johann Strauss, mereu prezente pe scenele teatrelor noastre muzicale, chiar și astăzi (1985), când avem atât de multe creații excepționale românești care ar trebui să fie mereu reprezentate. Și-apoi pentru a avea o privire integrală asupra situației, în articol se mai spune: „Dacă producțiile lor artistice, de teatru, operă etc. ar fi împiedicate, am recunoaște că li se răpește un drept firește”. Dreptul însă nu le-a fost răpit niciodată. Dimpotrivă, instituțiile culturale artistice românești au colaborat intens cu cele maghiare și săsești, unele dintre ele fiind antrenate cu largă comprehensiune în manifestările noastre teatrale și muzicale. Nu este ignorat nici aspectul etic al problemei. „Am putea trece în revistă – se mai afirmă – toate domeniile în care se poate manifesta viața națională a unui popor și noi ardelenii, care știm din propria experiență ce înseamnă opreliștile în manifestarea spiritului național, am fi cei dintâi gata să recunoaștem că se face nedreptate și să cerem îndreptare. Dar progresul minorităților în toate domeniile este așa de evident încât noi aproape îi invidiem și ne simțim umiliți. Nu numai că nimeni nu și-a uitat limba maternă din pricina dispozițiilor și legilor existente în România, dar foarte mulți funcționari minoritari ai Statului o rup și după două decenii cu greu pe românește. S-au dat atâtea termene de examene încât am bătuț, cred, toate recordurile, ba am ajuns aproape ridicoli”. Punctul cel mai critic se află însă în sfera activității publicistice și editoriale. Pentru alarmanțul tablou pe care-l prezintă, fragmentul în cauză merită să fie reprodus în întregime: „Nu apar – dezvăluie autorul articolului revoltătoare neegalități – unul sau două cotidiene ale minorităților etnice, ci cu zecile, cum sunt cele ungurești, afară de o sumedenie de publicații de tot felul: literare, sociale, științifice, economice etc. Prin publicații minoritare autohtone s-a ajuns chiar la o inflație care e departe de a fi firească și necesară. Ardelenii au sentimentul că se jertfește atâta – nu întrebăm acum de izvoare – pentru a se dovedi străinătății cu cât sunt ungurii din Ardeal superiori în cultură românilor. Necesitatea firească nu este această avalanșă de publicații. Înainte de unire ungurii din Ardeal tipăreau două-trei ziare”. Acum, însă? Se lăfăie în bogăția de tipări-turi. „Se va zice – insistă Agârbiceanu –: aveau presa din Budapesta, din capitală. Da, aveau! Dar parcă acumă nu o au? Cum au germanii pe cea

din Viena și Berlin, rușii pe cea din Moscova etc.”. În partea finală Agârbiceanu își manifestă întreaga revoltă împotriva crasei miopii de care au dat dovadă societatea și statul în politica publicisticii militante într-o vreme când – printr-o abilitate și insinuantă propagandă – puteai câștiga totul. „Mărturisesc – deplânge el situația – că nouă ardelenilor ni-e acru sufletul când vedem atâta belșug de tipar străin la noi”. Ardealul de azi – mai precizează – „nu are decât câteva cotidiene românești, vreo patru reviste, *nici o singură editură ardeleană*, nici o singură tipografie înzestrată modern. (La rotativă, în tot Ardealul, nu se poate tipări decât în tipografii minoritare)”. Nu înseamnă oare, nu putea să însemne acest lucru, pentru un observator neutru, lipsit de o informație statistică riguroasă – te poți întreba – că elementul minoritar se afla, în realitate, în situație „majoritară”, de vreme ce românii erau aproape inexistenți în domeniul sensibil al tipăririi și al tipări-turilor, cu atât mai mult cu cât – se mai arată în articol – pe celelalte planuri, îndeosebi pe cel economic și financiar situația prezenta aspecte dezastroase. „Progrese în industrie și comerț pentru ce le-aș mai aminti – se întreabă – când peste 80 la sută e în mâna minoritarilor”. Cu toate acestea minoritatea maghiară agită furibund armele revanșei. Nu ajungea, potrivit concepției acestei minorități, să stăpânești viața spirituală (artistică și culturală), să ai la dispoziție presa și *mass-media*, să-ți împlinești cu vârf și îndesat nesățioasele pofte materiale pe plan economic, trebuia să ajungi și în posesia puterii politice, cu toate avantajele care decurg de obicei dintr-un astfel de transfer. Nu s-a ținut seama că populația în numele căreia pledează reprezenta, în 1936, abia 7,9% din totalul de peste 18 milioane de locuitori și că în nici unul din județele limitrofe Ungariei așa zisele „majorități” maghiare nu depășeau 30% din populația totală (Arad 19,5%, Bihor 30% și Satu Mare 25,2%).

Perfect cunoscător al acestor realități și animat de un profund sentiment de echitate și dreptate socială avertismentul pe care-l dă apoi celor care agitau tezele răsuflăte ale revizionismului agresiv este îndreptății: „Când fracțiuni de popoare neînsemnate ca număr – afirmă, pe bună dreptate – se prezintă cu astfel de progrese pe toate terenurile, într-un stat național, mai poate fi vorba de necesitatea unui regim special pentru ele, pentru a le asigura existența națională? Și nu e un lucru nefiresc și nedrept a se arunca mereu cu discredit asupra unui stat în care se poate face astfel de progres în două decenii?”. Subtitlul articolului citat întregește cele de mai sus. El se prezintă, de fapt, ca o sinteză pregnantă pentru ceea ce a vrut să dovedească semnatarul lui: „Progresul evident e cea mai puternică dovadă a tratamentului de care se bucură minoritățile noastre și el dezmente întreaga propagandă revizionistă, mai bine decât ar zice orice alt document”.

5. „Unirea între români și front unic împotriva celor ce ne dușmăneau”

Era deci justificată apariția *Tribunei*? Fără îndoială: relațiile de mai sus vorbesc de la sine, iar contra-ofensiva pornită împotriva grosolanelor mistificări revanșarde, chiar de la primele numere, ilustrează vizibil convingerea fermă în dreptatea cauzei românești. Opinia publică a văzut în apariția ziarului *continuitate în acțiune și solidarizare* cu cei ce s-au aflat înainte de Unire pe baricadele rezistenței naționale și în primele rânduri ale ofensivei pentru împlinirea mărețului ideal. În spiritul acestor ardente convingeri, în primul editorial semnat de Agârbiceanu, despre care am mai relatat, se face trimitere la înaintași în ale gazetăriei care – se

spune în articol – „au ascultat de poruncile unei superioare conștiințe naționale, propovăduind, între orice împrejurări, *unirea între români și front unic* împotriva celor ce ne dușmăneau”. Tribunari acestui vital consemn noii tribuniști se angajau să acționeze, în consecință, în activitatea și în lupta cotidiană pe linia ascendentă a cuceririlor din trecut, pe linia perfecționării de stat în slujba idealurilor Unirii. „Este nevoie azi – se face precizarea în articolul menționat – de dinamizarea sufletului național, pe linia instinctului sănătos de conservare existent”. *Tribuna* va fi pusă (deci) exclusiv „în slujba ideii și a solidarității naționale”. Contrariat apoi de precaritatea și ineficiența presei noastre – strângută adeseori de o cenzură lașă și besmetică, în funcție de o serie de calcule politice oportuniste, în opoziție cu presa minoritară – revoltat că am făcut atât de puțin – reactualizează obligațiile ce ne revin în condițiile istorice fundamentale schimbate, scriind: „Azi când în presa românească din Ardeal e *disparentă* (sl.n.) față de cea minoritară, *Tribuna* vrea să fie (trebuie să fie) un steag românesc de luptă, în jurul căruia să se adune toți care cred în valorile sufletului național și sunt gata să le slujească”. Va fi deci „exponential vieții din Ardeal și Banat, precum și a intereselor lor care se pot încadra desăvârșit în interesele superioare ale [...] națiunii române”.

Este evident faptul că această poziție fermă în problemele salvagărdării naționale este însăși substanța spiritului tribunist. Așa apare locul destinat și istorica misiune pe care o avea de împlinit noua *Tribună*. Din contextul imperativelor pe care le-am așezat la temelie prestigiosului organ de presă, *replika* pe care trebuia să o dea în permanență uneltirilor și virulentei propagande revizioniste, și pe care a și dat-o, reprezintă, fără îndoială, obiectivul primordial.

6. Abateri de la spiritul tribunist

Abateri de la acest spirit, de la acest stil au fost, desigur, mai multe în sfera largă a comportamentului nostru public, sub aspect *doctrinar* (politic și cultural). Atenția este însă reținută numai de la abaterile care au o contingență directă și strânsă cu mediul tribunist: discordia dintre primii tribuniști și o parte dintre exponenții vieții noastre politice și culturale, abaterea lui Slavici și inadvertențele criticului literar Octav Șuluțiu, membru al redacției *Tribunei* din Brașov în anii 1941-1944.

Discordia denunțată de Slavici se referă la abaterea de la linia *Tribunei* a d-rului Ioan Rațiu – „bătrân simpatic și venerabil, român verde ca stejarul” – a lui Iuliu Coroianu și a lui Gheorghe Pop de Băsești, care au făcut parte – după spusa lui Slavici – din clubul kossuthist, care au crescut în „spirit maghiar” și care au văzut mântuirea numai în Kossuth. Aceștia au luat parte în silă la politica dinastică, reprezentată de *Tribuna*. Locul lor a fost alături de Dr. A. Mocsonyi și de Mitropolitul Miron Roman (urmașul lui Șaguna, p.m.Gh.St.), „care, înainte de 1870, a declarat într-o întâlnire electorală că mintea îi este cu guvernul, iar inima cu Kossuth”. Slavici arată apoi, în continuare, deosebirile de vederi care „totdeauna au existat” între cei ce practicau o politică alături de monarhie (tribuniști, p.m.) și cei care s-au dat alături de guvernul maghiar. Când Alexandru Mocsonyi a fost rugat „să se pună în fruntea mișcării naționale”, acesta a răspuns: „Nu! eu trebuie să mai stau în rezervă, fiindcă lumea mă crede pușcă încercată și s-ar încredința dacă aș ieși din rezervă că sunt pușcă goală”. „Ar fi bine dacă lumea s-ar încredința că și dl Dr. Ioan Rațiu e tot pușcă goală, după ce s-a despărțit de noi”. Temeri ar putea stârni dezbinarea celor dintâi (cei care au întemeiat *Tribuna*). „Ei și rămân tot ceea ce au fost, în vreme ce *Tribuna* fără de dânsii e o vorbă goală, pe care oamenii cu jude-

cată nu mai pun nici un temei”. Dar sunt nedrepti – conchide Slavici – și „acea care le fac «Tribuniștilor» de baștină imputarea că trebuiau să ferească neamul românesc de rușine, asigurând *Tribuna*, pentru ca nimeni să n-o poată smulge din mâinile lor”¹⁰.

Abaterile lui Slavici de la spiritul tribunist este tranșant dezvăluită de G. Călinescu¹¹. „La 17 martie 1884 – scrie el – *Timpul* încetându-și apariția, Slavici fu trimis la Sibiu să organizeze ziarul *Tribuna*, care și apăru la 14 aprilie. Publicația a fost învinuită că se sprijină și pe guvernul românesc al lui Sturdza și pe cel unguresc al lui Bánffy. Adevărul este că nu făcea o politică naționalistă ci una de compromis. Ea căuta un modus vivendi cu ungurii, o «dezvoltare națională românească în țările supuse coroanei Sf. Ștefan». Slavici a fost arestat în 1889, dar temnița „îi plăcu, căci maghiarii – zicea el – l-au tratat cu cruzare și au fost cu deosebire binevoitori cu familia” lui. Astfel „se înfunda în filo-maghiarismul lui”. Călinescu ne mai spune, în sfârșit, că declarațiile lui N. Iorga că „în curând va veni ziua în care românii din toate țările se vor uni” formând „o Românie mare și puternică” au fost considerate de Slavici „bazaconii”, iar cel ce le-a reproduș un „smintit”. „În prejma războiului din 1916 – se mai spune – Slavici combătu acțiunea de eliberare a Ardealului și asta ar fi puțin lucru, dar după ce unitatea se înfăptui, în loc să tacă sau să mărturisească lipsa de viziune, el întări că rău se făcuse ceea ce se făcuse. O. Goga îl declară mort, ca om, pironindu-l în versuri crude în poezia, „*Unui scriitor vândut*”... Se poate lesne observa că cele semnalate de severul critic depășesc cu mult limitele spiritului tribunist, că ele reprezintă *atitudinea* de viață, conduita unui om investit cu mari răspunderi în fața istoriei, că o astfel de conduită angajează demnitatea și reputația celui ce o manifestă. Deputatul de Beiuș Dragoș, bunăoară, cel care a dus tratativele cu Avram Iancu în numele lui Kossuth, și alții ca el, au rămas stigmatizați în paginile istoriei cu numele de *trădători* de neam.

Inadvertențele lui Octav Șuluțiu, tribunist prin adopțiune, le găsim în articolul publicat în „*Tribuna*” din Brașov (1941) în care ni se spune că rostul presei transilvane s-a schimbat radical. Bătăiosul critic se războiește pe această temă cu *Cineva* (nu ne spune cu cine) în stilul „ambigen” cunoscut, în opoziție cu stilul tribunist, susținând că „ziaristica transilvană înseamnă nobilă obstrucție”, falsifică realitatea, atât de prezentă în conștiința românilor transilvăneni, năbădăiosul „ziarist”, iar „noul ziarism transilvan trebuie să însemne sfortare nobilă de construcții” („nobile” amândouă), care nu-și găsește locul – nici măcar în metaforă – în domeniul ziaristicii. Dar polemica că acel *Cineva* – care apăsese, se pare, vechea ziaristică transilvană – ia forme grotesci. „*Cineva* – mai scrie turbulentul critic – gândește că și azi gazetăria mai poate fi desfășurarea capriciilor personale, înșirarea tuturor toanelor de flăcău bătrân, băgăuirea tuturor ideilor avortate de o inteligență neevoluată. *Cineva* nu vrea să înțeleagă că și tăcerea poate fi un comandament național”. Uluitoare, teribilă descoperire. Cum, adică, tăcerea „un comandament național”? Și ceea ce citim s-a scris la câteva luni după ce fustul *dictat* își împlântase până în prașele pumnalului asasin în trupul Transilvaniei românești. Ziaristica transilvană – după spusa megalomanului combatant – trebuia, trebuie să tacă, pentru că și tăcerea... Dacă și vechii ziarști ar fi adoptat un astfel de stil, o astfel de atitudine, atunci *militantismul* lor politic ar fi fost o naivă și ridicolă parodie. „Ziaristica transilvană și-a atins scopul prin unire; vechiul scop ar putea fi al ziaristicii din Transilvania de Nord. Ei îi revine azi rolul vechiului ziarism transilvan”, ne lămurește criticul nostru. Noi, cei din Transilvania mutilată, tre-

buie să stăm cu brațele încrucișate și să așteptăm soluționarea dramaticelor noastre probleme din partea lui Hitler, din partea lui Mussolini, pentru că „ziaristica transilvană nu poate să mai fie cum a fost ieri”. Așadar, după mai multe luni de la mârșavul asasinat, de la sângeroasa sfârșire a Transilvaniei, suntem muștruluiși să abandonăm idealul de luptă și jertfă al vechii gazetării, în fond *stilul tribunist*, care a ținut nestinsă flacăra Unirii și a consolidării unității noastre naționale multe decenii. Tristă și penibilă opinie debitată de o monstruoasă aiureală „ambigenă”, dictată de ideologia la ordinea zilei. Se pare că pentru noua ideologie trimiterile la *dictat* erau nu numai inoportune, ci și dezagreabile.

Au influențat în vreun fel abaterile menționate atitudinea oamenilor noștri politici, atitudinea gazetarilor mai vechi și mai noi? Deloc! Climatului politic a rămas și rămâne favorabil colaborării internaționale pe toate planurile, cu asigurarea independenței și a suveranității naționale, cu o largă și generoasă libertate internă pentru toate minoritățile etnice. Era concesiilor, a abdicării de la principiile apărării, de la cele mai sfinte îndatoriri patriotice însă a apus pentru totdeauna. Este consensul decisiv pe care l-am moștenit de la *spiritul tribunist* și pe care-l vom apăra și în viitor cu abnegație și fanatism. Poporul român nu va mai încerca experiențe atât de tragice ca experiențele anului 1940. „Să nu dăm locul – ne ține trează mintea Miron Costin – căci pământul acesta este frământat cu sângele moșilor și strămoșilor noștri”. Să nu-l dăm, zic și tribuniștii și să ștergem din conștiința răspunderilor decisive lașă maximă „capul ce se pleacă, paloșul nu-l taie”, pentru că din umilirii și închinăciunii, din abdicării nu cresc laurii victoriei. Cine ne poate spune astăzi ce s-ar fi întâmplat dacă armata română, instalată solid pe frontiera de Vest, ar fi deschis focul – un foc ucigător, cu efecte dezastruoase pentru armata inamică – și dacă ar fi pornit în marș triumfal, ca și altă dată, spre castelele magnaților din Budapesta? Cine ne poate convinge că bezmeticul joc al fiarei hitleriste s-ar mai fi putut desfășura în Balcani așa cum s-a desfășurat? La întrebarea „Ce s-ar fi întâmplat dacă Hitler și-ar fi pierdut viața într-un accident de automobil în 1938?”, monstrul aviației germane, Goering, a răspuns – aflându-se în închisoarea de la Spandau, în anul 1946 – că „n-ar mai fi izbucnit al doilea război mondial, n-ar mai fi avut loc masacre în masă, Uniunea Sovietică n-ar mai fi ajuns o putere mondială, «Reich»-ul și-ar fi dus mai departe existența de mare putere, iar Hitler ar fi intrat în istorie ca cel mai mare german al tuturor timpurilor”¹².

Învățămintele pe care le putem desprinde din aceste fanteziste supoziții sunt, totuși, concludente: Nu renunți la luptă când ființa îți este amenințată de moarte, te aperi cu toate forțele până cazi pe baricade, iar dacă destinul îți este potrivit recurgi la arma lui Decebal – pumnalul – în fața impetuosului împărat Traian și nu te predai. Dacă Decebal ar fi fost un laș, cu ce ne-am mai mândri astăzi? *Nu dăm locul!*, să se știe, căci din inima lui răsăr armele apărării, ale tăriei și ale triumfului final! E acesta un stil patriotard, un stil retoric potrivit pentru festivități? Nu! E stilul care ne-a ținut treji în focul tuturor amenințărilor, al tuturor adversităților, *stilul tribunist* de la care nu trebuie să ne abatem pentru nimic în lume, atâta vreme cât pe cerul Patriei zboară vulturii hrăpăreți ai nimicniciei, ai dușmăniei implacabile!

7. Desolidarizarea de vechiul politicianism

Apariția unui mare ziar este, înainte de toate, un act public de autentică factură politică, chiar dacă

nu aparține unui anumit partid sau club politic. „*Tribuna*” interbelică a avut privilegiul de a fi un ziar independent, fără tutelă și culoare politică de partid. Singurele comandamente care i-au orientat doctrina și i-au aureolat apariția au fost comandamentele luptei naționale, puternic ancorate în conștiința celor chemați să-i dea viață. Sprijinită ferm de stat din punct de vedere moral și material trebuia să răspundă tuturor chemărilor și îndatoririlor care decurgeau din politica statului. La cărna țării se afla, după cum am mai arătat, guvernul Miron Cristea, cu Armand Călinescu ca vice-premier, ministru de Interne și ministru al Învățământului, cu Petrescu Comnen la Externe, cu Mițu Constantin la Economia națională și cu Eugen Titeanu la Propagandă etc. Prezidat de Patriarh, alcătuit după formula utilizării la diverse departamente a mai multor tehnicieni și oameni de specialitate, guvernul dovedea în chip neîndoielnic că viața politică internă intrase pe un nou făgaș în care partidele politice vechi au fost scoase „în afara forțelor chemate să exercite actul de guvernământ”. Era clar pentru întreaga opinie publică că „regele [...] a găsit prin formula guvernării instaurată la 10 februarie 1938 modelul de exercitare de către el, personal, a puterii de stat, fără de partidele politice”¹³. Unii din componenții guvernului descindeau însă din vatra vechilor partide, cu ideologia și practicile cunoscute, astfel încât echipa guvernamentală de sub șefia capului bisericii nu a fost în măsură să-și făurească o ideologie originală, o doctrină proprie. Climatului politic era favorabil, prin urmare, unei activități publice și gazetărești cvasi-independente. „*Tribuna*” avea latitudinea și libertatea de a acționa pe linia marilor comandamente naționale, susținând bine-țelul politica statului. Redactorii, cu excepția conducerii (director Ion Agârbiceanu, administrator Ioan Petruca și prim-redactor și redactor responsabil Liviu Hulea), n-aveau la activ prestații politice notorii și chiar dacă le-ar fi avut, în prezența noii orientări – îmbrățișată fără rezerve de Agârbiceanu – atitudinile și opiniile lor ar fi fost inefficiente. Ca personalitate de primă mărime în viața publică a Transilvaniei, directorul ziarului s-a angajat ferm pe linia politicii introduse de noul guvern care, trebuie să se recunoască, avea o cu totul altă substanță și înfățișare și care răspundea altor exigențe și țeluri decât cele practice de fostele partide. Mărturisirea pe care o face în acest sens¹⁴ – pe alocuri cu accente dramatice – elucidează clar poziția sa politică. Articolul la care ne referim face trimitere, în prima parte, la două cărți proprii, *Sectarii și Răbojul sfântului Petru*, care reprezintă, după cum afirmă „fragmente din viața socială (a societății) vremii sale, p.m.), unele caracterizate în duhul de satiră. Odată cu durerea cu care le-am scris – precizează – ele cuprindeau și convingerile la care ajunsese înainte cu un deceniu, după ce primul deceniu de la unire l-am cheltuit și eu în politică și ziaristică de partid”. Această sinceră recunoaștere a trezită, se pare, suspiciunea că ar fi fost admonestat pentru severele atacuri proferate la adresa vechiului politicianism:

– Dumneata condamni politica demagogică în care ai activat înainte vreme cu toate puterile, se presupune că i s-ar fi spus. Cum se împacă faptele din trecut cu noua atitudine? Răspunsul lămurește fără echivoc situația. „Acele convingeri, exprimate în scrierile amintite – scrie, în continuare – se concentră mai ales în (următoarele) imperative: o unire națională pentru un guvern național, de durată, cu suspendarea obligatorie a luptelor de partid; un comandament de autoritate, pentru a se ajunge la respectul autorității (și) un program unic de muncă obligator pe mai multă vreme, vorbame chiar de decenii”. Reorientându-se după spiritul vremii Agârbiceanu consideră că e logic ca locul lui să fie la „*Tribuna*”, în „care se va apăra, în primul

rând, unirea sufletească, solidaritatea națională, regimul nou al României, (regim) de ordine, de autoritate și de muncă creatoare”. Și pentru ca să nu rămână lucrurile sub semnul ambiguității se simte dator să precizeze, în continuare, în numele unei impresionante probități, care-l caracterizează, dovedind o viziune clară asupra viitorului: „Eu pot vorbi deci – își întregeste confesiunea – de la această tribună cu toată sinceritatea, sunt în slujba celor mai adânci convingeri ale mele, convingeri la care am ajuns după ce am înțeles zădărnica luptelor politice așa cum s-au dus la noi, și primejdia lor prin învrăjbirea națiunii și aducerea ei în situația de a nu putea consolida prin muncă creatoare noul stat român”.

Opinii edificatoare exprimă, în această privință, și criticul literar clujean Mircea Zăciu¹⁵. Insistând asupra motivelor care l-au determinat pe Agârbiceanu să părăsească drumul politicianismului de partid, „considerat ca o plagă modernă, împotriva căreia avea să dezlănțuie diatribe vehemente”, atribuie revenirea lui la unelele scrisului cotidian gravelor evenimente care se desfășurau și se dezvoltau în forme apocaliptice „spre sfârșitul perioadei interbelice”: „Militantul – insistă Zăciu – nu poate totuși renunța la acțiunea în forță, cu atât mai mult cu cât evenimentele internaționale (nazismul instalat la putere, primejdia unui nou război, revizionismul) atentau la existența însăși a ființei noastre naționale”. La ce face apel scriitorul în situația dată, chemat fiind să se angajeze pe meterezele aceleiași lupte pentru apărarea drepturilor noastre sacre? Evident, la spiritul tribunist! „Vechiul spirit al tribunalului – consideră Zăciu – renaște viforos în aceste împrejurări, odată cu secreta dorință de a avea o publicație de atitudine, dirijată în lumina concepției proprii, cu sprijinul unui mânăncă de tineri «independenți». Revenind în arena scrisului zilnic – mai scrie Zăciu – Agârbiceanu era convins de necesitatea istorică de a se reactualiza trecutul plin de măreție și de jertfă al vechiului jurnalism. „O «reînodare» a firului rupt, al tradiției antebelice, bineînțeles, i se părea acum posibilă, ca să revie elanul de unitate simțit odinioară pe Câmpia de la Alba Iulia”. Spiritul tribunist l-a determinat să accepte în 1938, să conducă ziarul „Tribuna”. Și profesorul Zăciu reproduce apoi un citat semnificativ din articolul lui Agârbiceanu [...] „sub valurile tulburi și adeseori murdare ridicate de politicianism la suprafața vieții naționale a curs mereu, în matca lui adâncă, fluviul puternic al adevăratelor credințe, simțeminte și vrei românești. Așteptau în cuminența străveche a neamului ca valorile urâte să treacă, pentru ca în vremurile de liniște și pace să-și poată ridica din nou capul la soare, și să dea glas – același glas ca în *ceasul Unirii*”. În sfârșit, noua atitudine politică a lui Agârbiceanu este astfel caracterizată și motivată de același critic: „O anumită fetișizare a ideii de «tradiție» și frânele concepției clericale, acum mai puternice, exacerbarea ideii naționale, luând forme aberante în agitația mișcării de dreapta, apoi în cadrele fascismului manifest, toți acești factori îl postează pe scriitor într-o situație ambiguă. De o parte, rezistența la avansul ideologiilor de dreapta și la terorismul legionar e fermă și rostită răspicat, multe din rațiunile la împotrivire la incitarea urii, asasinatelor, pogromurilor, violenței ca argument politic etc., fiind de natură creștină. De altă parte, aluviuni ale ideologiei «național-tărănist» neresorbite, chiar dacă filtrate printr-o prismă critică vizând o anume practică a guvernării, îl închistează în atitudinile vădit conservatoare. Multe din articolele sale politice afirmă o concepție înțepenită în vederile naționale dinaintea Unirii și în rațiuni teologice elogiind «biserică», «familia», «tradiția», «munca cinstită», «ogorul național» și alte concepte rămase fără consistență în conflictul istoric al epocii. O apărare a postulatelor democratice se precizează totuși, întărită prin influ-

ența exercitată asupra-i de creșterea valului nemulțumirilor populare”.

Pertinenta analiză a profesorului Zăciu ne scutește de alte considerațiuni, ea înscriindu-se autoritar și lucid în climatul politic al vremii și în teoriile care circulau insistent în presă și în gândirea opiniei publice.

8. Condamnarea terorismului, atentatului și asasinatului politic

O combativitate intensă, mult mai densă a adoptat ziarul în problemele legate de terorism, de atentate și de asasinat politic. Două întâmplări dramatice din această sferă au reținut atenția „Tribunei” în răstimpul cât a apărut:

- atentatul și asasinatul de la Cluj împotriva rectorului Universității Florian Ștefănescu-Goangă și a agentului de poliție Gruia

- și oribilul asasinat al primului-ministru Armand Călinescu.

Atentatul și crima de la Cluj au fost săvârșite luni, 28 noiembrie 1938, orele 17. „Tribuna” a publicat numeroase reportaje și articole despre cumplita faptă, de neînțeles pentru opinia publică, care au fost reluate zilnic de marile cotidiene din Capitală și de alte ziare din principalele orașe din țară. Atitudinea violent combativă a ziarului se desprinde din comentariul scris de Agârbiceanu, Hulea sau Rebreanu, dar nesemnat, care a prefațat primul reportaj publicat pe pagina întâi, în Nr. 28 din ziua de 1 decembrie 1938, sub titlul pe trei coloane ODIOSUL ATENTAT DE LA CLUJ: „Actul criminal – se scrie în comentariul respectiv – care s-a făcut luni seara la Cluj, pune în lumină sângerând un ferment primejdiios de anarhie, care s-a strecurat pe neobservate între formele noastre de viață creștină, iubitoare de ordine, de disciplină și de civilizație spiritualizată.

Din atavismul unei jungle, în care poporul român nu a trăit niciodată, au răzbătut la orizont, tulburând suprafața limpede a omeniei noastre, câteva fiare cu chip de om, cari iată, au asasinat un om al datoriei și au rănit mortal, cu gândul de a-l suprima, pe cel mai devotat soldat al științei românești și pe un ilustru pedagog al virtuților noastre de muncă și creație.

Atentatul acesta nu este izolat. S-ar pare că ceea ce s-a început acum 25 de ani, războiul care tindea la distrugerea neamului românesc, nu a luat nici acum sfârșit. Războiul și pacea s-au suprapus oarecum spălându-se într-o iconă difuză a lumii postbelice, în care sângele vărsat din când în când prin acțiuni criminale încearcă să tulbure apa limpede din râul vieții.

Împotriva faptelor de această categorie, se ridică vechiul principiu al ordinei noastre strămoșești «vim, vi repellere licet», violența trebuie învinsă prin violență.

Principiul acesta învinge firea blândă a neamului românesc, găsimu-și un corespondent și în adagiul creștin «cine scoate sabia, de sabie va pieri».

Iată de ce întreagă opinia publică românească reclamă stăvilirea exemplară a actelor anarhice, prin unicul remediu compensator, PEDEAPSA cu MOARTEA”. Materialul publicat în partea a doua a lucrării noastre întregeste și prezintă *in extenso* tragedia de la Cluj.

Primul-ministru Armand Călinescu a fost asasinat mișelește în ziua de 21 septembrie 1939, orele 14, în apropierea locuinței sale. Descrierea întregii drame, cu amănunte care prezintă interes activ pentru opinia publică, implicațiile stărnite de abominabila faptă și articolele de protest și aspră condamnare se află tot în partea a doua a cărții noastre.

În articolul de fond semnat „Tribuna”, dar scris de Agârbiceanu, publicat în nr. 218 din 23 septembrie 1939 se veștejește astfel cumplita faptă: „La capătul unei vieți frământate, pe care a închinat-o în întregime, mai mult cu străduințele și eforturile ei de muncă nobilă decât cu bucuriile ei, Țării, Neamului și Coroanei, existența primului-ministru de ieri, ARMAND CĂLINESCU, se încunună, în doliul profund al tuturor românilor, în sentimentul de ireparabilă pierdere a guvernului, a «Frontului Renașterii Naționale» și a oștirii, cu supremul bun pe care îl putem oferi patriei – cu jertfa totală... A închis ochii cel mai mare erou de pe frontul intern al României de la Unire și până azi. Ne plecăm capul și genunchii și fâgăduim răzbunare românească”. Cercetările întreprinse, ancheta, au stabilit că „asasinarea primului ministru este aplicarea planului ultimelor elemente gardiste care voiau să răzbune sancțiunea internă dată contra tulburătorilor ordinii, întrepreinsă de fostul președinte”. În final ziarul a mai arătat că „asasinii primului ministru – în număr de 9 – au și fost executați – prin împușcare – în același loc unde au asasinat pe președintele consiliului. Cele nouă cadavre ale asasinilor [...] au rămas pe locul execuției până vineri la ora 16. Pe locul execuției stă scris pe o placă mare: *«Acesta va fi soarta de aci înainte a asasinilor și trădătorilor de țară»*”.

Un alt articol de fond, dedicat vieții și morții lui Armand Călinescu, publicat la 24 septembrie pe întreaga pagină 1 și semnat de Agârbiceanu, deplânge astfel asasinatul: „Din umbrele în care se ascunde destinul său – și fiecare neam și-l are pe acesta – s-au desfășurat ucigașii, în bandă, cu moartea sub trăgaciul armelor. Ei n-au răpus un om, ci un căpitan viteaz în lupta de pe frontul intern, dusă pentru solidaritatea națională, pentru creșterea puterilor României, pentru înșănătoșirea ei, pentru asigurarea viitorului ei”. Indignarea scriitorului, a gazetarului este legitimă; ea izvorește din străfundurile omeniei românești, din simțul care a ținut mereu trează conștiința neamului nostru de țărani. Cine să-și imagineze că în vremuri atât de tulburi, atât de grele se pot ivi mâini criminale atât de odioase? Nici Armand Călinescu n-a crezut în atentat. „Înainte de câteva zile – se mai publică în ziar – un general, observând că primul ministru era însoțit numai de un singur agent în desele și continuelle sale alergări de la un minister la altul, de dimineața până târziu în noapte, și-și permis să-i spună, conducându-l până la automobil:

— Este, desigur, o mare dovadă de curaj din partea Dumneavostă, domnule prim ministru, să vă îngrijii atât de puțin de siguranța personală, dar cred că ar trebui să fiți mai prudent, dacă nu în interes propriu, în acela al țării. Fostul prim-ministru i-a răspuns:

— Domnule general, azi sunt atâtea alte lucruri de făcut și grijile care apasă asupra țării și asupra conștiinței fiecărui cetățean sunt atât de mari încât refuz să cred și să mă gândesc o clipă că un singur român ar putea să cugete la vreun atentat”. Și totuși atentatul s-a produs. Antecedente? Au fost destule, mai vechi și mai noi, și cu efecte dezastruoase pentru sentimentul de solidaritate națională, cu efecte catastrofale asupra stărilor de lucruri din țară în anii premergători celui de-al doilea război mondial. În articolul intitulat *Umbre*, publicat în nr. 33 din 7 decembrie 1938, pag. 3, Agârbiceanu își manifestă stupoarea și indignarea că s-au putut produce acte teroriste atât de grave, ca cele întâmplare la Cluj și la Cernăuți, tocmai în preajma aniversării a 20 de ani de la Marea Unire și după vizita oficială regală la Londra și Paris etc. „Cine ar fi putut bănuși – se întreabă plin de amărăciune – că în întreg acest răstimp s-au aflat indivizi care s-au

rupt de [...] sentimentul unitar al națiunii și puneau la cale, în umbră, atentate și asasinat? Cine putea bănuși că în astfel de zile grele și mari, în aceeași vreme, să se găsească oameni cari să nu fie frământați de îngrijorarea pentru neamul lor, sau de bucuria unei biruințe românești în străinătate, ci să pregătească mașini infernale și să achiziționeze explozibile pentru a stânge, aici acasă, vieți românești, sau prin aruncarea în aer, ori incendiere de clădiri să dea impresia în străinătate că în România e dezordine, ba chiar un început de răzmeriță. E un pumnal ce ne-a intrat pe furie între coaste și care... nu putea fi niciodată legitimat c-a fost purtat de o conștiință națională sănătoasă. Și după ce justifică necesitatea măsurilor luate de guvern pentru asigurarea ordinii și liniștii publice, Agârbiceanu încheie astfel, legând întregul nostru destin și viitoarea dezvoltare de imperatiile Unirii: „S-a încercat un atentat împotriva acestei solidarități. E un punct negru la începutul celui de-al treilea deceniu de la Unire. Un punct negru de care nu e vinovată conștiința națională ce ne-a dat Unirea. E totuși o grea nenorocire la înlăturarea căreia trebuie să contribuie orice suflet românesc”... În numărul următor, 34 din 8 decembrie 1938, sub titlul *De-o parte împăcare, de alta crimă*, scriitorul ia din nou atitudine fermă împotriva atentatorilor și criminalilor legionari. La Vaslui 318 dintre ei au făcut act de umilință și totală supunere, la Cernăuți alt atentat împotriva colonelului Cristescu, președintele Tribunalului militar, care a judecat procesele teroriștilor. „În adevărații români, intelectualii sau simplii muncitori, nu se poate să nu se ridice biruitoare porunca conștiinței naționale, ori din ce organizații politice să fi făcut parte, ca să le spună: DESTUL! Clociți primejdia propriei voastre națiuni și nenorocirea voastră proprie și a fiilor noștri. Nu vă puteți face judecători și osânditori propriilor voștri părinți. E o nebulie ce trebuie repede curmată pentru binele comun al Patriei!”. Căci: „Nici un român adevărat nu poate să-și rănească propria lui Patrie. Numai trădătorii sau vânđuții, care nu mai au nimic comun cu sufletul națiunii!”. Apelul-avertisment este semnat *Tribuna*, dar aparține scriitorului. În același context, pentru că s-au primit la redacție scrisori care acuză ziarul „s-au pronunțat împotriva [...] tineretului țării, că acest tineret, care nu poate voi decât mântuirea patriei, e părăsit azi de toată lumea”, directorul ziarului respinge acuzațiile prin articolul *Părăsirea tineretului*, publicat în nr. 44 din 19 noiembrie 1938, pag. 5, în care se spune că metoda conspirativă și teroristă – adoptată de o parte din tineret – nu poate fi aprobată și tolerată. „Nimeni nu l-a părăsit și nu-l poate părăsi – se scrie textual – pentru că e constituit din copiii noștri. Pentru că știm că marea lui majoritate e idealistă, cinstită, sinceră și vrea cu adevărat binele patriei, ca și toate generațiile tinere românești dinaintea celei de azi. [...] Nu se exclude nimic din tot ce a visat o tinerime pentru binele nației. Sunt de eliminat numai acțiunea clandestină și teroristă, metoda atentatului și cultul persoanelor. În locul lor trebuie pus cultul principilor, al credințelor”...

Revenind la cele două acte teroriste și criminale (Ștefănescu-Goangă și Armand Călinescu) condamnate – după cum am văzut – în termeni deosebit de severi, socoate că expresia „răzburare românească” (din nr. 218 – 23 septembrie 1939) nu intră în firea românului și o substituie cu alta, *Resemnarea românească*, de fapt titlul articolului publicat în nr. 220 din 25 septembrie 1939, pag. 3. „Această semnare [...] nu înseamnă o atitudine fatalistă în fața evenimentelor, a încercărilor vieții; nu este anihilarea puterii de luptă și de rezistență a neamului în fața sorții sale; nu este o îngenunchiere în fața destinului. [...] Resemnarea

românească are la temelie o concepție superioară de viață, după care omul în nenorocire suferă, i se frânge inima, dar în ceasul suferinței se înrădăcește și mai adânc în convingerea nezduduită că răul va fi biruit de bine, că întunericul va fi împrăștiat de lumină”...

Urmare la cele întâmplate și scrise – menținându-ne în limitele perioadei în care a apărut „Tribuna” – găsim în articolul *Desolidarizări*, publicat de Agârbiceanu la rubrica *Interne* în nr. 225 din 5 noiembrie 1939, pag. 5, semnat I.O. (Ion Olariu, unul din pseudonimele scriitorului) în care se arată că zărele aduc știri cu privire la desolidarizările de mișcările subversive. Tabelele care se întocmesc și se publică de Ministerul Ordinei Publice poartă mențiunea: „Toți aceștia au fost scoși de sub urmărire”. Acțiunea întreprinsă de autorități este rezultatul apelului lansat de președintele Consiliului de miniștri la întrunirea secretarilor F.R.N.: „Astăzi, ca și în prima zi a guvernării noastre – a spus domnul prim-ministru C. Argetoianu, cu acel prilej – suntem pentru o destindere generală”, cu alte cuvinte „să lăsăm la o parte ambițiile și urile [...]”, să nu vorbim numai de interesele noastre”. „Desolidarizarea – spune Agârbiceanu – este binevenită pentru destinderea necesară în țară”.

Epilogul terribelilor adversități politice și tragicelor întâmplări a survenit mult mai târziu. În numărul 141 din 26 iunie 1940, ziarul publică decretul-lege pentru transformarea Frontului Renașterii Naționale în Partidul Națiunii, discursul regelui rostit la posturile de radio, cuvântul ministrului Ernest Urdăreanu, șeful de Stat Major al Partidului, înscrierea în partid și *Chemarea* lui Horia Sima, șeful Mișcării legionare, în care se poruncește: „Ordon tuturor camarazilor și partizanilor să se înscrie de îndată în Partidul Națiunii”. S-au înscris toate căpeteniile legionare începând cu Ion Zelea Codreanu, tatăl Căpitanului, și sfârșind cu Andrei Costin, în total 47, apoi aderenții Blocului generației naționaliste de la 1922, în frunte cu dr. Ion Simionescu și cu dr. Octavian Stanca, în total 13, și, în sfârșit, cavalerii ordinului „Mihai Viteazul”. „Pe-al nostru steag e scris unire” a devenit marșul Partidului Națiunii.

Naiva încredere în bunul simț al tineretului înregimentat în organizații de tip fascist, în ideologia așa-zis „salvatoare” pentru destinul nostru grav amenințat de insurmontabile primejdii, s-a spulberat – după cum se știe – în luna ianuarie 1941, când asaltul asupra puterii a luat forme apocaliptice, a degenerat într-o cruntă rebeliune împotriva ordinii în stat, care a aruncat întreaga țară într-un haos de nedescris, traversată (țara) de o imensă baie de sânge și când Mișcarea legionară a fost definitiv înfrântă și desființată de armată. Ce a rămas după cele patru luni de haotică pseudo-guvernare legionară, după cumplitele asasinat din toamna anului 1940 (Madgearu, Iorga, Jilava și multe altele)? A rămas gustul amar al deznădejdi și al deșertăciunii și un păcat de moarte apăsător pe sufletul neamului românesc bătuit de vânturi năpraznice, stărnite de dușmăniile implacabile. Gazetarul onest, stăpânit de sentimente profund umane, și-a pus înfrigurat întrebarea: Cum a fost posibil ca neamul nostru, păstrător al unei virtuți atât de înalte, să cadă victimă unor dezlănțuirii instinctuale atât de atroce? Experiența acelor ani ne-a costat prea mult suflet, prea multă demnitate și prea mult caracter. Aceeși experiență ne obligă însă la o ultimă și amară reflecție: dacă în cuprinsul ideilor și problemelor spirituale și în cele ale demnității naționale pot interveni căderi dure, fără să altereze în substanță vitalitatea nației, în ceea ce privește *caracterul* lucrurile devin mai complicate, mai grave. „Cauza tuturor relelor – ne spune Eminescu, gazetarul – este lipsa de caracter.” Lipsa de caracter se face simțită atunci când aluneci pe

panta compromisiului în relațiile cu alte state mai mari și mai tari decât propria-ți țară, căutând adăpost sub scutul protector al celor care au în obiectiv dominarea și exploatarea. Se pare că *năzuința* spre putere (puterea politică, puterea în stat), sprijinită de puteri străine, a întunecat mintea conducătorilor tineretului nostru în vremea la care ne referim. Altfel nu se explică degradantele devieri de la linia demnității naționale, atrofia caracterului național. „Dacă vreunul din cei ce țin frontul demnității umane – ne previne un mare gazetar – își mijeste doar o clipă ochii spre inamic, tot este trădător.” Iar trădarea este cea mai josnică pervertire a caracterului uman.

9. Profilul ziarului. Calitățile ziaristului. Redacția.

a) Profilul ziarului
„Tribuna” a apărut de la început în 12 pagini, format 58/42, iar duminica în 16 pagini. Formatul, spre deosebire de *Națunea...* și *Patria* ne-a obligat să ne extindem la numărul de pagini. Am descoperit că numărul sporit de pagini (spre deosebire de cele patru pagini mari ale *Națunii...* și *Patriei*) este mult mai avantajos, mai variat, rubricile fixe putându-se delimita la probleme și pe pagini întregi cu mai multă rigurozitate. Ziarul a îmbrăcat de la pornire haină proprie, în ținută agreabilă, plăsmuită de gustul și rafinamentul șefului redactor Hulea și de criteriile tehnice și estetice ale lui Anderco. Spre deosebire de zărele de format mare, în care materialele se îngrămădeau de obicei unul peste altul, în aceeași pagină, atunci când nu aveau la dispoziție decât patru pagini, în *Tribuna*, cu 12 și, respectiv cu 16 pagini, aceste inconveniente erau înlăturate. „Tribuna a ținut seamă de gustul și pretențiile publicului cititor și și-a orientat înfățișarea și conținutul după exigențele acestuia. Se știe din practică și din exercițiul zilnic că cititorii urmăresc constant anumite materiale, iar dacă între timp intervin schimbări, ziarul pierde din interes, din prețuire. În virtutea acestor observații *Tribuna* și-a păstrat, pe tot timpul apariției, profilul inițial: articolul de fond pe pagina 1, coloana 1, cu prelungiri în josul paginii pe celelalte trei coloane și în paginile interioare, dacă se simțea nevoia. Un reportaj politic, constituit din telegrame externe sau din relatările importante ale agenților de presă, pentru anumite evenimente interne, sau, pur și simplu, reportaje de interes general (politice, culturale și artistice) scrise de trimișii speciali sau de colaboratorii externi, ocupau restul spațiului din pagina 1. Pagina 2 era destinată informațiilor cu caracter literar, cultural și artistic și foiletonului obișnuit care traversa, de cele mai multe ori, și partea de jos din pagina 3. În rest, pagina 3 era rezervată comentariilor politice, interne și externe, pagina 4 se ocupa cu fenomenele și evenimentele sportive, pagina 5 conținea continuări din pagina 1 și din pagina 3, pagina 6 era pagina literară și culturală – pagina cu cea mai mare audiență la public – stăpânită cu distincție și autoritate de Horia Stanca. Celelalte pagini cuprindeau corespondențe din toată Transilvania, colaborări externe, reportaje curente despre viață și întâmplările de fiecare zi și o foarte bogată publicitate. Ultima pagină, care era de fapt *Ultima oră*, aducea cele mai noi telegrame interne și externe. Astfel alcătuit, ziarul se prezenta în condițiuni excepționale, cititorul aflându-se în prezența unui organ informativ de cea mai bună substanță. „Tribuna” era scoasă zilnic în două ediții: *prima ediție* la orele 18, care se difuza cu mare exactitate, în așa fel ca ziarul să ajungă – până cel mai târziu la orele 8 – în toate orașele și localitățile rurale ale Transilvaniei, și *ediția a doua*, de noapte, care

apărea în jurul orei 23 și care era difuzată apoi de „stolul” de urlici din toate localurile de noapte ale Clujului, pe toate străzile, până în cele mai depărtate și obscure cartiere ale orașului. *Tribuna* înno-bila astfel fastuoasa viață de noapte a Clujului studentesc – viață care se întindea adeseori până spre ziuă – cu material informativ de primă mână și cu mirosul proaspăt de cerneală tipografică imprimată de imensele roți ale rotativei. Aceeași ediție se înfățișa în dimineața următoare abonaților și publicului cititor din Cluj, prin chioșurile de ziare și prin echipele de urlici, cu multă dărnicie și prestanță.

Ierarhii între rubricile ziarului? *Articolul de fond* deținea, prin conținut și mesaj, locul prim. Dacă sectorul informațiilor a suscitât în permanență un viu interes, dacă reportajul colorat și inteligent scris era citit cu multă curiozitate, iar dacă pagina literară și culturală ținea mereu treaz interesul pentru imaginație și creație, articolul de fond reprezenta esența gândirii și atitudinii ziarului și a semnatarului lui. Editorialul, cum mai este numit, ataca problemele esențiale ale actualității în *fond*, dând la iveală o serie de informații – adecvate temei tratate – pe care nu le puteai găsi în celelalte rubrici, sau în alte ziare. El era o expresie profundă și fidelă a simțirii publice, iar dacă făcea uz de erudiție și de reflecții desprinse din sfera unei înalte intelectualități, instruia și educa dând satisfacție ambițiilor nerealizate prin deschiderea unui orizont pe care cititorul obișnuit nu-l putea sesiza și deschide. Existau însă și situații când articolul de fond revoluționa starea de apatie, de inerție în care se afla uneori opinia publică. În astfel de situații verbul devenea incendiar, dezlanțuina patimi, ridica pe cititor până la cele mai înalte trepte ale cunoașterii.

La *Tribuna* articolul prim a revenit, la început, aproape exclusiv lui Agârbiceanu. Era și firesc întrucât în primele numere ale ziarului se trasa drumul de urmat, atitudinea și conduita noului cotidian și obiectivele de atins. Uneori apărea sub primul articol și numele lui Liviu Hulea, mai ales sub comentarii cu conținut politic, domeniu în care primul-redactor manifesta o clară și întinsă orientare și competență. După ce redacția s-a încheșat și și-a însușit stilul tribunist în gândirea și-n creația jurnalistică au pășit în sfera consacrării pe prima pagină și ceilalți redactori. Se cerea, se impunea însă să se elaboreze, să se trateze teme puternic ancorate în actualitate. Și cum ziarul era *inimă* Transilvaniei, cele mai multe subiecte izvorau din istoria, din lupta, din rezistența Transilvaniei, actualitatea acestora fiind impusă de permanentele atentate la care erau supuse *unitatea* și *integritatea* noastră națională. La acestea se adăugau problemele de politică și administrație internă, cu precădere cele locale, și, în sfârșit, războiul cu gravele lui implicații și consecințe. Niciodată Agârbiceanu nu și-a impus un punct de vedere exclusivist, atunci când a fost vorba să cedeze spațiul primului articol altui redactor sau colaborator de elită, dacă subiectul articolului luat în considerare se încadra cu mai multă pregnanță în ținuta, în doctrina ziarului. Câteva titluri sunt ilustrative pentru conținutul și prestanța primului articol semnat de Agârbiceanu: CĂTRE CITITORI ȘI CĂTEVA PRECIZĂRI – articole programatice publicate în primele două numere – PĂCATUL ORIGINAR (primejdia și dezastrul partidelor politice), NOI ȘI MINORITĂRII, DREPTATEA NOASTRĂ, ASEDIEREA PUTERII (critică divizionii națiunii în partide politice), DECĂDEREA PARLAMENTARISMULUI, CRITICA DESTRUCTIVĂ, STĂVILIREA ANARHIEI – un imperativ moral românesc, CĂSĂTORIILE MIXTE, SUPERFICIALITATEA – o crimă, AURUL ROMÂNIEI (elanul cu care poporul a răspuns la chemările

Patriei sub arme, la concentrări), PAȘTI ÎNSĂNGERATE (provocate de două evenimente grave pe plan extern: invadarea Cehoslovaciei și atacul maghiar împotriva Slovaciei – luna aprilie 1939), VĂ CHEAMĂ DIN VEACURI (impuls pe marginea concentrărilor), RĂNI ADÂNCI (cele pricinuite de război), RĂDĂCINA RĂULUI (descreștinarea lumii), VALOAREA TĂCERII (avertismente flecarilor și guralivilor), BENEFICIARII RĂZBOIULUI, STRIGOII ÎN LITERATURĂ (cu accent pe literatura pornografică practică de străini), ROMÂNIA ȘI MINORITĂȚILE ETNICE, PRĂPĂDUL (invadarea Belgiei și a Olandei de trupele germane), TRAGICUL (stil dramatic, sugestiv și patetic pentru caracterizarea situației internaționale după absurdă agresiune germană împotriva Vestului), DUREREA ROMÂNISMULUI (pricinuită de pierderile teritoriale), VOM TĂCEA MEREU? (revoltă împotriva restricțiilor cenzurii, în timp ce dușmanii ne improașcă cu venin), PRINCIPIUL SCHIMBULUI DE POPULAȚIE, PRESUPUNERI ABSURDE (combaterea insinuărilor perverse în legătură cu tendințele autonomiste ale unor români transilvăneni) etc, etc.

Două calități stilistice pot fi remarcate la titlurile de mai sus: plasticitatea și conciziunea, în opoziție cu titlurile de tip lozincard utilizate de unele ziare și publicații.

b) Calitățile morale și profesionale ale ziaristului în concepția lui Agârbiceanu

Ziarist autentic, recunoscut ca atare, stăpân desăvârșit pe uneltele meseriei, nu poți deveni, nu poți fi decât prin vocație. Scrisul zilnic la gazetă e o îndeletnicire anevoioasă și plină de răspunderi. „Aștept telegramele Havas – a scris Eminescu Veronicăi, în anul 1882, pe când era redactor la *Timpul* – ca să scriu, iar scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormânt, și n-aș mai fi ajuns să trăiesc”. Plină de răspunderi, dar – după cum se vede – și plină de amărăciune și de sărăcie. Ea presupune, cere o cultură vastă, o cunoaștere perfectă, științifică a limbii în care scrii, discernământ, o temeinică și largă informație, facilitate în exprimare, talent literar și un simț moral echilibrat și incoruptibil. Vedem aceste calități la un ziarist profesionist, nu la unul improvizat – veșnic în fază de debut – la unul care-și faptuiește din profesiunea de jurnalist un ideal de viață, cel mai trainic ideal al vieții. Publiciștii „sezonieri”, cei care țin la specialitatea lor cu pasiune, alta decât cea de ziarist, nu sunt ziaristi în toată puterea cuvântului; calități

civice, profesionale și morale amintite trebuie însă să le aibă, în unele privințe, chiar dacă activează efemer în presă.

Iată condițiile pe care trebuie să le întrunească ziaristul – după concepția lui Agârbiceanu – pentru a răspunde unei etici solide, unei spiritualități superioare:

- *Să fie de origine etnică română* (sl.n.) și să nu se lase sedus de formele de viață străine neamului românesc. „Străinii – precizează el – în orice presă, corup mentalitatea neamului. Pildă:

Ungaria, România, toată Europa în presa cărora au pătruns (străinii). De la această pătrundere au început marile învrăjbi *ÎNTRU NEAMURI ȘI ȚĂRI*. Este imoral – mai spune Agârbiceanu – ca în numele tău să vorbească altul decât tu însuși”. Ziaristul care și-a format o mentalitate străină și militează pentru ea în presă „săvârșește un act de imoralitate, de *les-națiune* și e primejdios, corupător”. Agârbiceanu, scriind despre străini, reactualizează un ecou întârziat al semnalului de alarmă dat de Barițiu în articolul-program publicat cu o sută de ani în urmă, în primul număr al *Gazetei Transilvaniei*: „Un străin nu scrie în limba românească – a spus răspicat Barițiu – cu atât mai puțin în duhul românesc; un străin, de ar fi înțeleptul înțelepților, cosmopolitul cosmopolitilor, nu cunoaște scăderile noastre, nu li scoate pe acele, prin urmare nici nu știe prescrie mijloacele ajutoare”.

- *Să fie normal*, în stare „să păstreze cumpăna dreaptă a judecății și simțirii, pentru a se feri de exagerări”.

- *Să fie perfect moral*, cu o conștiință sensibilă și puternică, să fie incoruptibil. „Un publicist venal ori șantajist – consideră Agârbiceanu – face tipul banditului în presă”. În Ardeal – mai adaugă cu satisfacție – n-a fost nici un șantaj timp de 100 de ani, deci de la apariția primelor ziare în limba română.

- *Să aibă „o pregătire temeinică, o cultură generală și o bună inițiere profesională”*. De ce insistă asupra acestei însușiri? Pentru că știe din experiență că ziaristica a fost practică și mai este și astăzi, de impostori, de nulități, nu numai în Transilvania ci și în întreaga țară. „Este imoral – precizează – ca oameni aproape analfabeți, cu câteva clase de liceu sau care au ratat în alte cariere, să se erijeze în îndrumători, în cenzori ai vieții publice, în judecători ai faptelor altora. E degradant ca omul cult să fie silit a ceti și a se informa de la indivizi incolți, buni de cutare meserie manuală, dar nu de a purta condeiul”.

Citatul atestă faptul că ne găsim în prezența unei splendide puneri la punct într-un domeniu în care venalitatea, corupția și șantajul au

reprezentat adeseori, prin unele părți, stilul „pro-priu” de viață și gândire, datorită faptului că o parte din cei ce se erijau în apărători ai opiniei publice nu aveau școală, practicau incultura și improvizatia șmecherească cu dezinvoltură și arganță, de multe ori cu impertinență agresivă, într-o lume bântuită de grave neliniști și amenințări. Revizând astăzi această incisivă pătrundere în substanța meseriei de gazetar încercăm un sentiment de deplină satisfacție că în laboratorul de gândire și creație al fostei *Tribune* clujene s-au spus și s-au transmis posterității criterii etice și estetice atât de valoroase.

- *Să fie sincer și convins de ceea ce scrie.*

- *Să servească cu pasiune idealul național și cel al intereselor obștești.*

- *Să cunoască profund realitățile țării.*

- *Să dovedească tact și înțelepciune în tratarea tuturor problemelor.*

- Și, în sfârșit, să înțeleagă libertatea presei, legiferată ori ba, în mod corect și în „marginile utilității naționale, a interesului obștesc, a veridicității, a obiectivității și onestității”. Să se supună unei singure cenzuri, cenzura proprie!

Dar asupra rostului presei și asupra calităților pe care trebuie să le aibă gazetarul, Agârbiceanu revine într-un articol de fond, cu prilejul elaborării *Legii presei*⁶, în care discută cu vervă și discernământ despre libertatea presei. „Presă – scrie el invocând trecutul glorios – afară de aceea cu tradiții, care s-a respectat pe sine totdeauna și dacă nu-i impunea o lege scrisă, ajunsese locul de întâlnire a tuturor zvonurilor, calomniilor personale și adeseori a bagatelizării sau a denigrării instituțiilor fundamentale ale Statului”. A fost o vreme când o parte din presă „a făcut cea mai rea educație publicului cititor. Este, în parte, adevărat că presa este expresia societății și că societatea noastră însăși, în anumite intervale de timp, nu se mai interesa decât de lucrăturile politice sau de combaterea adversarului prin orice mijloace. Libertatea nelimitată a presei nu se poate acorda decât uneia condusă și scrisă de oameni care sunt conduși de o înaltă și strânsă responsabilitate morală. De oameni morali, bine pregătiți, de oameni formați, de convinși patrioți, (cu alte cuvinte) de elitele intelectuale și morale ale unui popor, care au și darul scrisului sau și l-au câștigat (prin) muncă serioasă”. Prin urmare, Legea presei – crede Agârbiceanu – trebuie să fixeze, în primul rând, *condițiile profesiei de ziarist*; apoi să proclame adevărul că „profesiunea de ziarist trebuie învățată ca oricare altă”, că ziaristul trebuie să fie om de cultură, să dețină anumite calități morale și să aibă simțul responsabilității „pentru propovăduirea zilnică de la o catedră publică”, ce nu poate fi decât o catedră „de educație națională și morală”; să descindă din poporul pe care „vrea să-l călăuzească, pentru a-i putea simți aspirațiile firești”, pentru a avea o inimă „care să bată alături de a nației... să simtă în toată vremea imperativele naționale ale momentului” și „să nu cunoască venalitatea”. Poate legea presei afirma, impune deziderate atât de importante? Agârbiceanu găsește garanția în faptul că ministrul al Justiției era, în momentul respectiv, Istrate Micescu, „o mare personalitate în domeniul dreptului, un om de cultură universală și un patriot încercat”.

Asupra dezideratului ca ziaristul din presa autohtonă să fie de origine etnică română Agârbiceanu revine apoi într-un articol de fond publicat cu prilejul noilor reglementări privitoare la *romanizarea presei*, care prevăd ca presa și publicațiile românești să fie scrise numai de români. La fel se pune problema și pentru literatura beletristică și pentru artă, în care vor avea acces în viitor numai românii. „Acest drept fundamental și firesc – scrie Agârbiceanu în articolul respectiv¹⁷ – nici nu a fost negat vreodată de fiii aceluiași popor. Fiecare publicist a simțit datoria să scrie în

limba neamului său. Abateră cumplită și permanentă de la regula și legea naturală generală au făcut-o numai (unii străini) și unii renegați care, părăsindu-și neamul, au încercat să se identifice cu un neam străin, pentru interesele personale...”

Poate cineva să-i găsească o vină scriitorului și ziaristului intrinsec că apără puritatea limbii și demnitatea scrisului românesc, într-o vreme în care atențele pe această temă se țineau lanț, mai ales în presa din Capitală? Orice opoziție în această sferă de lucruri devine ridicolă, pentru că toate popoarele lumii își apără cu fermitate obârșia și exprimarea prin scris, prin artă și prin cultură. Românii de ce să se abată de la acest deziderat?

Agârbiceanu – ca scriitor și ziarist – adoptă nota cea mai corectă și în ceea ce privește confruntările polemice. Felul în care răspunde unor atacuri derivă tot din conduita exemplară a ziaristului. Acest lucru reiese mai pregnant în relief din replica pe care o dă „d-lui Victor Iancu, redactorul șef al revistei «Tară nouă», care a publicat un articol intitulat «Intre două mentalități» și în care atacă unele opinii exprimate de Agârbiceanu în «Tribuna»”. „Nu am nimic de răspuns”, zice marele tribunist. „Confirm numai și din partea mea ceea ce dovedește articolul: că sunt două mentalități. Eu am subliniat obiectiv – mai spune Agârbiceanu – două rele, observate nu numai de mine. Dl. Victor Iancu, după a doua mentalitate, atacă scrisul meu literar și de ziarist, se dă, cum s-ar zice, la om. Slobod este fiecare [...] să judece activitatea literară și publicistică a altuia, mai ales când acesta e de o calitate minoră. Dar fiecare o face după mentalitatea lui. Nu înțeleg însă cum vine amestecat numele d-lui Lucian Blaga în articolul menționat? Pentru ce mă măsoară d. V.I. cu d. Blaga și declară că d. Blaga e poet mai mare decât mine? Am afirmat eu vreodată că sunt poet? Sau am avut vreodată ambiția de a mă considera... în rivalitate cu d. Blaga? Dar d. V.I. nu știe că acum 21 de ani eu am vestit mai întâi în publicistica transilvană, cu entuziasm, apariția marelui talent al lui Blaga? (În «Patria» din 1919, la apariția celor două volume ale lui). Și de atunci am ajuns eu vreodată să nu recunosc marea ascensiune a filozofului și a poetului? Dacă d. V.I. e nedumerit să-l întrebe pe d. Blaga”. În final, scriitorul mai pune d-lui V.I. câteva întrebări deconcertante. E vădit că acesta nu are dreptate, că poartă atacuri incorecte, piezișe.

Scrisoarea lui Lucian Blaga adresată „iubitului Părinte”, la 17 mai 1955, este perfect edificatoare în această privință: ... „mă simt încă tot adolescent – tresare poetul-filosof la gândul că valurile mohorâte ale senectuții îl asaltează și-l înecă – ca în primăvara anului 1919, când într-o zi poșta mi-a adus articolul Dumneavoastră. A fost acel articol una din marile bucurii ale vieții mele! O bucurie, care, într-un fel, mi-a săpat matca, din care pe urmă n-am mai ieșit. Asemenea amintiri n-ar trebui să dispară nici prin moarte”.

Agârbiceanu crede că e bine – după cum am reținut – ca ziaristul să se supună unei singure cenzuri, *cenzura proprie*. Foarte bine! Dar dacă apar restricții severe, în această privință, impune de autoritatea statală? Avem și în acest caz un răspuns clar și implacabil într-un articol de fond¹⁸ semnat „Tribuna”, dar aparținând cu certitudine scriitorului. „Poporul nostru – se spune în articol – nu are nevoie să fie îndemnat la înțelepciune [...]. De la începutul noii tulburări a continentului, tulburare din care avea să pornească prăpădul de azi, România a dat dovadă de o cumingenie plină de jertfe. Am putea spune că ea a ținut pacea în dinți până i s-a rupt o parte din dantură”. De ce nu se cere și altora aceeași cumingenie?, se întreabă autorul, pe bună dreptate. De ce nu se impune și altora tăcerea care se așteaptă de la noi? „Noi tăcem – se mai afirmă – iar vecinii de la

Vest asmuț zilnic opinia lor publică și unele bunăvoințe străine împotriva noastră, zi de zi. La radio ascultă această propagandă nu numai populația noastră minoritară maghiară, ci și românii. Iar ei nu pot zice nimic. În special noi, transilvănenii, trebuie să fim cei mai cumini. Dacă se continuă cu aceste metode, răbdarea pe care o poruncește înțelepciunea nu va mai putea fi păstrată. Vom fi siliți și noi să vorbim. Nu vom mai putea tăcea. Pentru că paharul răbdării noastre s-a umplut”. Apoi, pe un ton imperativ: „Nu mai putem asculta zilnic cum suntem bațjocoriți, câte minciuni și știri tendențioase se răspândesc în lume în legătură cu dreptul și dreptatea noastră asupra ținuturilor etnice de la apusul Carpaților [...] Trebuie să se știe că o astfel de atitudine din partea noastră demoralizează sufletele [...]. Guvernul trebuie să dezlege limba Ardealului românesc și să ne lase să vorbim, ca să ne arătam și dreptatea și voința noastră înaintea lumii întregi. Deși tăcem, toată lumea românească știe că teritoriul nostru etnic de la apusul Carpaților nu mai poate fi desmembrat din trupul României decât peste trupurile noastre. Nu suntem aici o mână de oameni, suntem o mare și puternică ramură a Națiunii române. Suntem [...] leagănul poporului român, inima Daciei Traiane. Suntem un neam de oameni cu rădăcini bimilenare adâncite în teritoriul nostru etnic [...]. Nu suntem oameni care mai pot fi călcați în picioare”.

Trebuie să se recunoască că o astfel de atitudine de insubordonare față de normele guvernamentale, în contradicție cu aranjamentele politice de culise din partea unui fervent sprijinitor al operii de guvernare în calitatea pe care o avea de vicepreședinte al Senatului reprezintă un act de mare curaj. Dar, în același timp, trebuie să arătăm că în problemele fundamentale ale existenței noastre – când se pune în discuție ființa noastră ca *națiune* – compromisul nu-și găsește rostul și trebuie să se apeleze la cele mai severe măsuri, la forță chiar, dacă împrejurările o cer. *Spiritul tribunist* – căruia i-a rămas credincios până la capăt – nu poate fi abandonat, nu poate fi trădat când națiunea se află în tranșeele decisiilor confruntări.

c) Incidentul Hulea

Senina armonie din redacție și din scurta viață a TRIBUNEI clujene a fost puternic tulburată de un incident cu totul imprevizibil, în urma publicării unui articol semnat de Victor Eftimiu și intitulat „Sfinți catolici”¹⁹. Articolul fusese trimis la tipografie și publicat în ziar de primul-redactor Liviu Hulea. Conținutul laic al articolului a dezlănțuit mânia și protestul episcopului ortodox al Clujului, Nicolae Colan, care a cerut la telefon o netă desolidarizare de cele scrise de Eftimiu și o punere severă la punct. Hulea se afla la București în misiune oficială, iar Agârbiceanu se întorsese tocmai de la Senat, unde deținea demnitatea de vicepreședinte. Ca suplinitor al lui Hulea am recepționat protestul și l-am transmis, în forma primită, părintelui Agârbiceanu. Convorbirea acestuia cu înaltul prelat ortodox, după lectura materialului încredințat, a dus la publicarea unei note vehemente intitulată *O gravă ofensă*²⁰, cu următorul conținut: „Înapoiindu-mă din București, unde am fost reținut în zilele de 18, 19 și 20 februarie, spre cea mai adâncă a mea indignare am văzut publicat în No. 42, la pagina 2, articolul «SFINȚI CATOLICI» de Victor Eftimiu. Dl V. Eftimiu nu e membru al redacției *Tribunei*, ci a colaborat ocazional. Articolul menționat cuprinde cele mai grele ofense aduse credinței și bisericii creștine, în general, și bisericii noastre românești, în special. Ziarul TRIBUNA nu a fost și nu poate fi decât un ziar creștin, și de la linia aceasta nu s-a abătut niciodată. Cel ce a scris articolul «Sfinți catolici» nu poate avea nici legătură cu creștinismul, și mai

puțin cu biserica românească a cărei practică o zeflemizează. Așa nu poate scrie despre biserică decât un necredincios. Articolul s-a putut tipări numai în urma unei grave abateri de la datorie a redactorului responsabil, care a dat la cules materialul fără a-l revizui. *El își va trage toate consecințele*. Subsemnatul, adânc indignat de apariția aceluiași articol în coloanele „Tribunei”, vin să cer scuze oficialității Bisericilor românești și cititorilor pentru grava ofensă care s-a adus Bisericii și creștinismului în articolul lui V. Eftimiu, a cărui colaborare nu va mai fi admisă la ziar. Cluj, 22 februarie 1940. Ion Agârbiceanu, directorul ziarului *Tribuna*.

Hulea a fost, așadar, scos din funcția de prim redactor și redactor responsabil, la 25 februarie, iar începând cu numărul 47 din 28 februarie 1940, conducerea redacției a fost preluată, la propunerea colegilor, de semnatul acestor pagini, ca *redactor responsabil*, trecut în subsolul ultimei pagini, propunere acceptată fără rezerve de Agârbiceanu.

– Așa m-am gândit și eu! a spus bunul nostru Părinte colegilor care s-au prezentat cu propunerea respectivă.

Există însă și un *epilog* la incidentul semnalat. După explicații concesive și făcând apel la cunoscute-i mărinimie, am reușit să potolim mânia Părintelui și să reabilităm numele lui Hulea trecându-l formal din nou pe prima pagină, ca prim-redactor (la 28 martie 1940), răspunderea redacției rămânând pe mai departe în seama redactorului responsabil (Gheorghe STOICA). De altfel Hulea, orientându-se spre alte situații, n-a mai activat în redacție decât scurtă vreme, plecând în misiune de presă la Helsinki.

Care au fost punctele nevrăgice care au stârnit atâta mânie?

Eftimiu scrisese, printre altele, că „majoritatea sfinților ortodocși sunt oameni îngropați în regiuni calcaroase, care au fost dezgropați întregi. Superstiția populară, fantezia gloatelor au dat, postum, atribute divine călugărilor sau simplilor țărani găsiți neputrezii. Har dumnezeiesc. Deși, tot prin aceste părți, se spune, ca un blestem, «să nu-ți putrezească oasele». Pravoslavnicia Rusie a furnizat cele mai multe moaște de acest gen”. În schimb – a mai dezvăluit Eftimiu în articolul său – „în Occident majoritatea sfinților sunt (cei ce) au practicat în viață mari virtuți, o credință înflăcărată dusă până la capăt, de cele mai multe ori cu prețul vieții lor”. Exemplele pe care le-a dat, și într-un caz și în altul, au conferit susținerilor sale necesara veridicitate.

Privind lucrurile prin prisma unor interpretări mai îngăduitoare, ne dăm seama că „grava ofensă” n-a fost chiar atât de gravă și că ea nu trebuia să ducă în mod precipitat la eliminarea lui Hulea, dovadă concesiva revenire la sentimente mai bune după stingerea primelor semne de iritare. În definitiv, Eftimiu nu era un „oarecare”, prins ocazional la colaborare, ci un scriitor cu excepționale state de serviciu în meserie. Cum putea Hulea să-i respingă materialul? Interpretarea laică a unor fenomene religioase, bazate pe observații cu caracter științific, nu răstoarnă adevărurile imuabile de esență creștină. Dimpotrivă.

d) Alcătuirea și componența redacției

Au răspuns membrii redacției acestor exigente condiții? Fără îndoială. Altfel n-ar fi găsit loc în redacție, nici cerneală și toc de scris și nici pagină sau coloană în care să-și tipărească articolul, reportajul, însemnarea sau nota zilnică. La TRIBUNA lui Agârbiceanu nu s-a intrat pe ușa din dos, ci prin cea din față, împodobită cu cununa celei mai nobile și mai trainice îndreptățiri profesionale-gazetărești. Amicul și excelentul coleg de

redacție, Horia Stanca, care a făcut parte din nucleul inițial, ne dă informații prețioase despre modul cum s-a făcut selecția viitorilor tribuniști. Facem uz de informația sa întrucât în faza pregătitoare au lucrat numai cei din conducerea ziarului, cei investiți cu misiunea de a se ocupa de apariție. „Mi-amintesc (de) prima consfătuire – ne spune el în materialul consultat – privind organizarea redacției, la care Agârbiceanu mă poftise [...]. Era(u) acolo Ion Petruca, administrator, Liviu Hulea, prim redactor și C.S. Anderco, secretar de redacție. Ne-a spus (Agârbiceanu, p.m.) directivele de urmărire și ne-a cerut propuneri de completare a redacției. Petruca își avea administrația gata preluată de la *Națiunea Română*, unde tot el fusese administrator. Hulea, venit de la *Patria*, care continua să apară și de la care știa bine că nu poate „rupe” pe nimeni, s-a mulțumit să-l propună pe Tiberiu Rebreanu, fratele mai mic al romancierului. Rămăneam eu să-mi spun părerea. Și fără să ezit, am socotit că trebuie să folosim câțiva tineri neînfrumântați politic, care prin scrisul lor de până aici, risipit în diverse publicații, dovediseră că au disponibilități jurnalistice. Am propus, așadar, pe George Șbercea, de talent și largă orientare culturală, pe Gheorghe Stoica, tânărul²¹, veritabilul ochi critic în toate problemele de cultură (inclusiv economice), pe Ion Isaiu, de la Oradea, unde fusese corespondent al *Națiunii Române* din Cluj, spirit întreprind, cu un enorm bagaj de inițiative ziaristice și culturale, toți ca redactori, pe Gavril Pop și pe Emil Boșca-Mălin, pentru reportaje simple și colorate. Propusesem multe nume. Intrigat, Ion Agârbiceanu mi-a spus:

— „Cam mulți, dragă domnule Stanca, și nici nu-i prea cunosc. Crezi dumneata că, așa de tineri, corespund la sarcinile unui cotidian în Cluj?”

— „Să n-aveți nici o grijă, Părinte, răspund personal de ei. Țiuu ce spun!” Calda pledoarie a bunului amic, singulară în felul ei (unde mai puteai găsi un suflet, un caracter atât de generos și de luminat, care să vorbească cu patos despre colegi, într-o vreme în care bârfa și invidia stupidă surpau până și cele mai solide conștiințe?), onorează un nume ilustru în istoria culturală a Transilvaniei în perioada interbelică. Seraficul și prolificul poet și dramaturg Radu Stanca aparține aceleiași familii. Întrucât mă privește (Gh. Stoica) cu care ne-a investit Horia Stanca, în atmosfera elevată a consfătuirii redacționale despre care ni se vorbește, pentru mine au pledat și cuvintele delicatului prieten și poet C.S. Anderco, cu care am împărțit mulți ani nevoiile vieții, locuind împreună prin diverse cămăruțe (într-o vreme și cu pe nedrept ostracizatul filosof și poet Grigore Popa) și servind amândoi din același blid prânzul modest, plătit din mica lui leafă de ziarist la *Națiunea Română*. Acum, când am trecut peste pragul senectuții, iar el a trecut peste apele Styxului, mă gândesc cu duioșie că cele mai avântate și mai trainice prietenii se leagă în sărăcie, nu în opulență. Napoleon a avut dreptate când a spus că „lipsurile, sărăcia (și) mizeria sunt școala bunului soldat”. În privința sărăciei, noi am excelat. Horia Stanca înalță însă în adevărată lumină acel fascinant început, începutul arderii noastre pe rugul minunatei *Tribune*, scriind: „Am acum (1982 pr. m.), am avut și atunci marea satisfacție de a fi prilejuit colegilor mei să găsească un teren de afirmare și de a realiza în Cluj un ziar de nivel superior, prompt în informații, variat în teme la ordinea zilei, civilizată în atitudini, fără izbucniri rebele, fără crampe patriotice și indignări față de străinătatea care ne devenea tot mai ostilă, având la toate rubricile – între timp venise în redacție și Al. Bărbat, pentru pagina economică – numai

tineri capabili să discearnă marile probleme care agitau Europa în preajma evenimentelor ce se profilau la orizont”²².

Precizările de mai sus ne scutesc de alte completări, aprecieri și caracterizări. Poate că, totuși, dezvăluire și o desolidarizare de afirmațiile care înjosec cealaltă presă din Transilvania, inclusiv presa de partid, după care nu puteai să pătrunzi la un ziar nou „fără a fi prins într-un anumit angrenaj de interese, fără un certificat de repudiere a demnității personale”²³, se impun cu severitate. Nu știm ca vreunul din confracții de la *Națiunea Română* sau de la *Patria* să-și fi repudiat demnitatea personală. Dacă ar fi fost așa atunci primul-redactor Liviu Hulea și mai târziu Gh. Giurgiu, ambii proveniți de la *Patria*, Horia Stanca și C.S. Anderco de la *Națiunea Română* ar fi ajuns în redacția *Tribunei* cu demnitatea repudiată, ceea ce, evident, nu corespunde realității. Ce valoare etică și profesională ar fi avut la noul ziar, dacă la vechile ziare și-ar fi repudiat demnitatea personală? Și, cel mai rău, ce încredere mai poate avea opinia publică într-un ziar scris de oameni lipsiți de demnitate? Să ne mai mirăm că presa adversă, instalată confortabil în fotoliile revizionismului și ale revanșismului, lovește brutal în demnitatea presei românești?

Se impun însă unele rectificări și în privința altor amănunte din articolul publicat în *Steaua*. Se emit acolo opinii numai despre unii redactori ai *Tribunei*: Horia Stanca, Liviu Hulea, Ion Isaiu-Cefa și I. Agârbiceanu. Cititorul rămâne consternat și cu impresia că cele scrise – judicioase altfel în unele privințe – înclină vădit spre adeziuni subalterne. Ceilalți redactori sunt, pur și simplu, ignorați, ca și cum n-ar fi existat. Nu echivalează această *voită* ignorare cu un act lipsit de colegialitate și de probitate profesională? Se mai arată apoi că „niciodată nu s-a ținut la *Tribuna* clujeană, aceea din anii 1938-1940, o ședință redacțională. Am avut în schimb – se mai spune în articol – dese convorbiri, la orele de seară, când părintele Agârbiceanu termina de scris articolul său aproape cotidian”. Cei ce au lucrat aproape în mod permanent la ziar știu că lucrurile nu stau așa. Și tot în revista *Steaua*²⁴ se citează nume ca făcând parte din redacție (bunăoară Petronela Negoșanu), care n-au lucrat în redacție; au colaborat, dar n-au fost angajați cu caracter permanent. În același loc se mai spune că „în fiecare dimineață, înainte de începerea activității, Ion Agârbiceanu ținea să asiste la obișnuita „conferință redacțională”, ceea ce iarăși nu corespunde realității. Contradicția dintre cele două relatări este evidentă. Dar și acest din urmă material cade în același tenebros păcat: uită să vorbească despre toți redactorii, îi învăluie în pânza deasă a disprețului, ca și primul material din *Steaua*. De ce?

Redacția se prezenta, în fapt, astfel:

1. ION AGÂRBICEANU, directorul, a adus în fruntea importantului cotidian faima, larg răspândită, de prozator și de gazetar de primă mână și prestigiu de prelat de rang înalt, apoi un caracter ireductibil, o încredere inflexibilă în valorile morale și naționaliste ale Transilvaniei românești și o viziune nouă, reformatoare asupra viitorului politic al țării.

„Gazetăria l-a absorbit – reține acad. Șerban Cioculescu într-un luminos eseu²⁵ – mai ales după întregire, când a fost redactor șef sau director al ziarului *Patria*, oficiosul Paridului Național din Transilvania, între anii 1919 și 1927. Ce e drept – mai scrie criticul, scoțând în relief, în mod judicios, o particularitate a caracterului lui Ion Agârbiceanu în latura jurnalistică – era fericit când sarcina de a da articolul editorial (din fruntea cotidianului), era preluată de un coleg (fapt semnalat și de noi, Gh. Stoica), dar opt ani de gazetărie nu sunt pentru un scriitor, oricât de

înzestrat, o școală prielnică literaturii, ci dimpotrivă. Desigur, nu avem până astăzi o cercetare, oricât de sumară, a ziaristicii agârbicene, enormă cantitativ și, după toate probabilitățile, dintre cele mai meritorii. La excelența monografie a lui Mircea Zăciu, cea mai temeinică, atât ca documentare, cât și ca situare literară, ar trebui să se mai adauge o alta, asupra ziaristicii...”.

Efortul nostru de a pune în valoare activitatea lui Agârbiceanu de la TRIBUNA Cluj, din anii 1938-1940, se înscrie în contextul acestui substanțial îndemn. Nu se afla, prin urmare, la începuturile activității gazetărești. În *Adaos la mărturisiri*, bunăoară, scrie: „Eu, încă de la începutul anului 1919 am fost solicitat să intru în ziaristică și, vezi bine, în ziaristica de partid, căci nu era alta «independentă»”. Așa a ajuns director al ziarului *Patria*, pe care l-a condus până în anul 1927.

Criticul literar Mircea Zăciu²⁶, care se ocupă de asemenea de această activitate, arată că la *Patria* a publicat „numeroase articole despre unitatea națională”, a semnalat înființarea Universității clujene și începuturile activității acesteia, a marcat inaugurarea Teatrului Național și a Operei, a relatat despre importanța societăților studențești, despre noua structură a „Asociațiunii” etc. În articolul-program intitulat *Tot înainte*²⁷ se vorbește despre un drum al „tradiției”, „dictat de «conștiința națională» și de «menirea» acelei generații în consolidarea noului stat”. Dezamăgit însă de practicile politicianiste și de evoluția cu totul neașteptată a stărilor de lucruri din țară, a fost prins în plasa unui pesimism dezarmant care-l va scoate din gazetăria militantă în anul 1927.

„Unirea politică a provinciilor românești – scrie cu amărăciune, tot în *Adaos la «Mărturisiri»* (p. 9) – deși a fost idealul mai apropiat al generației mele, și al altor generații dinaintea, nu ne-a adus mulțumirea și fericirea ce speram, decât în entuziasmul primelor zile. A început în curând să-și ridice capul spiritual critic – insistă el – și să judece noile realități, care erau mult departe de ceea ce așteptam noi de la Unire”.

A urmat apoi revista *Transilvania*, la 1 ianuarie 1928, concomitent cu funcționarea de secretar al Secțiunilor științifice-literare ale *Astrei*. *Transilvania* era însă o revistă literară, nu o gazetă; activitatea de-aici avea, prin urmare, un alt conținut decât cel de la *Patria*. Dar cât timp a condus efectiv revista, prozatorul s-a îngrijit – precizează Zăciu în materialul citat – „să-i dea o ținută literară mai îngrijită, s-o emancipeze din situația unui «buletin» în aceea a unui organism literar-cultural, obținând colaborări de prestigiu și atrăgând o seamă de nume tinere, mai ales din aripa tradiționalistă ardeleană postbelică, în care-și puneau oarecari speranțe de «regenerare» literară”²⁸.

Colaborările accidentale de mai târziu de la *Darul vremii*, *Pagini literare*, *Gând românesc* ș.a. sunt o continuare pe linia publicistică, nu pe cea ziaristică.

În sfârșit, urmează TRIBUNA la Cluj. Mircea Zăciu insistă asupra cauzelor care l-au situat, și de data aceasta, pe prim plan. Militantul – scrie criticul – nu putea „renunța la acțiunea în for, cu atât mai mult cu cât evenimentele internaționale (nazismul [...]) la putere, primejdia unui nou război, revizionismul) atentau la existența însăși a ființei noastre naționale”. Vechiul spirit al tribunului renaște viforos, în aceste împrejurări, odată cu secreta dorință de a avea o publicație de atitudine dirijată în lumina concepției proprii, cu sprijinul unui mânăunchi de tineri „independenți”. O reînnoare a firului rupt al tradiției antebelice, bineînțeles, i se părea acum posibilă, ca să reinvie elanul de unitate simțit odinioară pe Câmpia de la Alba Iulia. Dar, firește, condițiile erau cu totul altele și amăgirea că fenomenele se

pot repeta în istorie îl încearcă pe cel ce acceptă, în 1938, în pragul marilor zile de cumpănă, să conducă la Cluj ziarul „Tribuna”²⁹.

Caldă și lucidă pătrundere în esența evenimentelor care l-au proiectat pe Agârbiceanu în centrul activității jurnalistice. În noua funcție, prodigioasa personalitate s-a putut afirma din plin, atât pe plan literar cât și pe plan ziaristic.

Pe plan literar ascensiunea sa în conștiința publicului cititor a continuat cu aceeași fervoare. Marelui prozator s-a situat printre scriitorii de seamă ai literaturii noastre. N-a avut însă parte de aceeași rețușă noașterea la critica oficială. „Se considera – reține unul din zeloșii săi exegeți³⁰ – un *uitat*, un artist neglijat de critică”, deși „avea oricând în portofoliu, așteptând clipa prielnică a apariției, 3-4 cărți încheiate”. N-a fost însă cu totul ignorat de critică, ci, mai degrabă, împins de funestă dezlanțuire verbală în subsolul literaturii. „Marile spirite critice – de zăvăluie Eugen Negrici³¹ – au incriminat nu talentul, ci însăși modalitatea artistică «pernicioasă» literaturii”. Cum? Tudor Vianu, bunăoară, vorbește, în observațiile sale, de „comentariul moral neostenit”, de „naivitatea reflecției”, și de „un aer de penibilă primărie în momentul actual de evoluție a prozei românești”; Eugen Lovinescu s-a oprit „asupra insuficienței verbale a autorului ardelean” pentru a remarca „lipsa de stil, caracterul provincial și greoi al limbii [...] lipsită de binefacerile unei influențe latine mai temeinice”³². Perpersicius „recunoștea” la Agârbiceanu „poezia bătrâneții, poezia diformului, poezia urâtului de viață, poezia decrepitudinii trupești”. „Cu alte cuvinte – intervine Negrici – pentru pleiada de critici dintre cele două războaie, care a săvârșit cu dificultate mutația valorilor în planul esteticului și a aparat, pe cât i-a stat în putere, autonomia domeniului, Agârbiceanu părea neavenit, inoportun în acel moment al prozei românești. Un moment [...] bântuit [...] de superstiția frumuseții frazei, a melodicității, a clarității, a armoniei, a figurației maiestruoase etc.”. Negrici, care își exercită autoritatea critică cu sobră intuiție, trece peste estetizantele exerciții de mai sus și așază la locul lor „virtuțile scrisului «plauzibil», care a devenit între timp, calitativ și cantitativ, coșefitor [...]”. Nouă nu ne mai este cu totul antipatică astăzi biruința glasului, nepotrivit altă dată, al moralei, pentru că el răsfrânge credința sfioasă în posibilitatea unei reînvieri spirituale, credință ce ne tulbură nostalgic, pe cât, ironici, o persiflăm”.

Divagațiile estetizante sunt fervent neutralizate însă de opiniile altor critici și scriitori. Gala Galaction crede, de pildă, că „limba românească așa cum o știe și o scrie Agârbiceanu desfătează și înviează ca o plimbare la țară, în părțile încă nerobite de graiul și formele civilizației”. Cezar Petrescu vede în scrisul lui Agârbiceanu „ceva mai presus de măiestria stilului, de armonizarea frazei, de documentarea răbdătoare a analizelor”; acel ceva este „dragostea cu care își poartă eroii printre filele cărții”. Pentru N. Iorga, Agârbiceanu este „...povestitorul menit să transmită altor vremuri toată viața, cugetarea și simțirea neamului său”, iar în *Amintiri* (1940) găsește „senzații de o extremă finețe, de un profund adevăr, pe care numai acest suflet le-a putut prinde și păstra”. Mihai Beniuc, „primus inter...”, slăvește astfel marelui talent al primului tribunist: „Ajuns la o maturitate în care vântul pretențiilor deșarte nu mai bate, scrisul dlui Agârbiceanu are calitatea vinurilor vechi, a căror autenticitate se impune de un atins buzele”... Și „Coloritul local al peisajului ardelenesc este redat cu atâta măiestrie, încât cei proveniți de la țară nu pot să nu tresară, recunoscându-l, iar cei de la oraș să nu fie uimiți de bogăția lui”. „Cine parcurge cu răbdare multe pagini [...] – se atașează entuziaștelor recunoașteri un alt exeget – are la sfârșit bucuria de a descoperi un adevărat continent spiritual, în

care mijloacele de expresie [...] se ridică la o potență rară, în care viziunea epică [...] denotă marelui artist”. Șerban Cioculescu identifică la scriitorul... „un temperament [...] înzestrat cu o capacitate de recepție fenomenală, căreia-i corespunde o putere egală de producție”. Pentru Ion Chinezu opera lui Agârbiceanu este „austeră ca mijloace de exprimare, în întregimea ei”, [...] și „are un pătrunzător accent liric”. În sfârșit, pentru exigentul critic Alexandru George, autorul *Arhanghelilor* este „mai adânc decât Slavici și mai divers decât Rebreanu. Într-un eventual triptic al marilor prozatori ardeleni – întregeste el ideea – noi nu l-am pune pe autorul *Arhanghelilor* între cel al *Mareii* și cel al lui *Ion*, ca un simplu element de tranziție [...]. Agârbiceanu – mai precizează același critic – își edifică scrisul pe altă linie de interes, aceea a observării sufletelor în ceea ce au ele mai particular sau mai ascuns”. Dacă la aceste recunoașteri sobre, pătrunse de un puternic accent de autoritate, adăugăm fastul deosebit al aniversării centenare (1982), „sărbătorire dintre cele mai reușite, după extinderea luată” (Șerban Cioculescu), avem tabloul integral al celei mai autentice și mai merituose elogierii³³. În mîntea cititorului dornic de literatură clasică bună stăruie însă o deconcertantă nedumerire: cum e posibil ca istorici și critici literari de aceeași nuanță de aceeași mărime să emită opinii atât de divergente, să evolueze atât de bizar între *da!* și *nu!*?

Opinia lui G. Călinescu nu poate fi trecută pe lista considerațiilor de mai sus, nici în sens pozitiv, și nici în sens negativ. Notația sa frustră din celebra *Istorie*³⁴, oarecum formală și oficială, se reduce la patru cuvinte: „foarte fecundul preot ardelean”, nu spune mare lucru, dacă avem în vedere o caracterizare de ansamblu, pe care ar fi trebuit s-o facă. În rest, analiza operelor nu depășește analizele făcute la orice prozator obscur. Lista scriitorilor „fecunzi” din literatura noastră este destul de lungă, în ea încapă – se vede – și Agârbiceanu, dar pentru marelui prozator nu este suficient. Să vedem în rezerva criticului – exclusivist și pătimaș, uneori – elementele unei mărturisite ostilități, în afara criteriilor estetice cărora le-a acordat întâietate? „Conștiința estetică” să fie deci de vină? E posibil! Surprinde apoi faptul că ori de câte ori vorbește de prioritatea Ardealului în materie literară Agârbiceanu nu este menționat printre scriitorii de vază ai Ardealului. El nu poate fi găsit în „centrul iradiant” al artei literare românești, care este Ardealul, printre ceilalți corifei ai scrisului: Maiorescu, Slavici, Coșbuc, Rebreanu, Goga, Iosif și Blaga. Aceași inexplicabilă absență din scrisul ilustrului critic bate la ochi și când evocă timpurile de suferință națională, după dezmembrarea Transilvaniei prin sinistrul *dictat* de la Viena. Descriind harta literară a poporului român, pe Eminescu îl găsește în Bucovina, pe Hadesu în Basarabia, pe Bolintineanu în Macedonia, pe Slavici la granița de Vest, pe Coșbuc și Rebreanu în preajma Năsăudului, pe Maiorescu și Goga „pe lângă Oltul ardelean”, ca eterni păzitori ai „solului veșnic”. Pe Agârbiceanu nu-l află nicăieri. Ciudată amnezie³⁵. Caracterizarea lui Ibrăileanu este mult mai corectă și mai cuprinzătoare. Agârbiceanu, după părerea mentorului *Vieții românești*, este „unul dintre cei trei scriitori adevărați de valoare ai Ardealului, alături de Slavici și Rebreanu”; el „rămâne în literatura română printre și alături de cei mai mari prozatori. Opera lui s-a cristalizat în peste 80 de volume de schițe, nuvele și romane care l-au impus definitiv în conștiința cititorilor”³⁶. Iorga semnează un text de o unică frumusețe, pe lângă celelalte reproduce deja, care respice ceața grea împrăștiată cu malicie de esteți pe un munte de gândire, de simțire și de creație, văzând în Agârbiceanu „pe cel mai limpede, mai duios și mai străbătător de suflete dintre prozatorii Ardealului”.

Peste toate textele citate, bune sau rele, se așterne însă – asemenea unei lespezi care acoperă eternitatea – duioasa plecăciune a lui Lucian Blaga în fața lui Agârbiceanu, pe care-l numește – într-o străfulgerare genială – „Sfânt Părinte al Literaturii Române”.

Portretul pregnant și sugestiv pe plan literar ni-l dă tot criticul Mircea Zăciu în exemplara monografie dedicată scriitorului³⁷. „Continuator recunoscut (până la a fi confundat cu un «epigon») și totodată contemporan al lui Slavici – scrie profesorul Zăciu – Ion Agârbiceanu deschide pârtia uluitorului Rebreanu, căruia îi supraviețuiește, fertilizează creația la Pavel Dan, recunoscând în el un discipol, dar și un emul, dă aripi memorialisticii lui Ion Vlasiu, asistă la ecloziunea – salutată cu entuziasm – a prozei actuale, în a cărei țesătură intimă (mai cu seamă în reflectarea realităților ardelenne din romanul lui Titus Popovici) își detectează cu satisfacție contribuția”. Colaboratorii săi cei mai apropiați, redactorii ziarului, aveau clară conștiința masivei superiorități din preajma lor și erau fericiți și mândri că se puteau împărtăși zilnic din tezaurul bogat al marelui său talent și spirit creator.

Pe plan publicistic și ziaristic calificativele n-au fost și nu sunt mai prejos decât cele literare, cele favorabile. Se știe că a scris enorm, că s-a consacrat cu pasiune condeiului său zilnic, care i-a fost „cel dintâi demon”, că a activat în arena publicisticii militante aproape 70 de ani și că „numai înșirate numele ziarelor și revistelor la care a colaborat ne trebuie un paragraf special”³⁸. La TRIBUNA articolul său era nelipsit. După o sumară statistică rezultă că în cele 551 de numere câte au apărut în 22 de luni (29 oct.1938-1 sept. 1940), luând în calcul, uneori, două sau trei articole (note, însemnări etc.) zilnice, a publicat peste 660, semnate cu numele propriu și cu pseudonimele *Sevastian Voicu* și *Ion Olariu* (*S.V* și *IO.*), plus articolele, notele și însemnările nesemnate, dar identificate cu precizie ca aparținându-i.

Agârbiceanu a fost, prin excelență, gazetarul de tip transilvan. A știut din cercetarea trecutului și din experiența proprie că în această meserie nu te poți menține și nu poți răvni la poziții avansate dacă nu muncești intens și dacă nu ai zilnic contact, prin ceea ce publici sub semnătură, cu publicul cititor. Un mare ziarist, în vizită la *Tribuna*, a spus în cadrul unei convenții colegiale, că „noi gazetarii suntem oameni de o singură zi” (Pamfil Șeicaru), cu alte cuvinte că ceea ce zidești astăzi, mâine se prăbușește – ca în legenda Meșterului Manole – cândiese numărul următor care, de asemenea, are o existență de o singură zi. Și așa mai departe până când ghilotina timpului ireversibil îți retează capul. Construcția de o zi trebuie să fie astfel articulată încât cititorul să fie pe deplin satisfăcut, în toate privințele, adică să aibă posibilitatea și facilitatea de a se desfăta confortabil în toate încăperile construcției. Directorul *Tribunei* a fost robul meseriei, sosea primul la redacție și pleca ultimul. A înțeles, cu o intuiție excepțională, permanenta schimbare și reinnoire pe care o suferă ziarul și s-a ținut la curent cu tot ceea ce poate stârni interesul și curiozitatea publicului cititor. Editorialul său era cea mai bună carte de vizită cu care se prezenta *Tribuna* în lumea diversă și pretențioasă a publicului cititor. Scria neconținut, cu adâncă convingere în dreptatea cauzelor pe care le îmbrăța, cu nestăvilită dorișă de a fi mereu în centrul evenimentelor care frământau lumea și cu speranța activă că soluțiile pe care le dă problemelor dezbătute și analizate sunt și rămân cele mai bune, cele mai solide de vreme ce sunt rodul unei concentrări spirituale. Caracterizarea lui Horia Stanca întrunește, și din această privință, calitățile unei portretizări excepționale, astfel încât o socotim

oportună prezentării noastre. „Birourile erau în fostele chilii ale călugărilor minorități – descrie el localul *Tribunei* – în continuarea bisericii de pe fosta stradă Regina Maria. Gazetarul vechi [...] venea dimineața la redacție, se închidea în biroul lui unde își scria articolul editorial pe jumătăți de coală, cu un scris mărunț, dar limpede, atacând problemele generale ale zilei. Niciodată nu-și uita manuscrisul la tipografie [...]. Trecea personal [...] să-și facă corectura și-și lua manuscrisul cu el³⁹. Om de o rară delicatețe sufletească, de o bunătate angelică, scria dintr-un adânc spirit umanitar, cu eleganță caldă și convingătoare. Frazele nutrite de idei curgeau una în alta firesc, cursive, fără accente nervoase, fără sclipiri impetuoase; [...] articolele sale erau comunicative, parcă vorbeau printre rânduri, erau elocvente, spuneau tocmai ceea ce trebuie. Pledeau în forma lor caldă, liniștită pentru ridicarea celor oropsiți la o viață demnă. Scria mereu dintr-o reafirmativă convingere că se află în Ardealul băntuit în 1929 de toate curentele de opinie, pe linia justă a interesului național major [...]. Scria întins, fără ștersături, cu literale sale pipernicite, întotdeauna ireproșabil în succesiunea ideilor și înțelept în concluzii. În cei aproape doi ani cât am lucrat cu el în aceeași redacție – își mai aduce aminte Horia Stanca – nu l-am văzut niciodată nervos, indispus de inconveniențele redacționale, naturale la un cotidian, supărat de vreo «scăpare» informativă sau pe vreo opinie cu care nu era de acord⁴⁰. [...] Scriitor afirmat în literatură, nu avea morgă de superioritate. Dimpotrivă, își purta modestia fără ipocrizie și nu făcea caz de prezența lui în scrisul românesc. Îl măgulea dragostea noastră, cum ne măgulea pe noi simpatia și credința pe care ni-l acorda⁴¹”.

Evocarea prietenului Horia Stanca spune totul. Ea ni-l păstrează pe „bătrânul” nostru Părinte spiritual viu în memorie și, copleșit de duioase aduceri aminte, ne simțim din nou strâns uniți la mesele de lucru din neuitata noastră redacție.

Rămâne în suspensie o problemă aparent contradictorie. L-a sustras gazetăria de îndatoririle scriitoricești, i-a alterat în vreun fel predispozițiile atât de obsedante pentru scrisul literar? Nu am înregistrat, în răstimpul celor aproape trei ani de activitate la *Tribuna*, pe care i-am trăin sub caldă și răbdătoare sa protecție, nici un indiciu că ar fi stagnat, că ar fi suferit pe tărâm literar din pricina gazetăriei. Dimpotrivă, am reinnoit în mai multe rânduri impresia că s-a simțit mai la largul lui înbinând fericele cele două activități. Gazetarul nu anulează scriitorul din om. Un ziarist celebru al timpului a spus, e drept, într-o scurtă alocuțiune cu prilejul vizitei pe care a făcut-o ziarului nostru la Cluj, că deasupra gazetăriei prăbușit peste manuscrise și șplaturi, la masa lui de lucru din redacție, stă umbra poetului asasinat în tinerete. E posibil, în unele cazuri. Dar e vorba despre poet, nu despre scriitor, în sensul larg al expresiei. Exemplul lui Eminescu, Coșbuc și Goga și al multora alții ca ei, nu poate fi citat în sprijinul pateticei invocații, întrucât toți au fost deopotrivă mari poeți și mari gazetari. La fel se pune problema pentru Iorga, ca și pentru mulți oameni de știință, care au scris și în presă, în mod curent, fără să abandoneze creația publicistică în domeniul specialității. De ce ar fi altfel în cazul lui Agârbiceanu?

Vastul material publicat de Agârbiceanu în TRIBUNA poate fi structurat pe mai multe capitole: Reacții la problemele externe (cu precădere la problemele de război); Critica vechiului politicanism și adeziunea la noua politică internă; Rezistența masivă împotriva atentatului și asasinatului politic; Front puternic împotriva șovinismului și revizionismului extern; Reflectarea vieții literare, artistice și culturale în scrisul lui Agârbiceanu; Evocări, portrete etc.

(continuare în numărul următor)

NOTE:

1. N. Iorga, *Istoria presei românești*, tip. „Adevărul”, 1922, p. 153.
2. Informații complete la Nae Antonescu, *Idealul „Tribunei” a treia*, în rev. „Tribuna”, Cluj-Napoca, nr. 7 (1417), 16 febr. 1984, p.3.
3. Cei doi termeni din sintagmă (*spirit – stil*) nu sunt identici; au comun modul, felul de gândire, de exprimare, de manifestare a lui, a unui curent sau epoci. Spiritul este mai mult o chestiune de conținut, stilul una de manifestare. (Cf. M.D.E., ed. II, 1978, pp. 909, 917).
4. *Spiritul „Tribunei”* în rev. „Tribuna”, nr. 19, 10 mai 1979, p. 2.
5. „Tribuna” – ideal politic și cultural, în „Almanahul Asociației Scriitorilor din Cluj”, 1981, p. 10.
6. *Personalitatea și... personalitățile „Tribunei”* în „Contemporanul”, nr. 18/27 aprilie 1984, p. 11.
7. „Tribuna”, Cluj-Napoca, 13 mai 1982, p. 7.
8. „Tribuna”, nr. 42, 17 decembrie 1938.
9. Cf. *Recensământul general al populației din România*, I.C.E., București, 1938.
10. Ioan Slavici, „Tribuna” și *Tribuniștii*, tip. „Minerva”, Orăștie, 1896, pp. 8-11.
11. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ed. 1982, pp. 507, 508.
12. Joe Heydecker și Johannes Leeb, *Procesul de la Nürnberg*, Editura Politică, București, 1983, pp. 535-536.
13. Gheorghe T. Pop, *Caracterul antinațional și antipopular al activității Partidului Național Creștin*, ed. „Dacia”, 1978, p. 202.
14. În articolul de fond *Câteva precizări*, în „Tribuna”, nr. 2, 30 octombrie 1938.
15. *Ion Agârbiceanu și contemporanii săi*, în revista „România literară”, nr. 38, 14 sept. 1972, pp. 16, 17.
16. *Legea presei*, în „Tribuna”, nr. 288 din 14 decembrie 1939.
17. *Românizarea presei*, în „Tribuna”, nr. 159 din 17 iulie 1940.
18. *Vom tăcea mereu?*, în „Tribuna”, nr. 165, 24 iulie 1940.
19. În „Tribuna”, nr. 42 din 22 februarie 1940, p. 2.
20. *Ibidem*, nr. 44 din 24 februarie 1940, p. 1.
21. Precizare necesară, întrucât mai există un ziarist cu același nume (seniorul), „castelanul de la Gilău”, cum îl mai numeau gazetarii.
22. Nae Antonescu, *Cu Horia Stanca despre TRIBUNA interbelică*, în rev. „Tribuna”, Cluj-Napoca, 13 mai 1982, p. 7.
23. *Amintiri de la „Tribuna” lui I. Agârbiceanu*, în rev. „Steaua”, Cluj, anul XVIII, nr. 9 (212), septembrie 1967, pp. 63-67.
24. *Zile și seri cu Ion Agârbiceanu*, rev. „Steaua”, Cluj, anul XX, nr. 3 (230), martie 1969, pp. 74-75.
25. Șerban Cioculescu, *Ion Agârbiceanu*, în rev. „România literară”, nr. 38 din 16 septembrie 1982, pp. 12, 13.
26. *Ion Agârbiceanu și contemporanii săi*, în rev. „România literară”, nr. 38, 14 septembrie 1972, p. 17, la nota 1.
27. „Patria” nr. 1, 14 februarie 1919.
28. Mircea Zăciu, op. cit.
29. Idem, *ibidem*.
30. Nicolae Florescu, *Câteva precizări*, în „Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu”, carte gândită și alcătuită de Mircea Zăciu, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p. 320.
31. *Agârbiceanu – încercare de reconvenire expresivă*, în „Ceasuri...”, pp. 276, 277.
32. Eugen Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, II, p. 146.
33. Citatele după „Ceasuri de seară...”, Fișier (II), pp. 291-320.
34. Ediția 1982, p. 636.
35. Cf. Constantin Sorescu, *Un ardelen, în revista „Săptămăna...”* din 9, 16 și 23 iunie 1978, p. 3.
36. Cf. Gh. Vatană, *Centenarele anului 1982*, în „Almanah Convorbiri literare”, 1982, p. 57.
37. Mircea Zăciu, *Ion Agârbiceanu*, ed. Minerva, 1972, p. 357.
38. Gheorghe Suci, *Ion Agârbiceanu (12 septembrie 1882-28 mai 1963) departe de lumea literară*, în „Almanahul Luceafărul 1982”, pp. 158-9.
39. Cei de la revista „Tribuna” din Cluj-Napoca au întâmpinat de asemenea o severă rezistență în tentația de a reține unele manuscrise. Dumitru Mircea, ca redactor-șef, a obținut cu greu renunțarea la un manuscris, dar care nu a mai fost găsit la tipografie, capturat fiind probabil de Ion Oarcășu, pasionat colecționar de manuscrise.
40. Episodul Huleca, relatat în paginile anterioare, constituie o excepție, o pasageră abatere de la generoasa lui îngăduință, rezolvată până la sfârșit în condițiuni de perfectă colegialitate.
41. Nae Antonescu, *Cu Horia Stanca despre Tribuna interbelică...* p. 7.

Redactor responsabil:
I. MAXIM DANCUI

Corectură:
CLAUDIU GROZA

2. LIVIU HULEA, primul-redactor, a fost „arhitectul” de necontestat la ziarului. Excelent „tehnician”, în sensul redacțional al cuvântului, a gândit, a conceput și a turnat în cele mai expresive tipare gazeta. Spirit activ, înzestrat cu o cultură politică vastă, cu o inteligență scilicet și cu un ochi critic versat avea un simț gazetăresc fără egal. Știa să discearnă permanentul din multitudinea de fapte și evenimente care apăreau zilnic pe ecranul actualității, căruia îi dădea o interpretare jurnalistică autoritară și convingătoare. Articolele lui de fond, sau cele care înfățișau în aparență lucruri de mai mică importanță, se impuneau cu dezinvoltură și penetrantă sugestie. A fost, în afara oricărei discuții, unul din cei mai devotați ziarști transilvani în perioada interbelică, de la care am prins cu toții secretele meseriei.

3. C.S. ANDERCO, secretarul general de redacție, suavul și inefabilul poet, a stăpânit, cu inegalabilă virtuozitate, secretele tipării gazetei. Dacă Hulea gândea, iar în substanța reflecțiilor sale construia schema zilnică a ziarului, Anderco era „artizanul” desăvârșit, care făcea ziarul așa cum scrii un poem captivant, merit să cucerească zecile de mii de inimi pentru opera înfăptuită. Hulea *gândea*, dar *gândea* sub influența inspirată a lui Anderco. Gândirea lua forme concrete desăvârșite din mâna acestuia din urmă. Păstrându-și masa redacțională la „Națiunea Română”, unde s-a perfecționat alături de *Pierre Moldovan* – alt mare „artist” al presei transilvănene din perioada interbelică, dispărut tragic înainte de vreme – Anderco a fost și rămâne în conștiința noastră cel mai onest și mai nobil coleg de redacție.

4. HORIA STANCA a deținut de la început sectorul literar, cultural și artistic, „senior” absolut al paginii a șasea intitulat: LITERE, TEATRU, MUZICĂ, ARTĂ. Era prezent, peste îndatoririle redacționale propriu-zise, cu articole de fond, cu ample și temeinice analize pe marginea problemelor la ordinea zilei, cu cronici literare, dramatice și muzicale etc. Temeinica cultură pe care o posedă, cunoașterea limbii germane – ca urmare a studiilor făcute în Germania – și posesor al titlului științific *doctor în drept*, animat în scris de un stil sobru și clar, intelectualizat în substanță, *culturalul* TRIBUNEI avea un cuvânt ferm de spus în toate problemele la ordinea zilei. Iar dacă avem în vedere activitatea la revista „Symposion” ne dăm seama realmente de dimensiunile talentului său.

5. GHEORGHE STOICA a organizat și condus secretariatul de redacție pentru provincie (sectorul corespondenților), sectorul colaborărilor externe și prelucrarea telegramelor transmise de agențiile de presă. Apărea uneori pe prima pagină, cu editorialul corespunzător evenimentelor esențiale ale vremii, iar în munca de fiecare zi a avut preocuparea de a reține în plină actualitate – prin condici, recenzii, note și însemnări etc. – evenimentele literare și artistice ale Transilvaniei. De la data de 26 februarie 1940 – în absența lui Liviu Hulea – a fost investit cu funcția de *redactor responsabil*, în fond cu atribuțiile de prim-redactor, până la dispariția ziarului (1 septembrie 1940). Capacitatea jurnalistică și fervoarea intelectuală cu care s-a dedicat meșteșugului zilnic rămân să fie relevate – dacă vor fi – de ceilalți colegi, cu mai multă onestitate și probitate profesională decât au făcut-o George Sârbcea și Em. Boșca-Mălin în relatările lor din „Steaua”, care au ignorat, pur și simplu, dintr-o prea mare infatuare, că și Gheorghe Stoica a existat la TRIBUNA. De altfel aceeași amnezie îi privește și pe alți câțiva colegi de redacție. Se infirmă, prin aceasta, atmosfera de armonie și colegialitate care a existat la TRIBUNA lui Agârbiceanu? Nu se infirmă nimic. Se constată numai că unele amintiri au

luat-o razna, după bunul plac al semnatarilor lor.

6. GEORGE SBÂRCEA se ocupa, în principal, de problemele artei muzicale, de interviuri și convorbiri ocazionale, scria cronici literare și artistice și publica uneori reportaje prilejuite de întâmplări și fapte excepționale.

7. ION ISAIU-CEFA avea în sarcină instituțiile de stat și sectorul administrativ, iar în organizarea internă a redacției era responsabilul ediției a II-a, de seară.

8. GAVRIL POP a activat cu rezultate remarcabile în sfera reportajului citadin și sportiv, dar a publicat și articole captivante din domeniul pregătirii de război și din cel al activității administrative și sportive.

9. EMIL BOȘCA-MĂLIN avea în atenție instanțele judecătorești și poliția; lucra destul de des în afara reportajului faptului divers.

10. TIBERIU REBREANU se ocupa mai mult de problemele muncitorești, iar în perioada tulbură a atentatelor și a asasinatului politic a publicat reportaje senzaționale care au stârnit interesul politic în cel mai mare grad. Multe din ziarele din Capitală reproduceau amplele și coloratele sale reportaje, scrisul său amintind, uneori, printr-o firească derivație, de proza robustă a romancierului, fratele lui mai mare.

11. AL. BARBAT s-a ocupat numai de problemele economice, fiind titularul paginii destinată acestor probleme.

12. ATANASIE BRAN, cu state vechi pe tărâmul ziaristic transilvan, evoca cu intermitențe trecutul istoric și cultural, consemna faptul cotidian recepționat în cursul vizitelor pe care le făcea la instituțiile publice; revedea adeseori, în cadrul activității de rutină, materialele prezentate de colaboratorii externi și de corespondenți.

13. GHEORGHE GIURGIU, delicatul și afabilul coleg de la „Patria”, a apărut în redacție în timpul absenței lui Hulea. Deosebit de versat în munca internă de redacție a preluat secretariatul pentru provincie și prelucrarea telegramelor transmise de agențiile de presă.

14. IOAN PETRUCĂ, eternul administrator al mai multor ziare, fără vocație și fără aptitudini publicistice, dar cultivând în secret veleități gazetărești, s-a ocupat de mărirea fondurilor bănești de administrare a ziarului. Rămâne la activul răspunderii sale înțelegerea și prețuirea pe care le-a acordat onora din redactorii ziarului, fiind imun la sindromul invidiei dizolvante. În limitele unor atitudini gazetărești prevenitoare a fost apreciat de gazetarii mai vechi, care aveau în grijă, împreună cu el, destinul Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat.

Atmosfera redacțională era însuflețită de cel mai echilibrat și autentic spirit colegial. Agârbiceanu se convinsese în foarte scurtă vreme că nu putea să alcătuiască – în condițiile date – o redacție mai bună, mai valoroasă pe plan profesional, cultural și artistic, cu ziarști „de cultură universitară”, după exprimarea lui *Ion Clopoțel*, directorul revistei „Societatea de mâine”. Accesul și prestigiul redactorilor în conștiința publicului cititor – în urma materialelor semnate în coloanele ziarului – ajunsesi la un nivel rar cucerit de alți jurnaliști. Horia Stanca atestă faptul că în redacția TRIBUNEI domnea „cea mai curată armonie” și că Agârbiceanu „avea pentru noi ceilalți o înțelegere paternă, acoperind toate inițiativele, până și unele excese critice ale noastre, mereu cu același surâs strecurat pe sub muștață [...] ne mustra gândind cuvinte blajine pentru imputări”⁴². Exemplara camaraderie care ne-a legat atunci s-a păstrat intactă până azi, cu excepția subiectivismului afișat de Sârbcea și Boșca-Mălin, deviați de stilul tribunist. În rest, ea va rămâne intactă și nealterată în conștiințe atâta vreme cât vor mai exista tribuniști din vechea

gardă. Dovadă, emoția profundă pe care o încercăm ori de câte ori ne întâlnim, și puternicul sentiment de apartenență comună la aceeași luminoasă și traică familie spirituală, prezidată de sferile înalte ale nemuririi de bunul și neuitatul nostru Părinte.

e) Corespondenții

Corpul corespondenților permanenți a fost organizat treptat, pe măsură ce ziarul a pătruns cu toată puterea în conștiința maselor cititoare și în funcție de solicitările amatorilor de corespondențe. Un mare ziar, fie că pleacă din Capitală, fie că pleacă din centre urbane din provincie, dacă nu are corespondențe din toate orașele mari ale țării sau ale provinciilor, nu prinde teren stabil. Informarea locală ține treaz interesul publicului. Acest adevăr a ieșit la iveală și s-a afirmat cu vigoare după ce am reușit să nominalizăm pe corespondenți valoroși corespondențele primite și, mai ales, după ce grupul cultural și artistic al ziarului a organizat șezători culturale și literare în cele mai importante centre orașenești din Transilvania. Un corespondent, ca să răspundă tuturor exigențelor publicisticii, trebuie să cunoască tainele scrisului zilnic și să fie prezent în viața politică a localității pe care o reprezintă printr-o funcție cunoscută și respectată de toată lumea. Prevalează, în acest sens, calitățile enumerate în paginile anterioare privitoare la calitățile ziaristului. Reprezentarea unui mare ziar nu este la îndemâna oricui. Corespondențele trimise și inserate în ziar au tăria lucrului bine gândit și adânc cumpănit, ele trebuie să satisfacă pretențiile întregului public cititor.

La început TRIBUNA a primit corespondențe întâmplătoare, expediate de diverși amatori, dar după ce sectorul s-a delimitat precis în interiorul ziarului și s-a întărit prin corespondențe valoroase, s-a pășit pe teren pentru organizarea sistematică a sectorului respectiv. Au fost vizitate orașele mai mari, s-a luat contactul cu autoritățile locale și cu cei care și-au oferit serviciile cu stăruință și îndreptățire. Operațiunea a durat două-trei luni, a fost destul de anevoioasă, dar până la sfârșit am ajuns la realizări unanim acceptate, și de publicul cititor, și de redacție. S-au numit astfel corespondenți valoroși la Turda (V. Iluțiu), la Alba-Iulia (I.V. Munteanu), la Sibiu (N. Găvozdea), la Gherla și Dej (Ionel T. Florian), la Bistrița (Ioan Goga) și s-au acceptat corespondenți incidentali și în celelalte centre urbane din Transilvania. La Tg. Mureș, bunăoară, serviciile corespondenței au fost asigurate cu intermitență de prietenul și istoricul Vasile Netea, care a întreținut legături apropiate cu Părintele Agârbiceanu și cu redacția ziarului. S-au mai primit unele corespondențe și de la Dr. Aurel Baciu, decanul Baroului de Avocați.

Corespondențele se conformează unei metodologii proprii. Dificultățile cele mai mari au stat în faptul că multe din trimerile corespondenților au fost scrise cu mâna. Reconsiderarea lor în sânul redacției și transcrierea la mașină, pentru a li se asigura o transpunere corectă la linoștip, s-a făcut cu destulă greutate. După ce corespondenții s-au conformat indicațiilor date de redacție, și-au bătut corespondențele la mașină și astfel activitatea s-a îmbunătățit simțitor. Prestigiul lui Agârbiceanu și modul cum s-a soluționat problema corespondențelor, ca și importanța acordată întregii activități au facilitat crearea unei baze temeinice de informare zilnică, mult apreciată de publicul cititor din orașe și din sate.

f) Colaborările externe

Peste faima pe care ziarul și-a făcut-o prin forțele proprii și prin corespondențele selecte pe care le-a promovat, colaborările externe au adus un plus de prestigiu. Există probleme specifice pe care redactorii, oricât de talentați și de informați ar fi, nu le pot rezolva la cea mai înaltă potență. Se simte adeseori nevoia unor contribuții excepționale și acestea nu pot fi asigurate decât prin colaborări din afara ziarului. TRIBUNA s-a bucurat, în acest sens, de aportul unor intelectuali reprezentativi, unanim prețuiți și acceptați de opinia publică, care au sporit cu semnătura lor prestigiul ziarului.

O sumară analiză și, desigur, incompletă ne arată că pe linia colaborărilor externe și-au găsit loc în paginile ziarului următoarele grupe de probleme:

- Probleme de politică internațională, de apărare a drepturilor noastre consfințite de tratatele de pace de la Versailles (îndeosebi profesorul G. Sofronie).

- Probleme de politică internă, cu conținut juridic și administrativ (prof. Aurtelian Ionașcu, Dr. Aurel Baciu din Tg. Mureș, Gherasim Pinteau, Dr. Romulus Damian ș.a.).

- Probleme istorice, determinante pentru neutralizarea și combaterea acțiunilor revizioniste și șovine (prof. I. Luțuș, prof. Șt. Pascu, Șt. Meteș, Șt. Manciuța, T. Dragu – de la Direcția presei din Ministerul Propagandei ș.a.)

- Probleme cu conținut economic (prof. Iosif Gârbacea ș.a.)

- Articole, cronici, recenzii, note și însemnări cu conținut artistic și muzical (prof. I. Gherghel ș.a.)

- Probleme diverse, determinate de evenimentele zilnice (T. Dragu, prof. Dr. Iuliu Hațeganu, Dr. Aurel Baciu, Miron Roman ș.a.).

- În sfera reportajului de senzație aportul poetului moșilor V. Copilu-Cheatră a marcat una din cele mai atractive colaborări.

- Directorul „Tribunei” lui Slavici, Dr. Ilie Dăianu, a fost prezent în mod curent în paginile ziarului cu evocări, note, însemnări etc.

În afara acestora, TRIBUNA a oferit ospitalitate multor intelectuali de vază din centrele urbane mai mari ale Transilvaniei. Spațiul celor 12 pagini și, respectiv, 16 pagini a putut cuprinde cu generozitate toate solicitările pe linia colaborărilor externe, dacă materialele prezentate au intrat în vederea redacției și dacă au corespuns doctrinei ziarului.

Dar, prezența săptămânală în paginile TRIBUNEI, care au înobilat scrisul nostru zilnic, a fost aceea a lui N. Iorga, nu printr-o colaborare directă, ci prin reproducerea pe care Părintele Agârbiceanu le-a asigurat, cu multă admirație și devotament după „Neamul Românesc” și revista „Curent clar”. Verbul înflăcărat al „uriașului” de la Văleni a reprezentat și pentru noi, redactorii, un model și un crez care ne-a însuflețit gândirea și scrisul, mai ales în zilele amare ale destrămării teritoriului național, în urma banditeștilor agresiuni externe. Literatura gazetărească de la noi n-a cunoscut nicicând o eferescență atât de copleșitoare ca în vara anului 1940, în scrisul marelui istoric. TRIBUNA a fost atunci ecoul tragic al gândirii și al scrisului care a fundamentat pentru vecie modul în care trebuie să ne apărăm drepturile și ființa națională.

Două titluri, din acele zile negre, ne rețin atenția: „Ce rămâne?” (3 iulie '40) și „De ce atâta ură?” (10 iulie '40). Străbate din rândurile lor o flacără care mistuie sufletul și răsar răspunsurile pe care le așteptăm.

Răspuns la prima întrebare: „Rămân trei milioane de țărani, înfipți acolo din vremile preistorice ale celor mai depărtați dintre strămoși [...], ...rămân cu limba lor minunată pe care n-au voit

s-o schimbe, rămân cu datinile lor, care n-au suferit nici o prefacere, rămân cu simțul, atât de prețios și cuprinzând toate făgăduiele de viitor, că ei sunt la dânsii acasă și că întorc brazda pe care au tăiat-o întâia oară [...] așteptând «plinire vremilor», care nu înșală niciodată”.

Răspuns la a doua întrebare: „Înalți magistrați și bravi ofițeri care și-au riscat viața ca să ajute cu puterile lor retragerea și exodul românesc au văzut cu ochii... acte de sălbăticie,uciderea nevinovaților, lovituri cu pietre și huiiduieli”... Cei loviți de soartă „ar fi avut nevoie de un cuvânt bun, măcar de o fărâmă de milă... Li s-au servit numai gloante, au fost sfărtecați cu topoarele, destui dintre ei și-au dat sufletul. Li s-au smuls hainele și li s-a furat ce aveau cu dânsii, ca apoi să fie supuși tratamentului hain și vandalic”. Și întrebarea „de ce atâta ură?”, a rămas în vânt, deși un răspuns scurt poate fi desprins: pentru că am fost, pentru că fost prea îngăduitori!

g) Conferințele (consfăturile) redacționale

Se țineau periodic, o dată pe lună sau la o lună și jumătate, după necesități, când se dezbăteau toate problemele care interesau buna pregătire și tipărire a gazetei, inclusiv conținutul. Observații pe marginea materialelor publicate și a modului cum s-a desfășurat munca în fiecare compartiment făcea mai ales primul-redactor, Hulea, după ce, în prealabil, avusese discuții orientative cu Agârbiceanu. Ele se refereau de obicei la exprimare, la stil, mai rar la conținut. Poate că uneori adaptările la puterea de înțelegere a publicului cititor, la nivelul lui de înțelegere intelectuală erau necesare. În gazetărie trebuie să scrii așa cum îți cere cel care te citește. Și, evident, ne conformam părerilor exprimate și sugestiilor date. Personal am rămas însă convins că scrisul viu, sprinten, săltat peste nivelul mediu de înțelegere și pătrundere, scrisul intelectualizat, imaginativ și insuflat de idei cuceritoare este de preferat în locul celui dezlănat și monoton, „îmbătrânit” înainte de vreme. Un ziar serios, autoritar – mai ales în Transilvania, unde tradiția te obligă la mult mai mult decât în celelalte provincii ale țării – nu are numai atribuțiuni informative și orientative, ci face și școală, educație, amplifică modalitățile de exprimare, impune stilul evoluat, însuflețit de idei noi – care îmbunătățește și extinde limbajul, nu-l lasă în paragină – ține pasul, cu alte cuvinte, cu noutățile zilei, în toate privințele. Gazetarii comprehensivi, cei de esență „universitară”, au înțeles și înțeleg că cititorul trebuie să aibă satisfacția că a învățat ceva, că ceea ce a citit azi reprezintă un pas înainte față de ceea ce a citit ieri. Agârbiceanu pretindea să se scrie pe înțelesul tuturor, dar n-a cerut niciodată nimănui să rămână prizonier al tiparelor vechi, anchilozate în șabloane. El însuși, luat de evenimente – după cum se va vedea în partea a doua – trecea peste exprimarea comună și împunea adeseori scrisului său un stil combativ, exploziv. Scrisul cotidian trebuie să convingă, să te ducă, dacă este nevoie, spre înălțimi greu accesibile; altfel nu-și realizează misiunea pentru care a fost instituit. Și-apoi îmbunătățirea limbajului, modernizarea lui, chiar cu ajutorul mult hulițelor neologisme, nu duc inevitabil la incomprehensiune. Ci, dimpotrivă, împrumutând limbajului mai multă fluiditate, mai multă plasticitate. Oamenii de bază din redacție așa vedeau lucrurile și așa au acționat în efortul lor zilnic de a gândi și de a scrie.

Rar s-au dezbătut în convenirile noastre probleme cu caracter administrativ. Acestea aparțineau sectorului dirijat de administratorul ziarului, care mâniau fondurile bănești și subvențiile. O minoră și pasageră „revoluție” profesională s-a

dezlănțuit în vara anului 1939. Ea a avut ca obiect revendicări cu caracter material, dezbătute în mai multe conveneri redacționale, depășită fiind în urma intervențiilor lui Agârbiceanu, care s-a declarat de partea redacției și care a înfruntat energic rezistența inexplicabilă a administrației. Rezultatul? O îmbunătățire substanțială a salarizării redactorilor.

Convorbiri, desfășurate sub forma unor dialoguri zilnice, au avut loc, fără ca acestea să imprime însă schimbului de păreri sau sfaturilor date de blajinul nostru Părinte un caracter imperativ. Totul se desfășura sub semnul unui *consensus* multifuncțional și a unor colegiale confruntări. În sensul celor relatate se poate afirma că înțelegerea și colaborarea reciprocă din redacția TRIBUNEI lui Agârbiceanu a constituit și rămâne un *model* în materie de gazetarie militantă. Cum s-au reflectat toate acestea în memorialistica unora dintre noi este o altă poveste care a fost spusă la locul potrivit.

h) Vizite la ziar

Ușile redacțiilor marilor ziare sunt deschise permanent, așa cum stau deschise ușile bisericilor. Observația aparține unui mare gazetar, iar asupra ei se mai revine. În fața ușilor deschise oricine poate să intre, să-și spună păsul, să facă apel la mărinimia, la puterea ziarului pentru a-și soluționa probleme care, în alt mod, par insolubile. Vizitele se fac însă și din curiozitate, din amicitie, nu numai din nevoi personale, dictate de un interes presant. Vizitatorul vrea să afle, cu o clipă mai devreme, bunăoară, ceea ce va apare peste câteva ore, vrea să știe înaintea altora ce va ști toată lumea peste un anumit număr de ore. Cu aceste vizite ne găsim în spațiul vizitelor de rutină. Mai sunt apoi și vizitele de curtoazie, destul de frecvente, care aduc de obicei un aer proaspăt, de încredere, de stimulare.

TRIBUNA a avut, în sensul celor spuse, o activitate deosebit de vioaie. Aflându-se cu redacția în drumul celor care frecventau instituțiile de stat, de artă și muzicale, era firesc ca cei care aveau prietenii străne la ziar, să treacă pragul pentru a vedea „ce mai facem” și pentru a auzi „ce mai e nou”. Din categoria acestora erau nelipsiți cântăreții de operă Florica Istrate, Lia Hubic și Lia Mărcuș, Ionel Pulca (Dacian) și Gogu Simionescu, actrița Doina Dobre???? și actorul Ion Fărăianu de la Teatrul Național. În felul acesta redacția era mereu plină de scriitorii-amici, de artiști și cântăreți și de alți colegi-ziariști atrași de buna dispoziție care domnea, senină, în birourile noastre. Prezenți apoi, cu tot sprijinul creator, au fost și poetul și dramaturgul de mai târziu Radu Stanca, fratele lui Horia, poetul moșilor V. Copilu-Cheatră și poetul „ofițer” Ion Țolescu-Văleni. La aceștia mai adăugăm vizita zilnică a fostului tribunist Dr. Ilie Dăianu care, în virtutea unor vechi deprinderi, simțea nevoia atmosferei redacționale, vizita, cel puțin săptămânal, a profesorului Iosif Gârbacea și a profesorului Ion Gherghel și prezența universitarului Ovidiu Drimba, cel mai activ și inteligent exeget al scriitorului Ion Agârbiceanu.

Cu totul altfel se puneau problemele cu vizitele de onoare, cu cele oficiale și cu invitații. Din seria acestora se desprind două: vizita tumultuosului gazetar de faimă europeană Pamfil Șeicaru, directorul ziarului „Curentul” și cea a romancierului și ziaristului Cezar Petrescu, ambii ca invitați ai Sindicatului Presei din Ardeal și Banat.

PAMFIL ȘEICARU a fost la „Tribuna” joi, 18 aprilie 1940, orele 12, primit fiind de întreaga redacție, în frunte cu Părintele Agârbiceanu, și de câțiva vizitatori obișnuiți. Schimbul de opinii cu

remarcabilul oaspete a fost antrenant și plin de consecințe neprevăzute și informații inedite, ținând seama de faptul că impetuosul ziarist a fost cel mai bine și mai complet informat din întreaga țară, la vremea respectivă. Înflăcăratele cuvinte rostite la adresa vechii și noi „Tribune” și la adresa tribuniștilor de ieri și de astăzi au lăsat în redacție o atmosferă elevată, străbătută de fiorii celei mai curate adeviziuni. În după-amiaza aceleiași zile oaspetele a conferențiat în sala Teatrului Național despre „politica României”, iar seara distinsul invitat a fost sărbătorit de ziaristii clujeni în cadrul unui banchet oferit în saloanele restaurantului „America”, la care au participat ziaristi, oficialitățile orașului în frunte cu Dr. Sebastian Bornemisa, primarul Clujului și amic apropiat al sărbătoritului și trei reprezentanți ai presei minoritare maghiare: I. Véghe de la „Ellenzék”, St. Vanyolos de la „Keleti Ujság” și Iuliu Walter de la „Joestét” care au adus oaspetelui un cald omagiu. Din partea sindicatului a vorbit Ioan Petruca, vice-președinte, iar în numele autorității municipale a ținut un toast omagial Dr. Sebastian Bornemisa. A fost o seară încântătoare. Cele spuse de Pamfil Șeicaru reprezintă o emoționantă mărturisire gazetărească ce înobilează profesiunea jurnalistică.

„Până la sfârșitul vieții mele – a spus redutabilul ziarist – voi rămâne credincios meseriei acesteia. E o meserie în care sunt rare satisfacțiile și mai dese amărăciunile. Dar e o meserie care îți dă senzația că în coloanele tale respiră vechea instituție romană a tribunalului popular. Ai impresia că ești un fragment din conștiința cetățenească, prin tine se exprimă cel ce se simte optimist, că prin tine capătă înțelegerea toți nevoiașii... Mirosul de cerneală al foii proaspăt imprimate și uruiul rotativei, „leitmotiv” al existenței noastre, acestea ne leagă. În aceeași clipă, în fața rândurilor aceleiași telegrame, pe nesfârșita întindere a globului, în toate redacțiile este un tânăr sau un om mai în vârstă care se apleacă asupra rândurilor, care pune în pagină și corectează știrile. Nu există profesie în care să se fi făcut un unanimitate de ritm sufletească ca în profesia noastră. Este singura profesie care universalizează prin ritmul gesturilor, prin asemănarea serviciilor de fiecare zi. În ce redacție trece o zi în care să nu vină un om care să-ți spună necazul lui? În ce redacție nu se deschide ușa ca să vină un om să-și plângă suferința? Numai ușile de la biserici sunt permanent deschise ca ușile redacțiilor. Credincios profesiunii mele o să rămân, fiindcă în meseria noastră fiecare aducem ceva care ne-a fost scump în tinerețe; fiecare în meseria noastră aducem un poet mutilat. Nu există gazetar care să nu aibă lângă tocul și călimara lui umbra poetului pe care l-a asasinat. Fiecare din noi, în orele de redacție, face să stea prezentă lângă noi umbra adolescentului care a vrut să stea de vorbă cu stelele și a părăsit stelele cerului ca să stea de vorbă cu stelele de carton ale actualității. În acest splendid contrast este frumusețea vieții noastre sufletești. Ceilalți scriitori au consolareă că într-o bibliotecă, cândva, peste paginile lui o femeie frumoasă sau un tânăr își vor apleca privirile. Nouă nu ne este îngăduită nici măcar această mângâiere. Noi suntem oameni de o singură zi. Noi suntem oamenii cărora nu le este îngăduită nici măcar iluzia absolutului, pentru noi totul se măsoară pe disciplina severă și tristă a relativului. De aceea voi rămâne credincios gazetăriei până la sfârșitul vieții mele, fiindcă simt lângă călimara mea prezența adolescentului care iubea literatura și care credea că va face literatură”.

Am asistat, după cum se poate lesne reține, la o dezlănțuire inspirată care a reînviat pentru câteva clipe în conștiința celor prezenți dulcea iluzie a

disponibilităților literare refulate în adolescență. Reactualizată prin cuvintele unui mare maestru al scrisului zilnic iluzia se zbate să iasă din cătușele neîncrederii crezând că s-ar mai putea transforma, măcar pentru cei tineri, în realitate. Dar celebrul gazetar n-a impresionat numai prin cele rostite la banchet. Personalitate copleșitoare, el răspânda în juru-i farmec irezistibil, deosebit prin modul cum punea și cum răspundea la întrebări, cum modela opiniile care nu-i erau pe plac sau n-aveau suport îndeajuns de solid. Șeicaru a fost gazetarul de tip occidental, receptiv la tot ceea ce este nou și interesant. Cu acest renume a descins la Cluj, a cucerit și a stăpânit sufletele celor cu care s-a întâlnit în spiritul aceluiași idei și fapte.

Influența lui a fost cuceritoare prin prestigiul pe care-l afișa. Articolul prim pe care-l publica zilnic, uneori pe întreaga pagină 1, în marele cotidian „Curentul”, al cărui director era, i-a creat o faimă neegalată de alt jurnalist. Pătrunzător în substanța temelor pe care le trata, cele mai multe cu conținut politic (a fost un adversar ireductibil al politicianismului dezmațat de tip partinic), perfect informat în literatura jurnalistică și în pas cu evoluția evenimentelor internaționale manifesta în scris tonul grav al omului care nu se teme de nimeni și de nimic, temut în polemici (își anula adversarul prin câteva fraze) și generos în laude cu cei care aveau merite deosebite. N-a fost ziarist mai citit ca el, în anii premergători celui de-al doilea război mondial, dar nici n-a fost altul mai contestat, mai calomniat de impostori. Totul era însă inutil. Când apărea în public atacurile încetau brusc, calomnia se topea sub vraja copleșitoare-i personalități. Se înstăpânea atunci în juru-i o atmosferă irezistibilă căreia nu i te puteai sustrage. Aceste caracteristici au fost hotărâtoare pentru scurta vizită de la Cluj, agreabilul vizitator lăsând în urmă-i impresii de neuitat.

VIZITA ROMANCIERULUI CEZAR

PETRESCU s-a desfășurat în împrejurări similare. Nota despre această vizită a apărut în pagina 2 a ziarului, la 6 iunie, în care s-a spus că dl. Cezar Petrescu, „unul dintre cei mai mari scriitori și publiciști români” va conferența la Cluj în ziua de 15 iunie, în sala Teatrului Național, despre „Scriitorii și ziaristi ardeleni în prima decadă după Unire”. După conferința evenimentul a fost consemnat în pagina 6 a ziarului, sub titlul SĂRBĂTORIREA LUI CEZAR PETRESCU LA CLUJ, în care s-a scris: „Rareori a cunoscut orașul nostru manifestații de afirmare românească intelectuală mai strălucite ca aceea prilejuită de conferința d-lui Cezar Petrescu”. Oaspetele a fost elogiat înainte de conferință de dl. Dr. Aurel Buteanu, președintele Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat, apoi a vorbit dl. Victor Papilian, președintele scriitorilor români din Ardeal. După conferință, seara, la restaurantul „Bufnița”, în onoarea sărbătoritului un fastuos banchet, oferit de Sindicat. Personalitatea sărbătoritului a fost elogiată, mai întâi, de dl. Dr. Sebastian Bornemisa, primarul Clujului, apoi de dl. Wéghe Iosif, președintele ziaristilor minoritari din Ardeal, de protopopul Dr. Ilie Dăianu, de Părintele Agârbiceanu, de prof. Richard Tuffli, de prof. Gh. Sofronie, de dl. dr. Adam Popa, ajutor de primar și de Septimiu Popa.

Părintele Agârbiceanu, în scurta sa alocuțiune, a evocat venirea la Cluj, după Unire, a vechilor publiciști ardeleni refugiați în regat. „După reînnoirea noastră – a spus textual vorbitorul – nimeni nu s-a gândit la noi și nici n-am avut posibilități să reîncepem activitatea noastră publicistică. În februarie 1919 am fost invitat să încep activitatea publicistică la „Patria” din Sibiu.

Redactarea acestui ziar a întâmpinat multe greutăți, fiindcă vechea gardă de publiciști ardeleni lipsea. Atunci au venit confrății noștri din vechiul regat, care au reușit să reînvieze vechea tradiție ardeleană în coloanele ziarului „Voința”. În fruntea acestor străluciți reprezentanți ai scrisului românesc a stat Cezar Petrescu*. Au mai fost citați apoi *Adrian Maniu*, *Gib. Mihăescu* și alții. „După desființarea acestui ziar („Voința”) am intrat la «Patria» unde, împreună cu noi, ați luptat pentru desființarea spiritului de partid”. A amintit și de revista „Gândirea”, întemeiată la Cluj de Cezar Petrescu.

Răspunsul d-lui Cezar Petrescu... „Din toate cuvintele dumneavoastră deduc că vă simțiți datori față de mine pentru puțintel pe care l-am făcut pentru Ardeal. Sunteți în eroare, domnilor, nu dumneavoastră îmi sunteți datori, ci eu vă sunt dator dumneavoastră și Ardealului. Primele aventuri valabile ale strădeanilor mele literare și gazetărești au erupt aici, în Clujul dumneavoastră, în Ardealul nostru al tuturor. Poate dacă rămâneam la Iași sau la București se alegea altceva de mine. Iată pentru ce nu dumneavoastră îmi sunteți datori cu mulțumiri și recunoștință, ci eu vă sunt dator”.

Vizita la ziar s-a desfășurat a doua zi, la orele 12, sub auspicii excelente. A rostit cuvinte calde de salut Părintele Agârbiceanu, care a scos în relief marile calități ale romancierului, atât pe tărâm literar, cât și pe tărâm gazetăresc. În răspunsul său scriitorul a exprimat emoționante mulțumiri pentru colegiala primire de la redacția TRIBUNEL, ziar care – după spusele oaspetelui – „întruchipează atât de glorios trecutul plin de jertfe și de victorii pe frontul unității naționale”. A urmat apoi o masă colegială la restaurantul „Bufnița” în cursul căreia s-au purtat vii discuții despre opera romancierului, în deosebi despre volumul de nuvele „Drumul cu plopi” și despre impresionanta frescă a marelui război „Întunecare”.

Clujul, capitala Transilvaniei etern românești, cu impresionanta sa viață culturală și literară, cu strălucita viață universitară și studentescă, cu ziarele sale fervent militante pentru apărarea drepturilor sacre românești, supuse din nou ultragiului și falsificării perverse, a înscris, cu inedite satisfacții, în cronică sa, vizitele unor personalități de primă mărime, pentru că în jurul prezenței lor, aureolate de nimbul gloriei autentice, cultul pentru țară și popor primește noi dimensiuni și se îmbogățește cu valori spirituale nepieritoare.

1) Ofensiva culturală a ziarului

Contactul cu publicul, peste cel asigurat prin scrisul zilnic, contactul direct, nemijlocit devine indispensabil. Una este ca un cititor oarecare să spună „il cunosc pe x, îl citesc în fiecare zi, în «Tribuna», și alta e să spună „il cunosc, l-am văzut pe scenă, l-am auzit vorbind, am stat la masă împreună”. Oamenii obișnuieți sunt mândri când au prilejul să vorbească cu un reprezentant al scrisului literar sau gazetăresc, sau când se bucură de atențiile unui mare artist sau cântăreț. Vanitatea în acest caz nu este o latură negativă a caracterului unui om, un păcat, ci un fel de ambiție care-i dă multe și mari satisfacții, îl încântă. Așa se face că pentru realizarea contactului direct s-a luat inițiativa și s-a trecut la înfăptuirea ei printr-o vastă ofensivă culturală, organizându-se în centrele mai importante ale Transilvaniei impunătoare șezători literar-artistice. În acest scop s-a alcătuit grupul cultural-literar-artistic și muzical al „Tribunei” care în iarnă și primăvara anilor 1939 și 1940 a descins în unele din localitățile județului și ale ținutului Someș. Inițiativa a pornit spontan, din redacție,

formalitățile oficiale fiind facilitate de colegul Ion Isaiu-Cefa – secretar de presă la Ținut -, iar organizarea pe plan local revenind redactorilor originari din apropierea sau chiar din localitățile în care se făcea deplasarea: Gavril Pop, bunăoară, la Bistrița și Năsăud, Isaiu-Cefa la Salonta, Dej și Cojocna, Horia Stanca la Turda, V. Copilul-Cheatră la Iara și Hida și Gheorghe Stoica la Tg. Mureș și Reghin etc.

Programul șezătorilor era alcătuit din conferințe (Agârbiceanu, Horia Stanca, George Sbârcea, Ovidiu Drimba și Gheorghe Stoica), din recitări de versuri originale (C.S. Anderco, Radu Stanca și V. Copilul-Cheatră), din recitări de poezii clasice (Doina Dobo), din interpretări de doine, balade și arii de operă (Ionel Pulca-Dacian, Gogu Simionescu, Florica Istrate, Lia Hubic și Lia Mărcuș) și din glume și snoave (spuse într-un limbaj artistic inegalabil de Ion Fărăianu de la Teatrul Național). Conducerea muzicală și acompaniamentul la pian erau asigurate în condițiuni magistrale de colegul și compozitorul George Sbârcea (Claude Romano) ale cărui compoziții (de exemplu „Sunt student” și „Ionel Ionelule”) s-au bucurat de fiecare dată de o entuziasă primire din partea publicului spectator. În multe din programele prezentate au fost atrași și poeți și cântăreți locali, după împrejurări. Au fost organizate în total 12 șezători (la Salonta, Dej, Turda, Bistrița, Năsăud, Iara, Hida, Huedin, Călata, Cojocna, Tg. Mureș și Reghin) și ele ar fi continuat dacă destinul potrivit n-ar fi distrus prin mărșavul *dictat* de la Viena unitatea Transilvaniei și dacă tribuniștii n-ar fi luat drumul amarnic al refugului. S-au ridicat la o excepțională valoare literară și artistică șezătorile de la Bistrița și Năsăud, de la Turda, Tg. Mureș și Reghin, la acestea din urmă conferința fiind rostită de Părintele Agârbiceanu. Din partea localnicilor am avut sprijin și am fost impulsionați de protopopul Iacob Marga de la Dej, de D. Aldea – președintele ASTREI și Dr. Ionel Popa – primul președinte al Tribunalului din Turda, de protopopul Ilarie Deac la Iara, de Dr. D. Rusu la Huedin, de generalul Dr. D. Curta – primarul orașului Tg. Mureș și de Dr. Aurel Baciu – decanul Baroului de advocați și de Dr. Eugen Nicoară, inspector general sanitar la Reghin.

Rezultatele, efectele acestor șezători? Excepționale! „Tribuna” și-a întărit considerabil prestigiul, iar vizitele cititorilor la redacție s-au înțetit. De fiecare dată redacția a oferit recepții prietenești oaspeților, pentru a reînnoaște astfel buna primire făcută grupului nostru, a deschis larg ușile birourilor noastre și porțile tipografiei, pentru a realiza mult așteptată legătură directă dintre cititori și spațiul nostru de activitate. Satisfacții s-au înregistrat și de-o parte și de alta, peecetluindu-se, și în acest mod, legăturile trainice de solidaritate și prietenie dintre ziar și cititori.

10. Față în față cu propaganda și cu reven-dicările maghiare

Misiunea istorică a TRIBUNELI a avut în obiectiv, în primul rând – după cum am mai arătat – rezistența ireductibilă împotriva atentatelor interne și externe, manifestate prin șovinism orb și revizionism absurd, acțiuni turbulente și ostile practicate de cercurile politice revanșiste budapestane și de alte cercuri afiliate acestora. Lupta dărză s-a purtat deci pentru stăvilirea valului de propagandă morbidă, pentru demistificarea grosolanelor minciuni care inundau presa maghiară și celelalte mijloace de informare, îndeosebi radioul. N-a existat zi în care ziarul să nu cuprindă, sub o formă sau alta, articole de atitudine, de informare, relatări despre fapte reprobabile, despre violențe provenite de la corespon-

denți, de la agențiile de presă și mai cu seamă de la directorul ziarului care urmărea cu pasiune tot ceea ce se scria despre noi, cu vădită reacredință, despre viața noastră politică și culturală. Năzuințele noastre legitime spre pace, spre bună înțelegere cu toți vecinii erau mistificate cu senină inconștientă, redactorii găneau pasul cu marele nostru îndrumător, denunțând cu competență desăvârșită și cu luciditate atacurile propagandei pervertite. TRIBUNA, ca organ de presă de primă mărime în Transilvania, avea datoria să țină cu fermitate sus făclia rezistenței naționale, mai mult decât celelalte ziare mari din Capitală sau din celelalte orașe din țară. În cele 551 numere apărute până la 1 septembrie 1940 s-a publicat un imens material, care – dacă ar fi adunat – ar da un volum de peste 1.000 de pagini. Sigur că priorități și greutate în bălălia pentru apărarea adevărului istoric, în această privință, au avut articolele lui Agârbiceanu, cele mai multe din ele ocupând în ziar locul editorialului zilnic. O scurtă repliere pe poziții defensive am înregistrat în vara anului 1940 când – în urma unui armistițiu gazetăresc – corect interpretat și respectat de noi și mereu încălcat de unguri – am pus frâu pornirilor războinice. Din această perioadă datează articolul de fond „Vom zăcea meruți?”, semnat de Agârbiceanu, care a protestat energic împotriva restricțiilor cenzoriale impuse presei noastre, în timp ce presa maghiară se dădea la cele mai mârșave atacuri. Câteva titluri ale articolelor lui Agârbiceanu, cu semnificația acordată fiecărei teme tratate, ne dau măsura în care ziarul și-a făcut datoria pe frontul rezistenței naționale:

- *Simțul realității* (Nr. 1, 29 oct. '39, semnat TRIBUNA, dar după stil aparține cu certitudine lui Agârbiceanu): Românii au avut și au simțul realității. Ungurii, nu! „Legăturile lor de veacuri cu Austria, cu elementul german, i-au ajutat să-și păstreze și să-și mărescă Statul. I-au ținut în istorie. Aproape un veac s-au zbatut să scape de «Nemți», să ajungă independenți, și când au ajuns s-au agățat cu putere, ca de o punte de salvare, de idealul revenirii... Habsburgilor și un nou dualism cu Viena... Acum tot singuri fiind și în biserică se predică... refacerea Ungariei istorice... E o lipsă primejdioasă aceasta a simțului realității... la masa diplomatică ridică pretențiuni cu totul exagerate față de Slovaci, față de Ruteni. Și când dau greș, alargă la forurile internaționale după ajutor. Iar aici la noi toate aceste peripeții după în grea cumpănă nervii unor minorități care se simt încă reprezentanții ideii de Stat național unitar maghiar. Concepție născută din aceeași lipsă a simțului realității”.

- *Oglinda adevărului?* (Nr. 2, 30 oct. '39, semnat de Prof. univ. Ion Lupaș). Un stat național maghiar în Evul Mediu? „Înșuși d. prof. Domanowsky a fost [...] conștient de marea dificultate ce va întâmpina încercând să rezolve problema aceasta. Dacă papa Eugen IV face amintire pe la jumătatea veacului al XV-lea de cetatea Sibiului – Civitas Cibinii – ca de un „*propugnaculum totius Christianitatis*”, acest „*epi-thon-ornans*” nu privește neamul maghiar, știut fiind că Sibiul n-a fost niciodată cetate ungurească, ci săsească”. Lauda adusă lui Ștefan cel Mare – neînfricat „atlet al lui Christos” se răsfărânge asupra neamului românesc și asupra bisericii ortodoxe, nu asupra celei catolice. De asemenea, laudele papei Calixt III la adresa lui Ioan Huniade „unico fortissimo athleta Christi Ioane Woeвода”. Papa Pius II, în cartea „*Historia de Europa*” scrie: „Ioan Huniade, al cărui nume întunecă pe ceilalți, nu a sporit atât gloria Ungurilor, cât pe cea a Românilor, dintre cari s-a născut”. Istoricul Domanowsky înfățișează „anume stări de lucruri din vremile trecute, *nu cum au fost ele aveau*, ci cum ar fi vrut generațiunile

târziu din sec. XIX și XX să fi fost”.

- *Noi și minoritarii*, (Nr. 4, 2 noiembrie '38, articolul de fond semnat de I. Agârbiceanu). Esența articolului: „și ungurii și sașii erau convinși – în virtutea hotărârilor de la Alba Iulia, proclamate cu prilejul Unirii celei mari – că în statul român nu le va fi niciodată primejduită nici limba, nici credința, nici cultura, nici bunurile materiale”. Cu toate acestea agresiunea revanșardă continuă pe toate planurile, cu virulență nepotolită, însuflețită de o slugărie umiltoare pe lângă puterile Axei.

- *Granițele etnice*, cu subtitlul – *Siguranta și liniștea românească* – (Nr. 7, 6 noiembrie '38), semnat TRIBUNA, dar aparținând lui Agârbiceanu. După încheierea păcii și stabilirea frontierelor – se arată în articol – s-a ajuns la afirmarea puternică a principiului granițelor etnice. Potrivit acestui principiu Agârbiceanu crede că se justifică astfel „încorporarea Austriei la Reich [...]”. Austria era firesc să revină Germaniei încă prin tratatul de pace. El (tratatul) pretinde granițe etnice [...]; peste aceste granițe [...] nu mai este posibilă nici o schimbare pe hartă, nici o rectificare de frontieră. A recunoscut-o însăși Germania hitleristă. A recunoscut-o conferința celor patru mari puteri de la München”. Articolul a stârnit oarecări nedumeriri. Atitudinea autorului a apărut unora bizară. Ce te faci cu frontierele etnice înălțurului cărora există minorități etnice apreciable? În cazul României trebuiau să se aibe în vedere posibilele răfuiri cu ungurii, cum de altfel am și avut. În situația dată au fost luate în calcul și unele garanții. Ce fel de garanții și din partea cui? Ce încredere se poate acorda recunoașterii marilor puteri? Articolul e ferm în concluzii, singurele concluzii care se pot trage în astfel de împrejurări: „Dar chiar dacă n-ar fi recunoscut nime – crede Agârbiceanu – granițele etnice nu pot fi clătinate din simplul motiv ca ele se apără, la orice popor care a ajuns la stăpânirea lor, cu ultimul strop de sânge. Schimbarea de frontiere care nu sunt în aceeași vreme și granițe etnice se poate face prin bună învoială. Cele etnice nu se mai pot schimba decât prin război, și chiar atunci nu cu caracter definitiv, pentru că nici o națiune nu mai poate renunța la ele, chiar învinsă fiind temporar”. Unele rezerve se pot însă formula și în acest caz. Dacă nici o națiune nu poate renunța la granițele etnice, chiar învinsă fiind, atunci te poți aștepta și astăzi (1985) ca națiunile învinse să revendice revizuirea pe baza principiului granițelor etnice. În acest sens unificarea statelor dezmembrate pare legitimă. Dar cine acceptă astfel de legitimități?

Partea pozitivă a articolului rezidă în argumentele pe care le invocă în sprijinul tezelor noastre privind drepturile asigurate de granițele etnice. „Poporul românesc prin unire, prin tratatele de pace – conchide Agârbiceanu – n-a crescut nici în număr, nici în teritoriul locuit de el din străvechi vremuri. Noi nu am fost «miluiți» de nime, nici nu ni s-a dat o pradă de război, ci ne-am constituit în România Mare în temelii principiului etnic biruitor, peste acest principiu nu se mai poate trece azi (1938, nn.). Orice combinații vor avea alții, dreptatea și istoria e cu noi și cu voința națională a noastră. Vatra proprie nimeni nu și-o părăsește de bună voie. Dar de silit nime nu ne poate sili decât prin măsurarea forțelor în război”. O utilă observație se impune însă și de data asta: încrederea deplină în forțele proprii, mai ales atunci când situația ajunge la grea cumpănă, este desigur foarte bună. Dar dacă alternativa războiului este inoperantă? S-a văzut, la sfârșitul lunii august 1940, cât teame se poate pune pe principiul granițelor etnice și pe granițele marilor puteri. Dictatul de la Viena, care a spintecat Transilvania până în regiunea

secuicască, este dovada cea mai dură în această privință. Exemplu Cehoslovacia este și mai concludent. Prin acordul de la München și prin conferința de la Viena a pierdut în folosul Reichului 28.200 km.p. cu 3.600.000 de locuitori, în folosul Poloniei 1.000 km.o. cu 230.000 de locuitori, iar în folosul Ungariei 12.000 km.p. cu aproape 1 milion de locuitori. A mai rămas cu 100.000 km.p., teritoriul micșorat cu aproximativ 30%, și cu 10.500.000 de locuitori, din care 6.750.000 de cehi, 2.200.000 de slovaci și 640.000 de ruteni. Minoritățile etnice s-au micșorat de la 3.300.000 de germani la 470.000, iar ungurii au scăzut de la 700.000 de locuitori, la 200.000 de locuitori. A găsit, după datele de mai sus, principiul granițelor etnice o corectă aplicare? Se va vedea la capitolul destinat României că statistica este și mai dezastuoasă.

- *Realitățile etnice de veacuri – harta lui Kossuth din 1850* (Nr. 9, 9 noiembrie '38, p. 5) semnat TRIBUNA, dar după stil este al lui Agârbiceanu. Este vorba despre schimbul de scrisori dintre Ludovic Kossuth și groful Teleki, dat la iveală de Iászi Oszkár, la 1850. Realitățile reprezentate pe harta trasată de Kossuth corespund cu cele din 1918 când, prin Tratatul de Trianon, s-au desenat granițele etnice ale Ungariei spre răsărit. „Și mai era – se spune în articol – aceeași conștiință a drepturilor românești de amândouă laturile Carpaților, ca și azi în 1918”. Kossuth a prezentat harta țării „sub raport etnografic, îngrozindu-se de ce ar putea cere românii, pe dreptate, pentru ei. Întreg Ardealul, Banatul, Aradul, Bihorul, Satu-Mare, Maramureșul. Linia etnică a lui Kossuth este aproape identică cu cea de la Trianon; granițele erau aceleași în care suntem azi ca stat” (1938, nn.). „Câtă vreme popoarele Europei vor respecta principiul etnic în alcătuirea statelor, nici unul nu va putea dovedi nedreptatea granițelor noastre etnice. Minoritățile noastre cunosc și ele bine aceste realități. Nu noi suntem de vină că, prin veacuri sau mai de vreme, s-au așezat printre noi. Nici ele nu sunt de vină [...]”. Ele, minoritățile noastre, au fost la noi tentaculele unei expansiuni de stat artificiale. Fiindcă Ungaria propriu zisă, n-a avut niciodată o suprapopulație care, în mod firesc, ar fi emigrat spre răsărit. Cum nu are nici azi”. Iată harta lui Kossuth:

UNGARIA AȘA CUM O VEDEA KOS-SUTH ÎN ANUL 1850

Teritoriul Ungaria de dinainte de război este în alb. Linia punctată cu negru indică limitele etnicității maghiare, așa cum le vedea Kossuth în cazul aplicării principiului de autodeterminare. Ele coincid cu harta de azi a Ungariei (1938, n.n.).

- *Revizionism unghuresc* (Nr. 13, 13 noiembrie '38, p. 3), desemnat, dar după stil aparține lui Agârbiceanu. „Revizionismul budapestan – se scrie în articol – strigă alte largiri de frontieră”; crede că frontierele din nord (Cehoslovacia) s-au schimbat „de dragul lui”, că el „ar fi determinat ultima criză națională, pentru a se stinge... focarul viitoarelor războaie ținut viu de neliniștea maghiară”. [...] „dacă nu era interesul german în Cehoslovacia, toată lumea, afară de revizionisti, e de acord că nu putea urma nici o... biruință unghurescă”. Așteaptă ca Germania să-și fixeze noi ținte din care să poată beneficia și el”. dar zadarnic, dictează interesele celor mari nu ale celor mici.

- *Dreptatea noastră*, articol de fond (Nr. 17, 18 noiembrie '38). Printre altele se scrie: Furia revizionismului „a ajuns la intensitatea furiei șovinismului maghiar de pe vremuri”.

- *Zvârcolirea Ungariei* (Nr. 28, 1 decembrie '38, p.5), semnat T. Dragu. Se referă la realitatea județelor primite cadou după dezmembrarea Cehoslovaciei. Cercurile conducătoare maghiare „și-au pierdut în așa măsură capul încât au provocat o criză de guvern”.

- *O moștenire care se resimte* (Nr. 40, 15 decembrie '38, p.5). Este „mentalitatea tipică de stăpân, de poruncitor” moștenită de burghezia maghiară, de intelectualitate, care nu i-a îngăduit să se încadreze, după Unire, în viața națională a Statului român. Concluzii: „Opinia publică românească din Ardeal, sentimentul ei, dacă îmbrățișează frățeste minoritățile etnice și nu are nimic dușmănos față de ele – în schimb cere categoric ca această mentalitate și psihologie de stăpân să înceteze. Protestele ridicate din pricina ei, hulirea noastră peste granița din același motiv, să înceteze!”.

- *Progresul minorităților în două decenii* (Nr. 42, 14 decembrie '38, p. 5). Articol analizat în paginile anterioare.

- *Realități și perspective* (Nr. 47, 23 decembrie '38, p. 5). Minoritățile etnice au o situație materială și spirituală mai bună ca românii.

- *Poziția României în fața evenimentelor în curs* (Nr. 74, 31 martie '38, p. 5). Replică la mobilizarea armatei maghiare la granița noastră de Vest.

- *Noi precizări în problema minoritară* (Nr. 146, 1 iulie '39, articol de fond). În răspunsul la Mesaj, primul-ministru Armand Călinescu a spus, printre altele: „Problemele care interesează minoritățile sunt probleme interne. Cine-și închipuie că poate face din ele o agitațiune externă, care ar cere o sugestie sau un demers peste hotare, se înșală asupra concepției pe care o avem despre demnitatea statului român”. Cu privire la minorități a spus: „Niciari tratamentul rezervat acestor categorii de cetățeni nu a putut egala pe acela rezervat de noi”.

- *O recunoaștere importantă* (Nr. 152, 8 iulie '39, p. 3). Regimul minorităților din România a fost recunoscut ca unul dintre cele mai juste din Europa. Se citează zările străine care publică astfel de recunoașteri (de exemplu: „Osservatore romano”).

- *Pentru radio Budapesta* (nr. 159, 16 iulie '39, p. 3). Se denunță minciunile și acțiunea calomnioasă întreprinsă de postul de radio maghiar cu privire la „foamea care ar bântui în Ardeal” și la dezertările în masă spre Ungaria. Nota cere să se facă comparație cu „foamea celor trei milioane de pâlnașii agricoli din Ungaria, care muncesc latifundiile și nu au altă proprietate decât un loc mizerabil de mormânt”. În replică se publică știrea cu privire la *Numerose dezertări din armata maghiară în România* (în Nr. 165, 23 iulie '39): 562 cazuri numai în 4 luni. cauzele dezertărilor: foamea, persecuțiile, muncile agricole grele pe moșiile grofilor etc. În Nr. 168 din 27 iulie '39 se publică lista cu numele dezertorilor din armata maghiară.

- *Năravul din fire* (Nr. 166, 24 iulie '39, articol de fond). se dau în vileag violentele ieșiri ale postului de radio din Budapesta și ale presei maghiare împotriva României. Calomniile și minciunile printre care și minciuna că România se află în pragul unei revoluții sociale. „România din fire n-are lecuire”, urmarea acestei atitudini: în necarea în ridicol prin știrile absurde și ridicole ce le debitează despre noi.

Nr. 168, joi, 17 iulie '39

UNGARIA ȘI-A DECLARAT NEPUTINȚA DE A STĂPÂNI ARDEALUL
- Cum a eșuat un plan diabolic pentru distrugerea elementului românesc din Ardeal -

- Ce soartă li se pregătea românilor dacă nu se înfăptuia Unirea -
- Documentele de la Obreja -

Reportajul este semnat cu inițialele P.A. și relatează pe larg despre acțiunea diabolică întreprinsă de baronul Wesseleny, „unul din cei mai încarnați șovini unguri și dușman de moarte al poporului românesc”, care și-a pus la dispoziția coloniștilor germani moșia înglodată în datorii, în 1917, coloniști care trebuiau să stărpească populația românească din Obreja și din celelalte sate de pe Târnave. Au răsarit, ca din pământ, cele mai moderne clădiri destinate acestor coloniști: case, grajduri moderne etc. Prin aceasta – susține autorul reportajului – s-a făcut începutul renunțării Ungariei la Ardeal. Wesseleny a fost apoi imitat de contele Bánffy, care și-a oferit moșia de la Crăciunel în același scop. S-au gândit acești latifundiați că odată cu distrugerea românilor se va ajunge la *înmormântarea ideii de stat maghiar în Ardeal?* Populația rămasă în sate (femei, bătrâni, copii) era silită să presteze munci înjosi-toare pentru construcția clădirilor destinate coloniștilor, care aveau misiunea să cotopească și să jefuiască pe români și de puținul ce le-a mai rămas. Acțiunea trebuie să continue și în alte puncte strategice de pe Valea Târnavelor; apoi treptat în întregul Ardeal. Ea avea în vedere și construirea unor centre economice pentru coloniștii germani, „spre a sugruma viața economică a satelor românești” înconjurătoare. Cel dintâi oraș – era proiectat în apropiere de Cisteiul român. Erau plănuit și linii ferate noi, crearea de noi industrii și facilitarea aprovizionării cu materii prime etc.

Surprinzi de revoluție, dușmanii poporului român n-au avut vreme să-și pună planul în aplicare: baronul Wesseleny s-a refugiat la Cluj și auzind că armatele române au pătruns în Ardeal s-a spânzurat. Moșia de la Obreja a fost împărțită țăranilor prin reforma agrară, iar castelul și câteva hectare de pământ au fost cumpărate de mitropolia Blajului. S-a înființat apoi un orfelinat pentru orfanii de război.

- *Publicațiile din străinătate* (Nr. 173, 2 august 1939), semnat cu pseudonimul Ion Olariu. România este inundată de ziare, reviste, cărți etc., îndeosebi maghiare trimise de Budapesta. Difuzarea este asigurată, chioscurile de ziare fiind în mâinile lor. În același număr de ziar se află articolul: *Presă minoritară din România demască neadevărurile ziarelor din Budapesta*, la pag. 9, semnat de Agârbiceanu. Un răspuns edificator la minciunile revizioniste dau ziarele „Az Ujság” – Salonta și „Napló” – Oradea. Semnează U.T.G.

Dar ziarul publică și o știre senzațională (Nr. 175, 4 august 1939): Un grup de 10 cetățeni din Ungaria (7 unguri și 3 români) s-au refugiat în România. Un plutonier major ungar a trecut prin punctul de frontieră Halmeiu cu tot armamentul, declarându-se prizonier autorităților noastre.

- *Reluarea negocierilor de la Sinaia* (Nr. 178, 7 august 1939, p. 7), semnat I.O. (Ion Olariu). Incidentele de la Tecu: zvonuri că armata română ar fi trecut Tisa, că ar fi ocupat câteva sate ungurești și că au fost lupte în toată legea. Agârbiceanu combate zvonurile scriind: „Dacă le-ar seca sămânța ar fi un pas înainte în încercările de pacificare a lumii”. Tratativele, întrerupte în urma acestor zvonuri, la Sinaia, au fost reluate. Guvernul maghiar a întrerupt trecerea plutelor pe Tisa, până la încheierea unei Convenții”.

Nr. 271, vineri, 24 noiembrie 1939, p.3

Dl. Csáky despre misiunea istorică a Ungariei

Budapesta, 23 (Rador). Contele Csáky a

declarat în Cameră, în fața deputaților: „Condiția preliminară cea mai importantă pentru misiunea istorică a Ungariei este independența țării, care are un strâns raport cu securitatea ei”. Iar securitatea înseamnă: „soluționarea problemelor militare, diplomatice și economice, precum și datoria de a salvarda populațiile ungare din afara frontierelor țării”. A vorbit apoi în termeni slugarnici despre legăturile dintre ostașii germani și cei maghiari care au luptat și s-au jertfit împreună în primul război. De asemenea a găsit cuvinte amabile și despre prietenia cu Bulgaria. În ceea ce privește relațiile cu România a spus: „Față de România am pornit inițiativa pentru a dezinfecta atmosfera”. Auzi, limbaj: *a dezinfecta*; scandaaloasă expresie! Dar cine a infectat și infectează mereu atmosfera europeană și relațiile dintre cele două țări? Probabil că cei ce au ce dezinfecta. Altfel, cum? Și îngâmfatul ministru a mai spus:

„Depinde de România dacă vrea să coopereze la formarea unei lumi noi în bazinul dunărean”. Adică? Care lume nouă? Probabil lumea care ar da pe tavă Transilvania Ungariei! Dl. Csáky – se mai spune în telegrama agenției de presă – „condiționează înțelegerea cu România de regimul minorităților, fața de al căror tratament Ungaria nu poate rămâne indiferentă”, pentru menținerea unei atmosfere de înțelegere și pace, prin mijlocirea unor blocuri neutre, contele Csáky crede că este necesar să se realizeze „aten-uarea prealabilă a diferendelor, fără de care orice întreprindere de acest fel ar fi fătarnică. Atâta vreme cât există o stare de lucruri nereglementată – a insistat imperturbabilul ministru – nu se pot face promisiuni pentru menținerea lor, nici acum, nici în viitor”. Este absolut clar – se mai insistă în telegramă – că Csáky vizează pretențiilor maghiarilor asupra Transilvaniei. Nu e nimic nou în această manifestare șovină de cea mai proastă calitate. Așa au vorbit mereu de peste 20 de ani. Privind lucrurile retrospectiv, din perspectiva celor 46 de ani care ne despart de excentrica declarație, ne gândim cu compasiune la figura deplorabilă a infatuatului conte, când a auzit că formațiunile noastre de asalt au pătruns în Cluj (la 11 octombrie 1940), că au forțat trecerea Tisei cu un eroism indescriptibil și că au cucerit Budapesta și alte orașe mari ale Ungariei milenare, în cel de-al doilea război mondial. Mai avea vreun rost să-ți irosești megalomanele pretenții în acțiuni atât de minore, când aveai în față perspectiva desființării țării tale ca națiune și când, cei pe care i-ai hulit, au servit populației înfometate din Budapesta ciorba caldă din gamelele românești? replica n-a întârziat să vină, o primă replică; cea de-a doua urmând să fie dată pe cale oficială de ministrul nostru de externe, Grigore Gafencu. Iată telegrama de presă pentru primul răspuns:

București, 23 (Rador). Analizând discursul contelui Csáky ziarul „Timpul” a scris, printre altele: „În ceea ce privește țara noastră contele Csáky a avut unele aprecieri ciudate, referitoare la problema minorităților și la raporturile dintre cele două state vecine, aprecieri cu care... suntem obișnuiți din discursurile sale anterioare. Asupra tratamentului minorităților din România s-au rostit însăși șefii minorității maghiare, atât în Parlament, cât și în întruniri, și aceștia sunt mai la curent cu această problemă decât ministrul de externe al Ungariei”.

În continuarea luărilor de poziții, ziarul „Tribuna” Nr. 281, 6 decembrie 1939 a publicat *Declarațiile primului-ministru maghiar contele Teleky*, făcute tot în fața Parlamentului: „Națiunea maghiară – a spus primul-ministru – este «sobră» și «iniștită». În cei douăzeci de ani care s-au scurs de la război (primul război mondial, n.n.) Ungaria a reușit să-și consolideze situația. Lumea

știe astăzi că Ungaria dorește să-și păstreze independența și ține să evite orice aventură internă sau externă”.

În suita aceluiași manifestări înregistrăm alte două luări de poziții:

- *Voci maghiare pentru o înțelegere cu România – Extinderea Înțelegerii Balcanice* – (Nr. 4, 6 ianuarie 1940):

București, 5 (prin telefon de la corespondentul nostru special): D. Andrei Zsillinszky, președintele Partidului Național Radical Maghiar într-un interviu acordat unei agenții de presă la Budapesta a declarat textual: „N-am făcut niciodată un secret din convingerea mea că s-ar putea găsi între România și Ungaria calea unei colaborări. Evident, sunt maghiar – în primul rând – și apoi om politic filoromân. De ce să ascund că [...] convingerea mea politică este influențată de amintirile mele personale din tinerețe asupra poporului român, pe care l-am cunoscut ca pe un popor simpatic și brav”. Ziarul „Tribune des Nations”, ocupându-se de tensiunea din Europa centrală și din Balcani, scrie: „Cât despre România, ea nu pierde nici o ocazie pentru a întinde vecinilor ei de la Vest și de la Sud (Ungaria și Bulgaria) o mână amicală”.

- *Ungaria nu renunță la caracterul pașnic al politicii revizioniste* (Nr. 12, miercuri, 17 ianuarie 1940).

Budapesta, 16 (Rador). După ce dezvăluie caracterul excepțional de amical dintre Italia și Ungaria („Cooperarea italo-ungară se bizuie nu numai pe identitatea de interese, ci și pe identitatea de opinii și țeluri”), ziarul „Pester Lloyd” scrie: „Caracterul pașnic al politicii revizioniste ungare nu este numai o vorbă vană, ci o realitate deplină. Ţelurile Ungariei concordă cu interesele Europei. Europa întreagă are părerea unanimă că după acest război în toată Europa va trebui să fie stabilită o adevărată pace, pe baza unei adevărate dreptăți. Sfârșitul procesului de clarificare în curs în Sud-Estul Europei, care va dura poate mult timp, este așteptat de Ungaria, împreună cu amicii săi puternici într-o calmă încredere”. Stupefiantă declarație! „Ţelurile Ungariei concordă cu interesele Europei”. Să auzi, să vezi și să nu crezi. Din mîntea cui a putut ieși o atare enormitate? Cu alte cuvinte Europa se trezește deodată – după opinia celor de la „Pester Lloyd” – înhămată la carul Ungariei? Cu interesele cărei Europei concordă țelurile Ungariei? Cu Europa lui Hitler și Mussolini? Cei doi satrapi nu reprezintă însă Europa! Reprezintă țelurile țărilor lor turbulente și mârșave. Stați pe loc, scribi nemernici de la „Pester Lloyd” și așteptați sfârșitul războiului și-apoi vom vedea cum concordă țelurile Ungariei cu cele ale Europei.

- *România și minoritățile etnice* (Nr. 94, 22 aprilie 1940), articol de fond, semnat I.

Agârbiceanu. Interpelarea din parlament a lui I. Petrovici și răspunsul lui Silviu Dragomir, ministrul minorităților:

a) care sunt liniile conducătoare ale politicii guvernului față de minoritățile etnice?

și b) Nu s-au stîrbit, prin concesiunile acordate, drepturile suverane ale națiunii române?

- *Zi de doliu național la Cluj* (Nr. 149, 5 iulie 1940). Miercuri, 3 iulie, orele 12, „cea din urmă fâșie din strămoșescul pământ [...] a fost călcată. Ziua de 3 iulie a fost zi de doliu pentru sufletele noastre ale tuturor.

- *Principiul schimbului de populație* (Nr. 176, 5 august 1940), articol de fond semnat I.

Agârbiceanu. Se pledează cu înflăcărare pentru soluționarea diferendelor teritoriale dintre România și Ungaria prin schimbul de populație, ca să se ajungă la o reechilibrare între populație și teritoriu.

- *Puritatea etnică* (Nr. 177, 7 august 1940). Se consemnează declarațiile d-lui ministru

Manoilescu în problema schimbului de populație.

- *Propuneri absurde* (Nr. 180, 10 august 1940) în legătură cu tendințele autonomiste ale unor români transilvăneni.

- *REALISM* (Nr. 182, 12 august 1940), articol de fond semnat I. Agârbiceanu pe marginea declarațiilor d-lui prim-ministru Gigurtu:

„România este hotărâtă să facă – a spus primul-ministru – sacrificiul pentru succesul tratativelor ce urmează să aibă loc». Guvernul regal al României este gata, în marginile rațiunii, să trateze cu Ungaria, așa cum a tratat cu Bulgaria (căreia i s-a cedat cadriilaterul, n.n.), de soarta păcii „între cele două popoare rămânând răspunzător guvernul maghiar”. În puterea acelorași priviri retrospective suntem nevoiți să constatăm că declarația lui Gigurtu apare ca o curioasă schimbare de tact, implicațiile ei înscriindu-se printre cele mai lamentabile combinații politice. Avea România, dacă se trata cu Ungaria așa cum s-a tratat cu Bulgaria, un alt cadriilater de dat? Iar dacă ar fi fost vorba de sacrificii teritoriale în alte părți ale țării – în Transilvania, bunăoară – cu ce drept se angaja guvernul nostru „regal” în tratative atât de periculoase? Populația Transilvaniei a fost consultată, în prealabil, în astfel de probleme vitale? Ar fi fost dispus să treacă, cu tot trecutul ei istoric brav, sub coroana Sf. Ștefan? Întrebările ne aparțin, nu sunt desprinse din articolul lui Agârbiceanu care a dezvoltat, în continuare, o viguroasă pledoarie pentru apărarea drepturilor noastre sfinte, așa cum a mai făcut și în multe alte articole. Tardiva noastră înfruntare a unui pericol atât de grav, izvorât chiar din tabăra proprie, e o slabă mângâiere și ea nu face decât să ne amintească – printre altele – că la adăpostul declarațiilor lui Gigurtu se ascundea salvarea tronului și facilitarea ajungerii la putere a forțelor politice convenabile puterilor Axei.

- *Unirea noastră* (Nr. 185, 16 august 1940, p. 3), cu subtitlul *Ceea ce se știe prea puțin*, semnat de S.V. (Sevastian Voicu).

Agârbiceanu ia atitudine împotriva afirmațiilor că am fi beneficiarii tratatelor de pace și a unor conjuncturi favorabile când am realizat Unirea de la 1 decembrie 1918. „Împrejurările excepționale – scrie el – de care am beneficiat noi, istoria nu le cunoaște nicăieri. Pentru că, încăodată, noi am făcut unirea din propria noastră voință și putere și între împrejurări grele și primejdioase”. Iată câteva fapte:

a) *Declarația* lui Alexandru Vaida-Voievod, citită în Parlamentul de la Budapesta la 18 octombrie 1918 – deci înainte cu aproape o lună de la încheierea armistițiului (13 noiembrie 1918) – în care s-a spus că Românii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramurăș „și iau libertatea de acțiune, că nu mai recunosc dependența de regatul unguresc și că singura voință lor națională va hotărî de soarta lor în viitor”.

b) *Comitetul Național Român* „a cerut și a obținut de la guvernul ungar – tot înainte de armistițiu – trecerea în administrația românească, în administrația lui, a tuturor județelor cu majorități etnice românești, care au intrat (apoi) prin hotărârea de Unire de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918 între hotărârile României”. Acestea sunt fapte istorice petrecute înainte de armistițiu și de încheierea tratatului de pace de la Trianon.

„Ce ne-a favorizat în octombrie, noiembrie și decembrie 1918?”, întreabă Agârbiceanu. Răspunsul este categoric, întemeiat pe argumente tari: „Noi nu avem nici o putere armată, nici arme, nici munițiuni. Toată forța armată care mai era în diferite unități era sub comandă austriacă sau maghiară. Poliția, jandarmeria dintre Carpați și Tisa de asemenea. Noi am declarat ruperea de

Ungaria sprijiniți numai pe voința clocotitoare a întregii națiuni din acest teritoriu etnic. Și cum această națiune forma majoritatea covârșitoare în acest spațiu geografic, a fost de ajuns voința aceasta pentru ca să biruiască unirea. Ce dovadă mai puternică se poate aduce la acuzele că suntem beneficiarii «împrejurărilor»? Pentru că dacă ungurii, care aveau și armata în mână, poliția și jandarmeria ar fi fost majoritarii țării, unirea noastră nu ar fi fost posibilă, înainte de armistițiu și înainte de Trianon, decât prin lupta între noi și ei. Trianonul s-a aflat în fața unei realități care intrase în istorie din voința noastră națională. Nu ne-am unit nici datorită tratatelor de pace, nici ajutorului extern, dimpotrivă!”.

- *Dreptatea noastră* (Nr. 187, 18 august 1940, articol de fond). Se reiau din nou tezele noastre despre drepturile poporului român asupra Transilvaniei.

După sfârșirea teritoriului național de la începutul lunii iulie a.c. năpasta s-a abătut furtunos asupra destinului nostru, provocând la 25 august a.c. dezagregarea Dobrogei de Sud, în favoarea Bulgariei – consemnată de primul-ministru Gigurtu în parlament și prezentată ca un act politic ponderat – și culminând cu tragedia de la 30 August a.c., care a smuls o fașie considerabilă din sfântul pământ al Transilvaniei românești, care – prin odiosul *dictat* de la Viena – a fost oferită pe tavă Ungariei hortyste. Cele două fapte s-au desfășurat, la început, în paralel, cum se poate observa din prezentarea care urmează:

- *TRATATIVELE ROMÂNŌ-BULGARE* de la Craiova (Nr. 188, miercuri 21 august 1940). *București*, 02 (Rador). Au început luni, 19 august, la Craiova, în palatul rezidenței regale. Delegatul bulgar: *Svetoslav Pomenoff*, ministrul plenipotențiar. Presa bulgară comentează favorabil evenimentul:

- *Conferința româno-bulgară* (Nr. 189, joi, 22 august 1940, p. 3). Delegația română este alcătuită din: *Al. Cretzianu*, ministru-plenipotențiar; *Horia Grigorescu*, fost subsecretar de stat, consilier tehnic; general *G. Poitopeanu*, consilier militar; *H.G. Meitani*, consilier juridic și 8 experți. S-au efectuat lucrările formale ale Conferinței: prezentarea delegațiilor și elaborarea programului de lucru. Comentariile presei bulgare sunt favorabile.

- *Litigiul româno-bulgar a fost lichidat* din punct de vedere politic și diplomatic (Nr. 192, duminică, 25 august 1940).

- *TRATATIVELE ROMÂNŌ-UNGARE* (Nr. 186, duminică, 18 august 1940) au început la Turnu-Severin. *București*, 17 (Prin telefon, de la corespondentul nostru special). Discuțiile au început vineri, 16 august. Delegațiile sunt formate din: *Valer Pop*, ministru plenipotențiar și fost ministru secretar de stat; *Silviu Dragomir*, *Ion Drosu*, ministru plenipotențiar; general *Dragalina*; *Cornel Blaga* și mai mulți ofițeri de Stat Major, delegația română; *Andrei de Hory*, consilier intim și ministru plenipotențiar, împreună cu 15 membri, delegația maghiară. Prima ședință s-a ținut în sala Bibicescu, la 16 august, orele 12. D. Andrei de Hory a prezentat d-lui Valeriu Pop propunerile guvernului ungar. Punctul de vedere românesc și propunerile guvernului regal român vor fi expuse în ședința viitoare care se va ține luni, 19 crt., orele 10.

Nr. 188, miercuri, 21 august 1940:

1. *CUVÂNTUL ROMÂNIEI*, articol de Liviu Hulea, pe pag. 3: Luni, 19 august 1940, orele 10, delegația noastră a predat delegației maghiare *răspunsul României* la pretențiunile ungurilor cu privire la Transilvania. „Când România – scris Hulea – onorează punctul de vedere al Ungariei de a avea pe toți ungurii sub stăpânirea sa, ea

afirmă implicit un criteriu de dreptate națională pe care însuși guvernul maghiar ni-l recunoaște și anume: că nici un gram de român să nu mai poarte în viitor jug străin”!

2. *Însemnări: ATTUDINE*, PAG. 3, DE Gheorghe Stoica. Protest împotriva restricțiilor impuse ziarelor noastre și radioului românesc de a nu răspunde radioului maghiar și presei budapestane, lansate în atacuri murdare împotriva României. „Dar oare nu e mai de preferat o atitudine care exprimă demnitate și orgoliu stăpânit, încredere și hotărâre neclintită, în locul unei agitații sterile și necontrolate? Noi, Românii, exasperăm de multe ori dușmanii prin calmul proverbial și prin dreptatea cauzei”.

3. *Sălajul și Sătmarul românesc*. Dezmințirea unor date statistice maghiare false și afirmarea unor adevăruri evidente (articol semnat de Grațian Mărcuș).

Nr. 189, joi, 22 august 1940:

1. *Cu demnitate pentru dreptate și libertate*, p. 3, semnat I.O.

Tranzacțiile dintre popare trebuie să pornească din „reciprocă bunăvoință și sinceritate, recunoscându-și interesele comune, superioare celor care făceau obiectul neînțelegerilor dintre ele”. Se referă, în continuare, la modul în care dușmanii tratează problema tratativelor. Apoi scrie: „A jigni demnitatea națională a altuia, a nu-i recunoaște dreptul la libertate, a nu-i recunoaște îndreptățirea la teritoriul etnic național, înseamnă a nu voi cu sinceritate o împăcare, ci a voi să profiți de împrejurări, care azi pot să fie favorabile unei părți, mâine celeilalte. Înseamnă a voi o scurtare a vecinului în drepturile sale, ceea ce dovedește spiritul dușmănos, și nicidecum răvna pentru o prietenie sinceră și durabilă.

Agârbiceanu se ridică împotriva lipsei de demnitate. „În 1916 – scrie el – România a intrat în război între împrejurările cele mai nefavorabile, punându-și în cumpănă existența sa ca stat independent. Demnitatea națională i-a poruncit să lupte pentru libertatea și dreptatea națiunii române ce voia să fie unită într-un singur stat. Azi demnitatea națională ne cere imperios aceeași jertfă, pentru apărarea patrimoniului național. Și după cum actul din 1916 al României, și în caz de înfrângere, valora neasemănat mai mult pentru viitorul românesc decât rămânerea în pasivitate, decât călcarea demnității sale naționale, tot asemenea și azi o apărare pe moarte (și) pe viață a libertăților și (a) drepturilor noastre, trag mai mult în cumpănă viitorului chiar în caz de dezas-tru trecător, decât pasivitatea și călcarea în picioare a demnității naționale, care pretinde dreptate și libertate... Nu putem face altfel decât să luptăm cu demnitate pentru libertatea și dreptatea noastră”.

2. *Negocierile româno-maghiare*, p. 3. Nota nesemnată relatează următoarele: „Luni la orele 10 (19 august) au reînțepul la Palatul cultural din Turnu-Severin dezbaterile Conferinței româno-maghiare pentru soluționarea *diferendului* între cele două țări. Delegații români au sosit în grupuri și pe etape: la ora 9.30, experții tehnici și statistici, cu dl. prof. *Sabil Maniulă*; la 9.45 dl. general *Corneliu Dragalina*, cu experții militari; la 9.50 dl. ministru plenipotențiar *Valeriu Pop*, președintele Comisiei, însoțit de dl. *Tomasz*, secretarul Comisiei. delegația maghiară a sosit la ora 10. D. ministru *Andre de Hory*, președintele comisiei, era îmbrăcat civil, ca și dl. *Szilagy Sebes*, directorul presei din ministerul de externe ungar. Toți ceilalți erau în ținută militară.

La ora 11 fără un sfert delegația maghiară a părăsit palatul cultural.

3. *Transilvania – o problemă centrală de existență națională a României*, p. 4

Viena, 21 (Rador). Corespondentul agenției „Transkontinent Press”, după ce explică punctul de vedere maghiar, scrie: „Transilvania nu este pentru România o problemă de frontieră, ci o problemă centrală a existenței naționale române. România ar putea ceda teritoriile de lângă câmpia ungurească, dacă printr-o acțiune de schimb de populație ea ar avea posibilitatea să româneze unghiul Carpaților, locuit până acum de secui, din centrul teritoriului autohton românesc. România s-ar putea împăca cu o asemenea soluție, astfel ca în viitor o prietenie și o colaborare româno-ungară ar fi posibilă, excluzându-se pericolul unui conflict în această regiune”. Deocamdată ambele puncte de vedere sunt incompatibile.

4. *Mărturie istorică: TRANSILVANIA N-A APARTINUT UNGARIEI DECÂT ÎN 1867*, de Octavian Popa.

Autorul se bazează în observațiile sale pe scrierea lui Al. Papiu-Iliarian, *Independența constituțională a Transilvaniei*, apărută la Iași, în anul 1861, care face o temeinică incursiune istorică în sprijinul tezelor românești cu privire la Transilvania. Papiu-Iliarian arată în studiul său că Transilvania „nu a făcut parte din Ungaria până în anul 1867. Majoritatea covârșitoare a poporului ardelenilor nu a recunoscut-o niciodată, ci a primit-o numai ca un fapt sub presiunea forței și a teroarei”.

5. *Tratatul de la Turnu-Severin au fost suspendate temporar. Șefii delegațiilor au părăsit orașul pentru a informa guvernele lor asupra tratatelor.*

București, 21 (Rador). Comunicatul Ministerului Propagandei: S-au ținut două ședințe, în ziua de 19 august, în care dl. ministru Valer Pop a expus punctul de vedere românesc. Șeful delegației maghiare și-a făcut observațiile. Cei doi delegați au căzut de acord să refere personal guvernelor lor, în timp ce delegațiile rămân mai departe la Turnu-Severin. Data ședinței viitoare va fi comunicată ulterior.

- *Calmul nostru* (Nr. 189, joi, 22 august 1940, articol de fond) semnat S.V. (Sevastian Voicu). „Calmul nostru se întemeiază pe dreptatea noastră [...] Pe ce teme cauza românească a ajuns din nou să fie discutată cu vecinii noștri?” [...] Pentru păstrarea păcii, ni se răspunde. Și, oficial, am acceptat și noi această părere. Voim, de altfel, cu sinceritate, neamul întreg, să ne păstrăm pacea. Dar și dreptatea noastră, ca temelie a păcii. Sau se crede că poate fi o altă dreptate pe care să se întemeieze pacea? Dreptatea – spune Agârbiceanu – nu-i o noțiune care să suprindă un adevăr schimbător, relativ. Adevărul nu e decât unul singur. Și dreptatea întemeiată pe el, iarăși unică”. În tratativele și discuțiile care se duc există două alternative:

- „o înțelegere amicală, de bună colaborare între statele vecine, ca unele ce au interese identice, pe baza realităților date a statului-quo” sau – *un schimb obligatoriu de populație*

În primul caz – se spune în articol – România „e gata la o colaborare frățească, asigurând toate drepturile minorităților etnice”;

în al doilea caz suntem gata la *schimbul obligatoriu de populație*, România „aducându-și între granițele sale pe românii din țările vecine, iar acestea ducându-și pe conaționali lor, chiar cu oarecare sacrificii teritoriale”. Iar după ce explică rostul și sensul convingerilor noastre ferme, Agârbiceanu încheie: „Revizuirei teritoriale nu se mai pot concepe, fără cuprinderea între granițele statelor naționale a tuturor fiilor aceluiași popor”.

- „Sunt de față” (Nr. 189, joi, 22 august 1940) – în latină „Praesetis sum”, foileton semnat de Ion Vlasiu. Se recenzează revista scoasă de Constantin Noica, „un om care gândește”, iată biografia întreagă a lui Constantin Noica. „Un

om care gândește frumos și adânc, fiindcă înțelege viața și fiindcă el, omul, s-a putut ridica deasupra ei”. Titlul revistei este în limba latină „Praesetis sum”; în română este „Sunt de față”.

Vlasiu citează mai multe fragmente din notațiile lui Noica, caracteristice pentru adâncimea gândirii. Pe marginea problemelor la ordinea zilei „descinde din înălțimea ideilor – zice Vlasiu – în însăși frământarea cotidiană”. Vorbind despre Ardeal, Noica îl numește *Ardealul Mumă*. „A înțelege această funcție matriarhală îndeplinită de Ardeal față de țările noastre de atâtea ori mai libere – mai spune Noica – înseamnă mai mult decât a urmări firul descăleătorilor; [înseamnă] a cântări greutatea tuturor recunoașterilor ardelenilor. Căci și dacă lucrurile își aveau începutul în afară de Ardeal, trebuia ca Ardealul să le sancționeze, ca el să le recunoască, spre a le da o adevărată circulație românească [...]. Mai marii noștri au înțeles prezența aceasta stăruitoare a Ardealului ca o chestiune ținând de un anumit dozaj... Așa au înțeles mai marii noștri. Dar pentru noi, prezența ardelenilor a fost o stare de fapt. Noi nu ne mai numărăm, nu ne mai regionalizăm și nu visăm o Românie pe model sintetic. Ardelenii tineri s-au întâmplat printre noi, nu știu nici ei cum. Și suntem cu toții așa cum suntem. Dar când se întâmplă să fim buni există câțiva ardeleni mai mulți printre noi”.

Vlasiu își încheie apoi astfel entuziastele observații, citându-l, în continuare pe Noica: „Lucru mare este să știi să vorbești la timp. Și când vine acest timp să rupi din inimă ce ai mai de preț, să te dăruiești mulțimii cu sete și cu pasiune de sihastru. Să despici miezul lucrurilor cu sabia cuvintelor, ca un arhanghel drept: *să fii de față*. Iată definiția ultimă a atitudinii acestui redactor care tipărește azi o gazetă. Și acest redactor se gândește la tot ce e luptător, la tot ce e agonie fără odihnă în luptă, la substanța vie a ardeleanului și mărturisește fără prihană: *«aceasta iubim la el. Aceasta învâșăm necentenit de la el... Fiindcă luptă, luptă fără cruțare, numai ardelenul a știut să deprindă de la istoria noastră. Este în Ardeal ceva ce nu se odihnește și nu iartă»*”.

„Când de binefăcătoare sunt cuvintele acestea pentru noi – conchide Vlasiu – nu vom putea-o spune aici. Poate glasul acestui om tânăr, alături de alte glasuri tinere, va avea menirea să ne deștepte. Pentru că o spunem: Suntem aici! Suntem și așteptăm! Dar parcă nu vrem încă să credem. Nu ne putem dezmetici îndeajuns și îndemmurile spre trezire încă nu izbucnesc. Se frământă și se zbat lăuntric în fumul acesta înecăcios al neputinței care nu știm de unde vine, *dar suntem aici de față!*”.

1. *În fața istoriei* (Nr. 190, vineri, 23 august 1940, articol de fond).ă

Ceea ce se întâmplă azi „nu sunt întâmplări mici, iar pentru istorie nu va putea fi niciodată indiferentă lupta unui popor mic, încolțit pe la spate, cu alți pretendenți la dreptul și dreptatea lui, în credința și convingerea că sunt ajutați chiar de cei mari”. Arată că România n-a sărit niciodată în spatele nimănui, că n-a luat nimic de la nimeni. „Azi harta politică și mai ales militară e cu totul altceva decât a fost atunci (începutul primului război mondial, n.n.). Azi puterile Axei și Rusia stăpânesc Europa, fără discuție. Și toate trei sunt pe aceeași linie de prietenie sau chiar de înțelegere [...]. Azi apărarea patrimoniului național o facem în împrejurări fundamentale schimbate, de care vor să profite cei ce n-au determinat prin nimic aceste împrejurări. Istoria va înregistra lupta și apărarea noastră și suntem siguri că nu pe noi ne va condamna, de ceea ce va fi să se întâmple”.

2. *Schimbul de scrisori dintre Kossuth și contele Teleky* confirmă drepturile etnice ale Românilor

(1848). Harta văzută de cei doi coincide cu limitele de azi ale Ungariei (1938, n.n.). Groful Teleky, abolind Codicele lui Verböczy, se gândește la o *confederațiune interioară*, adică la o înțelegere cu Românii și cu Sărbii.

3. *Mărturii maghiare despre FRONTIERA ROMÂNNO-MAGHILARĂ*, p. 5.

a) După *Karl Gollieb Windisch*: „Frontiera etnică română trecea în anul 1770 dincolo de frontiera actuală de Vest a României și pătrundea adânc în interiorul blocului maghiar”.

b) *Lexiconul geografic al Ungariei* editat de *Krabinschi* în anul 1876 indică o serie de localități românești dincolo de frontiera actuală a României în comitatele Bihor și Szabolcs

c) După datele publicate de *Csaplovics* în 1829 (*Gemälde von Ungarn*, Pest, 1829, vol. I, pp. 204-205) România formează majoritatea absolută și relativă în județele Maramureș, Ugocia, Satu-Mare, Bihor, Arad, Szabolcs, Cianod și Bichiș.

d) Háan L., în *Békés-Csaba mezővárosa*, Pest, 1866 arată că în anul 1816 erau numai 22 de familii maghiare în Bichiș, în *Csaba Vármegye hajdana*, Pest, 1870, p. 57, scrie că Românii locuiesc mai ales în orașele Gyula, Kéteghyaza, Bichiș, Csaba, toate se află astăzi în Ungaria.

e) *Mathias Bell*, în *Compendium Hungariae Geographicum*, Passoni Casovia, 1779, constată că Românii se întind spre Vest până în comitatele Bereg, Ugocia, Bichiș, Bihor și Torontal.

f) *Becsi Gustav* în *Maghiarimea și maghiarizarea*, Budapesta, 1883, constată că cei 289.000 de români din județul Caraș-Severin formează „un zid de neînvinși în calea maghiarizării, căci în fața lor se găsesc numai 7.000 de unguri; în județul Arad sunt 175.000 de români și numai 67.000 de unguri, iar în județul Timiș sunt 150000 de români și numai 25.000 de unguri.

g) În *Magyarország-népességi statisztikája*, Budapesta, 1884 (publicată de Lang Lajos și Ikelfussy Iosef) frontiera etnică românească se trasează spre Tisa și aproape de Debrețin, adică mai la Vest decât actuala frontieră etc., etc...

1. BLESTEMUL TRECUTULUI (Nr. 191, sâmbătă, 24 august 1940, p. 2), semnat I. Agârbiceanu. Asupra Austro-Ungariei a apăsător și apăsător blestemul politicii fostei monarhii. „Spunem: blestemul fostei monarhii pentru că ea în ambele părți constituive și chiar cu multe veacuri înaintea dualismului – au dus, conștiente, o politică de amestec al popoarelor lor, o politică de dispersiune și infiltrațiuni etnice, pentru a slăbi în parte pe fiecare masă etnică autohtonă, a le învrăjbi între ele, și astfel a le domina mai ușor”. Se vorbește apoi și de politica de colonizare, cu toate urmările ei nefaste. Constatarea pe care o face apoi acoperă în întregime realitatea: „Dacă n-ar fi fost, de la dualism încoace, politica de maghiarizare, toate județele noastre de la granița de Vest ar fi și astăzi, ca înainte cu un veac, 80 la sută românești”.

După primul război – arată Agârbiceanu – „tratatele de pace n-au putut trage granițele ideale etnice. În schimb au introdus, obligatoriu în tratate, *protecția* minorităților etnice, ca o urmare a triumfului principiului de *naționalitate*”. În cele două decenii de la război tratatele s-au dovedit nesatisfăcătoare. „Pentru că, se pare – completează Agârbiceanu – *un principiu de drept, când își începe biruința, nu se mulțumește decât cu o biruință completă*. De aceea el intră azi, în această regiune a Europei, în faza finală de biruință completă prin singura modalitate posibilă: *schimbul sau transferul de populație*”.

Prin urmare „principiul național trebuie să ajungă la biruință definitivă, fiindcă altă cale de dreptate și pacificare nu există”.

2. Însemnări: *Lupta pentru limbă în Ardeal*, p. 3, semnat Gheorghe Stoica. Argumente din Ștefan Ludwig Roth.

3. Masivul românesc de la granița de Vest: *SĂLAJUL* (Silvania-Partium). Date și cifre de actualitate.

- *Reluarea tratatelor de la Turmu-Severin și întreprinderea lor* (Nr. 192, duminică, 25 august și Nr. 194, miercuri, 28 august 1940). Nu s-a găsit o bază comună pentru tratatele cu Ungaria.

Negocierile au fost reluate sâmbătă, 24 august, orele 10.30 în sala Palatului Cultural. După întreruperi și discuții în cadrul ambelor comisii și după reluarea discuțiilor în plen situația se prezintă astfel:

a) *Delegația maghiară* a făcut noi propuneri, reducând pretențiile exagerate formulate la prima întâlnire. Așteaptă noi propuneri cu date geografice.

b) *Delegația noastră* a rămas statornică pe punctul ei de vedere și nu crede că e necesar să se prezenteze date geografice înainte de a se stabili un criteriu principal pe temeiul căruia să se deschidă discuția privitoare la teritoriu. Ea rămâne credincioasă ideii schimbului de populație, idee care nu poate fi despărțită de aceea a cedării de teritorii.

În jurul orei 12 lucrurile au luat o desfășurare accelerată.

La orele 14 dl. Bardossy, ministrul Ungariei la București, a părăsit sala de ședințe refuzând să facă declarații. După câteva clipe delegația maghiară a părăsit, în frunte cu șeful ei, sala de ședințe. Din acest moment s-a știut că negocierile au fost întrerupte.

c) *Dl. general Dragalina*, expertul nostru militar, a confirmat întreruperea negocierilor „pe o teză care nici acum, nici în viitor, nici în vecii vecilor nu se va putea susține”.

Seara la orele 20.20 delegația română s-a întrunit într-o ședință intimă pentru pregătirea protocoalelor. Apoi dl. ministru *Valer Pop* a plecat la vaporul „Sophia”, unde a luat din nou contact cu dl. de Hory, pentru parafarea protocoalelor.

În ziua de 24 august, orele 10.30 – se spune în *Comunicatul oficial* – delegațiile s-au întrunit în a treia ședință în cadrele căreia delegația maghiară a prezentat un memoriu; ședința s-a întrerupt, iar la redeschidere, negăsindu-se o bază comună pentru tratative, discuțiile s-au întrerupt.

Tratatelor vor fi reluate în cel mai scurt timp.

1. *Realitatea românească din Transilvania* (Nr. 195, joi, 19 august 1940) văzută de doi unguri: Retteggi Gheorghe, la 1761 și Cserei Miklos, între 1813-1823, care și-au arătat groaza de numărul mare, covârșitor al românilor și care au avut vederea unirii tuturor românilor.

2. *Însemnări: O enigmă și un miracol istoric: POPORUL ROMÂN*, p. 3, semnat Gheorghe Stoica.

3. *Grandioasa manifestație de la Cluj pentru apărarea fronturilor*. Cuvântările d-lor miniștri Dr. Simionescu și prof. Napoleon Crețu.

București, 28 (Prin telefon de la corespondentul nostru permanent). Ieri s-au întrunit, la Ministerul Afacerilor Străine, 25 de frunți ardeleni, convocați pentru a colabora la întocmirea lucrărilor tehnice de care are nevoie delegația noastră la Turmu-Severin.

11. *ESPECTATIVA* (Nr. 196, vineri, 30 august 1940), articol de fond. Rămânem în așteptare. protest vehement împotriva insultelor proferate de postul de radio Budapesta.

12. *PUTERILE AXEI AU INVITAT LA VIENA PE MINIȘTRII DE EXTERNE AI ROMÂNIEI ȘI UNGARIEI. Ei vor avea întrevăderi (Manoilescu și Csáky) cu Ribbentrop la Ciano în vedere lămuririi situației. Dl. ministru Manoilescu va fi*

însoțit de o comisie de experți. Lucrările vor începe joi.

3. Ce mai publică ziarul? „În vizită la liceul „Principesa Ileana” din Cluj (gst – Gheorghe Stoica) și „Înscrierile la Universitatea din Cluj pe anul școlar 1940-1941”.

4. *Avioanele militare ungare au violat, în numeroase rânduri, spațiul nostru aerian* – Comunicat oficial – *București*, 29 (Prin telefon de la corespondentul nostru permanent). În ziua de 27 august, orele 12.15 un avion de bombardament cu inițialele C.A.112 a trecut frontiera la Oradea. A fost întâmpinat la Săcuieni (la nord de Oradea) de un avion de vânătoare care a angajat lupta și l-a forțat să se retragă peste frontieră. Avionul ungar a fost grav avariat, iar echipajul rănit.

Azi, 28 august, orele 10.15, alt avion maghiar de bombardament cu inițialele F.205 a mitraliat și a aruncat 6 bombe asupra aerodromului civil din Satu-Mare avariind un hangar. Avionul a fost forțat să aterizeze pe teritoriul românesc de focul artileriei noastre anti-aeriene, în apropiere de Carei. Membrii echipajului: Cpt. Dénes Ianos, lt. Vitéz Ianos, lt. Göddri și Földes Gyula au fost arestați.

În ultima vreme avioanele ungare au violat mereu spațiul românesc, ajungând până la Brașov, Vințul de jos și Someșeni, unde au aruncat manifeste cu caracter dușmănos.

5. *București*, 19 (Rador). *Tratatelor de la Viena* sunt o dovadă că problema româno-maghiară va fi rezolvată pe cale pașnică.

1. *Interesele popoarelor mici* (Nr. 197, sâmbătă, 31 august 1940), articol de fond semnat S.V. (Sevastian Voicu). Se referă la discreția marilor puteri. Incursiune în istoria Transilvaniei. Referiri la deznaționalizări.

2. *Dl. Manoilescu și delegația română a sosit la Viena*.

Berlin, 30 (Rador). Primirea din gara Vienei de către Ribbentrop. Întrevederea celor patru miniștri de externe s-a produs ieri, vineri, 30 august. „Înțelegerea româno-ungară – scrie presa italiană – trebuie să se facă prin sacrificii reciproce”. Se remarcă spiritul amical și conciliant al discuțiilor.

3. *TRATATIVELE DE LA VIENA*, p. 3, semnat I.O. (Ion Olariu).

Agârbiceanu crede că, deși inițiativa convocării aparține celor doi miniștri de externe Ribbentrop și Ciano, „ea se va desfășura sub egida d-lui Hitler”. Cunoscând concepțiile Führerului autorul își exprimă speranța că tratativele de la Viena „vor duce la asigurarea păcii în acest sector, pe temeiul SIGUR AL DREPTĂȚII”. Afirmă categoric: „Nu am putut însă primi și nici nu vom putea primi nici pe viitor soluții care ar agrava raporturile dintre noi și unguri pe chestie națională și care ar tinde la o mai vajnică asuprire a minorităților etnice din statele vecine”.

Nr. 198, Duminică, 1 septembrie 1940

13. *ROMÂNIA A ACCEPTAT ARBITRAJUL ITALIEI ȘI GERMANIEI ÎN TRATATIVELE CU UNGARIA*

- Comunicări cu caracter ultimativ din partea Italiei și Germaniei -

Comunicatul nr. 86 al Palatului

București, 31 (Rador). Mareșalul(???) Casei regale face cunoscut:

1. În cursul serii de 29 August a.c. a avut loc un Consiliu de miniștri sub președinția M.S. Regelui la Palatul regal din București.

2. Consiliul de miniștri a hotărât convocarea Consiliului de coroană.

3. Consiliul de coroană a ținut ședință în cursul nopții de 29 spre 30 August a.c.

4. Consiliul de coroană, eșuând în deliberarea comunicărilor cu caracter ultimativ făcute de guvernele german și italian a hotărât să accepte arbitrajul puterilor Axei asupra tratatelor româno-maghiare.

5. Au luat parte d-nii: Ion Gigurtu, Î.P.S.A. Nicodem Munteanu, gen. Artur Văitoianu, Dr. Alex. Vaida-Voevod, Prof. Gh. G. Mironescu, Dr. Const. Angelescu, Gh. Tătăreșcu, Const. Argetoianu, gen. adj. Ernest Balif, Prof. A.C. Cuza, Victor Iamandi, Victor Antonescu, Î.P.S.S. mitropolit Nicolae Bălan, Stan Ghițescu, Ioan Macovei, gen. David Popescu, contra-amiral N. Păiș, Dr. V. Gomoiu, Nichifor Crainic, Dimitrie Caracostea, I.V. Gruia, Dr. V. Noveanu, Mih. Priboianu, Radu Budișteanu, gen. adj. Gh. Mihail, A. Rădulescu, Const. I.C. Brătianu, Teofil Sidorovici, Ion Mihalache, Mihai Popovici, Silviu Dragomir, preot Ioan Moța, Horia ?????????Zelea Codreanu. *București*, la 30 august 1940.

Negocierile de la Viena continuă
MINIȘTRII DE EXTERNE AI PUTERILOR AXEI AU SUPUS SPRE DELIBERARE DELEGAȚIILOR ROMÂNIEI ȘI UNGARIEI NOI PUNCTE DE VEDERE

Germania și Italia nu exercită presiuni

Viena, 31 (Rador). În urma convorbirilor dintre miniștrii de externe ai puterilor Axei (Ribbentrop și Ciano) și [...] a întrevăderii acestora cu Hitler, agenția „Ștefani” consideră că problema Transilvaniei „a devenit extrem de grea din cauza unei serii de elemente complicate: etnice, geografice, economice și politice. Rasele sunt atât de amestecate laolaltă încât nu este posibil să se traseze o linie de demarcație precisă, întrucât procente importante ale celor două naționalități se găsesc alături unele de altele.

Multe centre sunt locuite de naționalități deosebite de aceea a ținuturilor rurale. S-ar putea crede, la prima vedere, că schimbul de populație poate fi singura soluție posibilă, dar acest sistem nu ar rezolva dificultățile și aplicarea lui n-ar fi lesnicioasă, fiindcă este vorba de milioane de oameni dintre care majoritatea se simt legați de pământurile lor și nu înțeleg să se servească de dreptul lor de opțiune. De asemenea, nu se poate să se acorde încredere convențiilor relativ la minorități, convenții prevăzute de tratatele precedente și care au dat loc la nenumărate contestații și decepții... se mai declară că „nici din partea italienilor, nici din partea germanilor nu s-au făcut intervenții, nici nu s-a exercitat vreoa presiune în timpul conversațiilor directe dintre România și Ungaria”. În sfârșit, tot din cercurile oficiale germane și italiene se arată că „negocierile actuale vor avea în mod necesar drept obiectiv de a se dovedi că există posibilități de apropiere între punctele de vedere ale Ungariei și României”.

Nr. 198, duminică, 1 septembrie 1940, p. 8
Murim mai bine-n luptă cu glorie deplină!

14. *ARDEALUL NU PRIMEȘTE DICTATUL DE LA VIENA*

Milioane de Români ardeleni au manifestat vineri seara pentru dreptatea românească. Furtună de împotrivire și de dărzenie în întreg cuprinsul Ardealului:

VREM RĂZBOI! VREM RĂZBOI!

Cluj, 31. Hotărârea de la Viena a ajuns la cunoștința opiniei publice ardeleni ca un ecou funerar, care răzvrătește și ridică în tumult tot ceea ce este viață, împotriva spectrului sinistru al morții. Ea a ridicat în iureș de protestare întreaga populație românească a Ardealului; ea a dezlănțuit furtuna de împotrivire a unui neam care a avut o mie de ani dreptate, dar [care] nu

și-a putut-o dobândi până nu a cucerit-o prin luptă.

Arbitrajul de la Viena l-au făcut oamenii. Oamenii sunt trecători și supuși greșelilor, dar dreptatea este Dumnezeiască și eternă!

Noi nu suntem împotriva Germaniei și Italiei. Vrem însă cu prețul vieții noastre să se țină seamă atunci când este vorba de România și fiii săi, de supremale interese de viață ale poporului român.

Am crezut că pacea Europei centrale își va găsi o alvie de stabilitate, prin comprehensiune și sacrificii reciproce. Am crezut că se va face dreptate.

Am crezut!

Manifestația de la Cluj

Vineri seara zeci de mii de Români din Capitala Ardealului au ieșit sub cerul liber și înstelat..... manifestații au parcurs principalele străzi ale Clujului.... În fața Rezidenței [pe calea Moșilor] s-au ținut cuvântări de protest: „Nici un petec de pământ!”... „Vrem să murim apărându-ne fruntariile, onoarea și demnitatea națională”... Ardealul nu înțelege să fie ciuit!”... „Vrem război!”, s-a scandat din zeci de mii de guri... VREM DREPTATE! NICI O BRAZDĂ! VREM RĂZBOI!

Clopotele s-au tras în dungă!

15. ULTIMULACT

Așa s-a încheiat ultima pagină din scurta și dramatica existență a TRIBUNEI lui Agârbiceanu, la Cluj, cu avertismentul de alarmă lansat în momente de mari primejdii: „Copotele s-au tras în dungă!” Am tipărit pagina, scoasă în ediție specială, în zeci de mii de exemplare și am difuzat-o liber, prin echipele de urlici, în toate cartierele și străzile mărginașe ale orașului și în localitățile mai apropiate. Protestul nostru și îndemnul la luptă au luat forme incendiare, ridicând Clujul în tumultul celei mai puternice revolte. Aplecați asupra textului celei mai strivitoare dureri, împreună cu părintele Agârbiceanu, am distribuit zecilor de mii de Români, adunați în Piața Centrală a Clujului, cel mai trist și mai absurd mesaj pe care un gazetar și-l poate imagina. Ce puteam să spunem în acest moment dramatic, după ce aproape doi ani am ținut trează conștiința națională în spiritul celei mai legitime nădejdi?! Nu putea fi vorba de tranzații, sub nici o formă, când era în cumpănă existența națiunii. Români nu aveau teritoriu de vândut, și deci tranzațiile nu-și găseau deloc rostul, și nici de cedat, pentru că spațiul etnic românesc se prezenta în condiții de perfectă omogenitate și pentru că minoritățile etnice, inclusiv minoritatea maghiară, se bucurau de un trai exemplar în România. Atunci? Acest adevăr imuabil și poziția fermă de rezistență erau apărute de întreaga suflare românească, indiferent de culoarea politică. Astfel publicația „Țărănismul”⁴³ – aparținând național-țărăniștilor – a luat o atitudine clară în această privință, scriind: „Recunoscând și apărând adevărul [...] că fiecare graniță mutată e încă o primă dată războiului, România e hotărâtă nu numai să nu cedeze granițele sale, dar nici măcar să nu disceute o asemenea temă [...]. Marile puteri trebuie să afle că voința nestrămutată a poporului nostru este de a lupta dacă va fi nevoie”. O atitudine net protestatară și de acută rezistență națională împotriva manevrelor revanșarde au luat toți oamenii noștri politici și personalitățile de primă mărime din viața culturală a țării, în pofida amenințărilor proferate de Hitler: „Sfârșitul poate fi mai curând sau mai târziu – probabil chiar în foarte scurt timp – distrugerea României”⁴⁴, i-a scris sinistrul dictator lui Carol al II-lea. Un protest vehement au formulat intelectualii

români, care au arătat clar că „poporul român este hotărât să-și apere dreptul și pământul cu arma și că amintirea lui Avram Iancu încă n-a pierit!” La fel, șefii partidelor politice (Maniu și C.I.C. Brătianu) au declarat categoric – în preajma tratativelor de la Turnu-Severin – că „România nu admite nici o discuție cu Ungaria asupra Transilvaniei” și că „integritatea teritorială a țării va fi apărată cu arma”. În fața dârzei rezistențe a poporului român, guvernele Germaniei și Italiei au adresat guvernului nostru note ultimative, în ziua de 29 august 1940, însoțite și de amenințarea că „România va deveni obiectul unei acțiuni militare, va fi invadată și ștearsă de pe harta Europei”⁴⁵.

Consiliul de coroană a luat în dezbatere ultimatum-ul celor două puteri în noaptea de 29 spre 30 august și în noaptea de 30 spre 31 august 1940, iar în urma discuțiilor vehemente, unele pentru, altele împotriva arbitrajului s-a trecut la vot: 21 de participanți au fost pentru acceptare, 10 împotriva și 0 abținere⁴⁶. Este indispensabil să se rețină faptul că supremul for, prezidat de rege, a acționat sub presiunea celor 8 telegrame expediate de ministrul nostru de externe, Manoilescu, de la Viena, în ultima fiind avertizați că „dacă până mâine la orele 6 nu se semnează, Bucureștii și Valea Prahovei vor fi bombardate de aviația germană”. Președintele Partidului Național-Țărănesc s-a pronunțat categoric împotriva arbitrajului, contestând și capacitatea juridică a Consiliului de a hotărî în problemele Transilvaniei, nefiind constituțional. Gheorghe Brătianu – în ținută militară, abia sosit din zona concentrărilor – a dat cea mai splendidă și mai curajoasă replică ce se putea da în aceste momente atât de tragice: „La disprețul Germaniei, prefer ura Germaniei!” În schimb vajnicul luptător pentru drepturile noastre sfinte în parlamentul de la Budapesta, înaintea primului război mondial, Alexandru Vaida-Voievod, de data aceasta s-a plecat în fața teribilului pericol, spunând:

— „Trebuie să cedăm, domnilor, pentru că ne bat ungurii. Ungurii au 12 divizii «Panzer» și noi nu avem decât una, iar eu, ca ardelean, nu suport să fim bătuți de unguri!” În fața unei dezvăluiri atât de neașteptate, atât de grave, se presupune că au cedat până și cele mai tari caractere. Au cedat, convingși de uluitoarea dezvăluire și n-au ridicat vâul crunței vinovății de pe creștetele celor care ne-au adus în situația dezastruoasă arătată. Cum a fost posibil ca o țară cu circa 8 milioane de locuitori și destul de săracă, în comparație cu alte țări, să alinieze la nevoie 12 divizii blindate, iar România cu peste 18 milioane de locuitori și cu bogății imense, să dispună numai de o singură divizie? A fost posibil. Țara care își cunoaște interesele acționează în consecință, iar dacă are în perspectivă un conflict armat, se înarmează! În fapt, care a fost situația fortificațiilor de la Vest care – după declarațiile guvernanților noștri – nu puteau fi străpunse de nici o armată? În ce stadiu ne aflam cu înarmarea, cu înzestrarea armatei? S-a instituit, într-o frântură de gând, că totul nu fusese decât demagogie și amăgire goală. Mai târziu s-a aflat că „regele delapidase, pur și simplu, fondurile destinate înarmării și construirii de fortificații, transferându-le în caseta regală sau în seifulile băncilor străine cu care avea legături de afaceri. Se dovedise astfel că vastul program de înarmare – trâmbitat prin întreaga presă – nu fusese decât un mijloc de îmbogățire pentru monarh și pentru oamenii de afaceri ai dictaturii regale, jefuirea fondurilor respective echivalând cu un adevărat act de trădare a intereselor naționale ale poporului român”⁴⁷. Așa s-a ajuns la ciuitirea Transilvaniei, urmată de suferințe inumane și de martiriul a sute și mii de români, așa s-a întâmplat ca armata noastră – concentrată de doi ani pe

graniță – să abandoneze pozițiile fortificate fără a trage un singur foc, lăsând pradă deznădejdiei și asasinatelor bestiale nefericita noastră populație. Ce-am pierdut, cât am pierdut? Statistica vremii ne-a lăsat următoarele date:

- un teritoriu de 45.000 km.p.
- 2.609.007 locuitori = 100%, din care:
1.305.903 români = 50,1%
968.064 maghiari și săcui = 37%
71.109 germani = 2,8%
148.649 evrei = 5,7%
28.098 ruteni = 1,1%

16. FĂRĂ FOC

Ne-am retras din Ardealul de Nord *fără foc!* Absurda situație amintea de prăbușirea Cehoslovaciei care s-a frânt sub cruntele lovituri fără să-și valorifice puterea și imensul material de război acumulat de-a lungul anilor. *Fără foc*, titlul articolului lui Liviu Hulea, publicat în ziar la 25 martie 1939, revenea în actualitate, dar de data aceasta spre cumplita noastră dezolare. Pentru ceea ce a gândit și a voit poporul nostru în toila acelor evenimente, reproducem integral articolul lui Hulea, prins în armătura unui dialog sprinten, captivant:

Se relatează, la început, întâlnirea cu un mocan, „care se slobozise până la Cluj”, în Septembrie, să vadă „ce se mai aude?”

— Am auzit că le-au luat la Cehi ceva pământ, spunea el.

— Da, le-au luat un oarecare teritoriu, i-am răspuns.

— Dar și pământ!, a stăruit el care nu concepe noțiunea abstractă de teritoriu, ci numai realitatea pământului strămoșesc.

— Da, - și pământ. Mocanul s-a scărpinat în cap, pe urmă m-a întrebat repezit:

— Fără foc?

— Fără foc, i-am răspuns eu. După câteva momente de amară și chinuită tăcere a omului care nu poate pricepe așa ceva, mi-a răspuns:

— Dacă-i așa, atunci puteau să-l ia tot.

Ieri (martie 1939) l-am întâlnit din nou. Cu câțiva ortaci, coborâse din nou în oraș, „la dato-rie”, cum spunea vesel.

— Ce-i cu dumneata, îl întreb. După un moment de iscodire mă recunoaște și îmi răspunde:

— Iaca, bine! Da' am auzit că le-au mai luat iar la Cehi. E adevărat?

— Adevărat.

— Mult?

— Tot.

— Fără foc?

— Fără.

— Apoi de aia venii și eu, că mi-a venit fecioru și m-am gândit că dacă o fi să fie apoi.....

.....
— Dar acasă pe cine ai lăsat?, îl întreb din nou.

— Pământul, - îmi răspunde el cu toate fulgerele cerului în ochi.

Articolul lui Hulea a fost și rămâne cea mai elocventă dovadă pentru starea de spirit care domnea în redacția ziarului. Sub semnătura lui Hulea s-au așezat cuminți semnăturile noastre ale tuturor, în mod simbolic, pentru a reliefa temeinica solidaritate care ne-a unit în toate împrejurările. Tribuniștii sub marea aripă ocrotitoare a lui Agârbiceanu n-au cunoscut și nu cunosc nici astăzi (1985) tranzațiile în problemele de existență și de luptă ale Transilvaniei românești.

Fără foc? Fără, în timpul umilitoarei noastre retrageri de pe poziții. În incidentele grave de frontieră, însă, cum a fost incidentul de la Tecu-Maramureș s-a tras din plin și în plin. Și în multe alte incidente, când ostașul nostru n-a preocupat

nici dorința de a opune o implacabilă rezistență eventualelor forțe atacatoare, și n-a făcut nici economie de muniție. Am dat însă și în astfel de împrejurări jertfe mari care ridică eroismul nostru ostășesc la valoarea supremă. Telegramele „Rador” au semnalat astfel incidentul luat măr-turie:

17. GRAVE INCIDENTE LA GRANIȚA ROMÂNNO-MAGHIARĂ

Grănicerii unguri au tras asupra satului Teceu din Maramureș. Patrurile românești au ripostat energic. Schimbările de focuri au durat toată noaptea
București, 2 (Rador). Un grav incident de frontieră s-a înregistrat ieri la amiază (1 august) între patrurile române și grănicerii unguri. Patrurile române au somat mai mulți plutași de pe Tisa să tragă la malul românesc pentru a fi identificați, întrucât aceștia trecuseră pe porțiunea interzisă. Deoarece nu s-au supus la somația verbală, au fost somați prin focuri de armă. Atunci grănicerii unguri au deschis focul, trăgând asupra grănicerilor români și asupra satului Teceu din Maramureș. În urma acestui fapt grănicerii români au ripostat energic, deschizând un foc concentric asupra agresorilor. Tragerile din ambele părți au continuat în tot timpul nopții, până la orele 6 dimineața. Guvernul român a suspendat negocierile de la Sinaia privind navigația cu plutele pe Tisa superioară”.

În violentul schimb de focuri a căzut la datorie sublocotenentul *Ionel Moldovan*, originar din Tg. Mureș, coleg și frate de cruce cu cel ce-i evocă tragica moarte:

Nr. 164, luni, 22 iulie 1940.

†IONEL MOLDOVAN

„Era înalt, spătos, cu o față blândă, uneori străbătută de fiorul cine știe cărei amarăciuni. Prietenia noastră a început acum 12 ani, mi se pare. Viața – a mea, ca și a lui – a început la orfelinatul «Miron Cristea» din Tg. Mureș, între zidurile Cetății și pe sub teii umbroși ai bulevardului, în clasele mici și triste ale Gimnaziului comercial local, cu profesori bătrâni și buni, și prin dumbrăvile pădurii de după somptuoasa clădire a liceului militar «Mihai Viteazul». Eram de-o vârstă cu el. Eu, poate, mai personal – un inconformist – el însă mai tandru, mai bun. Dar amândoi, ca de altfel toți frații din orfelinat, am avut o copilărie grea, care avea să însemne totul în viața noastră de mai târziu.

Când, după ani, copiii Cetății din Tg. Mureș aveau să se despartă, risipiți prin mai multe orașe ale țării, ne-am regăsit mult mai apropiați unul de altul, în penultima clasă a școlii comerciale superioare din Cluj. Eram strâns legați unul de altul prin viața noastră anterioară și prin condiția tristă de orfani din război. Atunci a început lupta noastră comună cu viața. Destinul ne-a înfrățit atât de mult încât prietenia noastră ajunsese proverbială, de invidiat. Am făcut studii și foame pe străzile și prin parcurile Clujului, dar nu ne-am plâns niciodată nimănui. Aveam însușită etica rezistenței în fața mizeriei încă din copilărie. Am suferit mult amândoi, dar nu am devenit cinici și combativi în viața noastră de studenți. Eram aplecați mai mult studiului, lecturilor și dușoșiei. Am iubit împreună, prin aleile umbroase din Parc și prin aleile cimitirului central, am avut iubiri însoțite de confesiuni tulburătoare și urmate de agonii... Apoi, acum cinci ani ne-am despărțit, de astă dată definitiv. El luat de necesitățile schimbătoare ale profesiei, eu ținut locul de perspectivă unui post de asistent universitar. Nu ne-am mai văzut decât de două sau de trei ori, când am putut să ne spunem cuvinte de îmbărbătare pentru tot ceea ce avea să se întâmple mai târziu și să ne îmbrățișăm febril.

Vestea trecerii lui în moarte am primit-o

acum șapte zile. Se afla pe frontiera de Vest, în fruntea unei patrule de recunoaștere – o recunoaștere de rutină – când s-a produs bestialul atac. S-a tras din spate cu furie. Sublocotenentul și cei șase oameni ai săi au căzut năpraznic în brazda pământului pe care-l aveau în pază.

Dacă încerc să desprind din fumul amintirilor figura tristă și îngândurată a bunului meu prieten o fac cu emoția pe care o simte un suflet în preajma marilor despărțiri. Ionel Moldovan n-a fost un făuritor de rime; a fost în schimb un minunat interpret al bunului simț, al datoriei și al muncii. Calda lui iubire pentru aproapele se manifesta de obicei printr-un altruism exagerat, excelent camarad și prieten duios, nu știu dacă acum în urmă a mai păstrat intactă în filele anilor noștri tineri robusta noastră înfrățire.

Se răresc rândurile și rămânem singuri pe marea agitată a vieții. Rămânem singuri... dar neuitate vor rămâne zilele prieteniei noastre, tot azurul acelor zile și toată adolescența noastră avântată și tristă. Neuitate vor fi idealurile plătuite și neîmplinite și poate că undeva o frunte răzimată în palme, în aceste ceasuri târzii din noapte, repetă experiența vieții noastre și adună din colbul amintirii fragmentele de preț din frumoașa noastră înfrățire. Pe crucea lui Ionel Moldovan se vor scrie aceleași memorabile cuvinte care s-au scris și pe crucea tatălui lui: PENTRU PATRIE! Avea 28 de ani!

18. „Da, MAJESTATE! NU VĂD ALTĂ SOLUȚIE!”

Consiliul de coroană, aflat sub sinistra influență a regelui șnapan, a acceptat, așadar, *dictatul*, care a dezlănțuit o furtună de proteste și o vie rezistență în popor. Dar funestul act a atras după sine și un act izbăvitor pentru țară: *abdicarea* capului încoronat. În prezua Consiliului, regele înfam a fost supus unei severe admonestări, derivată din următorul schimb de opinii cu șeful opoziției național-tărăniste:

Maniu: „Din momentul când M. Voastră ați inaugurat regimul absolutist, v-ați asumat personal răspunderea, răspundere care într-un regim democratic-parlamentar trebuie să o poarte guvernele. Prin o politică complet greșită, în interior și în afară, din punct de vedere strategic și tactic, ați reușit să pierdeți patru provincii. [...] În politica greșelile se plătesc și se sancționează, ca și în viața socială de toate zilele.”

Regele: „Va să zică sunteți de părere să abdic.”

Maniu: „Da, Majestate, nu văd altă soluție”.48

19. „GARANTATE SAU NU, GRANIȚELE VOR SĂRI ÎN AER”

Epilogul tragicelor evenimente a scos însă la iveală *tăria românească*, care nu a întârziat să se arate în întreaga ei înfățișare. Două episoade trebuie relevate în acest sens: replica bărbătească dată de Conducătorul Statului român potențailor germani și italieni, cu prilejul întrevederilor din toamna anului 1940, la 6 luni după dictat, și violentul pamflet publicat de ziarul TRIBUNA din Brașov (Nr. 21. din 30 aprilie 1941) la adresa lui Manoilescu, care a leșinat spectaculos în Palatul Belvedere din Viena, în fața călăilor, înainte de a semna actul compromițător.

— „Și credeți – i-a înfruntat Conducătorul pe italieni – că astfel de granițe (granițele dictatului, n.n.) vor putea fi menținute?”

— „Da!”, a răspuns contele Ciano, generel lui Mussolini, vizibil iritat, aducând și precizarea că Italia, „nu numai că le-a recunoscut, dar le-a și garantat”.

— „Garantate sau nu, ele vor sări în aer”, a spus pe un ton extrem de violent Conducătorul. „Trebuie să mărturisesc că nu a fost deloc [...] amabil; vorbea ca unul din cei doi arbitri”, a con-

semnat în jurnalul său, mai târziu, Ciano, referindu-se la atitudinea lui Antonescu49.

20. „N-a bătut încă ceasul supremei judecăți, domnule Manoilescu”, s-a scris în fruntea pamfletului amintit, așternut pe întreaga pagină 1, cu continuare în pagina 3. Atacul pornit de la un articol publicat de Manoilescu în revista proprie „Lumea Nouă” (Nr. 1-2, ian.-febr. 1941), sub titlul „N-am avut oameni de stat”, „nici prin inteligență politică și nici prin caracter”, în care arunca vina pentru dezmembrarea României Mari, deci și pentru dictat, asupra foștilor politicieni. Șmecheria a apărut, pentru orice om de bun simț, de la prima vedere, în toată meschinăria, tactica de a face pe alții răspunzători de propria-și turpitudine e caracteristică caracterelor detestabile. Îi trece apoi pe toți politicienii mai însemnați din perioada interbelică prin filtrul celei mai aspre judecăți, găsindu-i vinovați pentru dezastrul la care s-a ajuns. Astfel:

Ionel Brătianu a făcut „imense greșeli la Conferința păcii de la Versailles, prin înlăturarea din motive inferioare a omului care putea să ajute atât de mult dezlegarea problemelor românești: Take Ionescu”. Și tot Brătianu „nu a avut nici o viziune mare asupra problemelor esențiale ale noii României”...; a greșit apoi „și în politica sa față de Ardeal, [...] ignora chestiunile de administrație interioară și nu vedea nicăeri spirit organizatoric”. „Temeiul politic care l-a dat el – mai spune Manoilescu – a fost acela al unei democrații falsificate și ipocrite”; pe plan extern greșea monstruoasă a stat în faptul că „în 1926 a imprimat partidului liberal atitudinea dușmănoasă – devenită în urmă tradițională – față de Italia”, după ce în 1920 împiedicase „recunoașterea anexării Basarabiei de către URSS”. Dar cel mai greu păcat pe care i-l atribuie rezidă din faptul că „a împiedicat [...] o acțiune unitară între Ardeal și Vechiul Regat”, dovedind „lipsă de înțelegere sufletească”.

Citind cele enunțate, te întrebi nedumerit: În ce măsură defectele structurale ale lui Ionel Brătianu care, de altfel, a decedat în anul 1927, au influențat dictatul de la Viena din luna august 1940? Nici cele mai perverse porniri nu-și pot da seama.

Generalul Averescu, care „ar fi putut să fie pentru România, ceea ce a fost Kemal pentru Turcia, dacă ar fi avut un mare simț politic”, nu a fost „un mare om de Stat”, pentru că „i-a lipsit viziunea politică și curajul politic, menținându-se într-o atitudine timidă, respectuoasă pentru stările de fapt și plină de un legalism pedant”. Dar și în cazul lui Averescu intervine fatidica întrebare: ce legătură are incapacitatea politică a generalului cu dictatul de la Viena? Averescu încetase să mai activeze intens în politică prin anii douăzeci, la sfârșit, iar în anul 1938 a decedat. Atunci?

Vintilă Brătianu „A fost un om de bune sentimente românești”... dar „ca tehnician al economiei, a fost mai prejos decât orice și n-a priceput nimic în nici una din problemele economice și financiare esențiale ale vremii lui”. Probabil că din astfel de insuficiențe politice și economice au ieșit gravele inadvertențe care au dus la oribulul *dictat*, deși și el s-a stins din viață în anul 1930.

Maniu „a știut să zică NU!” Cui? Nu ne spune. Dialogul dintre acesta și rege, reprodus într-una din paginile anterioare, ne dezvăluie taina. N-a fost totuși un mare bărbat de Stat, pentru că „văzută de-a-ndăratelea în problemele esențiale ale vremii sale”. Tot „probleme”, și tot „esențiale”, ca și la Vintilă Brătianu, și tot „al vremii sale”. Alte păcate? „A greșit și greșete când crede în democrație – zice Manoilescu, în continuare – a practicat un anumit regionalism,

nu a avut talent gospodăresc, a crezut totdeauna în Anglia și Franța, a susținut politica nefastă a lui Titulescu și a văzut evoluția Europei exact invers de cum s-a petrecut”. Rămâne, totuși, o „personalitate înafară de serie”, dar „anihilată într-un angrenaj de idei greșite”. Și iarăși obsedată întrebare: dictatul a ieșit din ideile greșite ale lui Iuliu Maniu? Semnătura lui Manoilescu, pe dictat, din cauza lui Maniu s-a pus? Și de ce a fost politica lui Titulescu nefastă? pentru că n-a corespuns cu ideile lui Manoilescu? Probabil.

Ion Mihalache, deși „a fost mitul țărănimii, deși a dovedit excepționale calități de adaptare la un mediu intelectual înalt și de comprehensiune pentru problemele politice de finețe” și deși „s-a distins de multe ori într-o lume de *lichele* (sublinierea ne aparține, ea dezvăluind deosebita și strania semnificație pe care cuvântul o are în scrisul lui Manoilescu), printr-un anumit curaj bărbătesc”, aportul d-sale pentru consolidarea României rămâne un semn de întrebare”. Dascălul de la Topoloveni „nu a voit să rămână – precizează Manoilescu – purtătorul de cuvânt al țărănimii și numai al acesteia, ci a renunțat la atitudinile, pentru ca să se consacre unei acțiuni pozitive pentru care nu avea nici talent, nici pregătire, risipindu-se inutil pe tărâmurile străine”. De aici, apoi, catastrofa *dictatului*, care nu s-ar fi putut produce fără incompetența șefului țărănist.

Octavian Goga a fost – după părerea lui Manoilescu – „o personalitate excepțională și de o originalitate într-adevăr înafară de serie”. În politică însă a fost „prea adaptabil și prea mimetic”. N-a utilizat niciodată autoritatea pe care i-o dădea rolul jucat în vechea mișcare națională pentru a arunca, acolo unde trebuia, un bărbătesc: „NU!” Apoi, „Goga s-a anihilat politictește și s-a coborât sufletește, pornind împotriva «Gărzii de Fier» o luptă, având la bază sentimentul inferior al invidiei, care a diminuat și a înținat de atâtea ori politica românească. El a fost victima unei imense farse politice, fără a putea invoca cel puțin scuză inconștienței sale. Guvernarea lui a fost o mare înșelătorie menită să compromită definitiv naționalismul și antisemitismul prin nesinceritate și prin neseriozitate”. E, și în cazul lui Goga, „foarte clară situația” ce *dictatul* este consecința gravelor defecte ale poezului pătimirii transilvane și nu din alte cauze.

Ceilalți oameni politici care au jucat un rol nefast – după opinia lui Manoilescu – în piesa de deznodământ tragic în istoria României mari au fost: N. Titulescu, un „neisprăvit a cărui funestă operă diplomatică a dus România în mod conștient spre prăpastie”; Gh. Tătărașcu, care a avut o imensă răspundere în prăbușirea României Mari și „sub guvernarea căruia înarmarea țării a însemnat o simplă frază, bună pentru banchetele de la încheierea manevrelor”; apoi consilieri regali, patriarhi, prim-președinți ai Curtii de Casație, generali și mulți alții cari, după opinia lui Manoilescu, au deținut posturi cheie în dezvoltarea noastră istorică interbelică și în dezastrul în care am căzut.

Articolul nostru a stârnit o enormă senzație, prin condamnarea lui Manoilescu, cel din urmă politician care ar fi avut dreptul să ridice piatra, dar numai după ce și-ar fi însușit în întregime marea vină de a-și fi pus semnătura pe actul infam și după ce s-ar fi înscris primul pe lista celor răspunzători de dramatica noastră cădere, primul dintre lași care ne-au pângărit demnitatea și puterea armată. TRIBUNA care, în mod normal, apărea în 30.000 de exemplare zilnic, în săptămâna cu articolul respectiv a ajuns la un tiraj de 100.000 de exemplare. Zilnic seoseau telegrame din orașele Transilvaniei care cereau mărirea tirajului. Unul din pachetele noastre cu 300 de exemplare, expediat la Turda, a trecut granița

clandestin și și-a făcut apariția la Cluj. Români rămași acolo au sărutat, plângând, paginile neuitatei lor TRIBUNE.

Violența limbajului din articolul-pamflet a găsit un larg ecou în sânul opiniei publice. Nu s-au înregistrat proteste, nici chiar în rândurile adepților lui Manoilescu. De ce? Fiindcă irascibilul combatant s-a ferit, în rechizitoriul lui atât de bătuos, să denunțe relele reale care au dus țara pe marginea prăpastiei. Amintește, e adevărat, dintr-un resentiment obscur, de falsă înarmare de sub guvernul lui Tătărașcu, dar încolo nimic. Când în mod firesc ar fi trebuit să arate lumii în termeni implacabili *crima* tuturor oamenilor politici care s-au perindat pe la cârma țării, în cei douăzeci de ani de la Unire, și care n-au făcut nimic pentru înarmarea țării. Au închis ochii, ori de câte ori au fost date la iveală fărâdelegile comise de afaceriștii din jurul Palatului și de rege însuși. Afacerea „Skoda”, patronată de politicieni demagogi, lipsiți de sentimentul demnității naționale, este cea mai vie dovadă, în acest sens, ea stă mărturie teribilă despre *trădarea* celor pe care Manoilescu îi consideră eufemistic doar lipsiți de calități politice.

S-a acționat sub imperiul unor note ultimative? Dar cine poate să susțină cu toată răspunderea că Germania și Italia ar fi invadat România, că ar fi dezlănțuit războiul pentru Ungaria? Simplă prezumție. Iar dacă ar fi făcut și cu noi război, cum au făcut cu Jugoslavia și cu Grecia, este absolut sigur că ar fi ajuns la victorie, așa cum au ajuns în alte părți? Nimic mai incert. Un război știi cum îl pornești, dar nu știi cum îl termini. Resursele de petrol din Valea Prahovei, odată tăiate, cine știe la ce complicații insurmontabile ar fi dus și cu cât ar fi scurtat războiul, în general?! Speculații de acest gen s-au făcut destule, dar când îți este amenințată ființa și existența națională, nu mai stai la îndoaială, pui mâna pe armă și te bați. Altfel cazii, dispari din istorie. „Dacă nu li se va face dreptate – la încheierea războiului – Româniilor se vor bate pe viață și pe moarte – au fost avertizați agresorii – și pace nu va fi în Europa, atâta vreme cât aceste drepturi nu vor fi satisfăcute!”, le-a declarat același Conducător germanilor și italienilor la sfârșitul întrevederilor menționate.

21. „ÎN CEL MULT TREI-PATRU ANI VOM FI DIN NOU ÎN CLUJ”

După apariția ediției speciale, luat de valul înspumat al protestării tumultuoase, am pornit în fruntea mulțimii protestatatoare, alături de profesorii O. Ghibu și Victor Jinga și de alți cărturari de vază ai Clujului românesc, și am ridicat în țaria văzduhului glasul puternic de rezistență al întregului nostru popor, apucat pe la spate de haitele de lupi turbați, metamorfozați peste noapte în constructorii bestiali ai unei noi Europe, ai unei noi lumi. Clopotele continuau să sune în dungă și în momentul în care, prezenți la Cartierul Armatei noastre de Vest, instalat în localul liceului de fete din parc, am reușit să obținem din partea generalului Cornicioiu legământul că armata va trage, că nu va părăsi frontiera, că ne vom apăra cu prețul vieții și al morții pământului străbun, dacă se va constitui un Comitet al rezistenței naționale, peste capetele celor din fruntea țării. Iluzorie speranță. După contactul telefonic cu Bucureștii, legămintele s-au topit în mocirla lașității. Oamenii politici care ar fi avut istorica misiune să se așeze în fruntea maselor răsculate – așa cum au făcut altădată Horia și Lancu – n-au avut țaria de caracter să înfrunte pericolul, teribilul pericol care – se pare – amenința însăși existența neamului românesc. Elanul primelor și dărzelor manifestațiuni potrivnice *dictatului* s-a stins treptat, lăsând în urmă amărăciunea unei grave lașități.

Stăpâniți apoi de astfel de sentimente și de

gânduri, după discursurile înflăcărâte din fața Catedralei ortodoxe și în fața Rezidenței, ne-am strâns bruma de viață care ne-a mai rămas în jurul și sub coroana bătrânului nostru stejar, în climatul spiritual al TRIBUNEI, încercând să spargem întunericul dens care cobora asupra noastră, asupra luptei noastre, asupra nefericitei Transilvanii. Clopotele continuau tragicul lor dangăt în dungă, în timp ce la orizontul nădejdlor noastre sfinte se stingeau ultimele raze ale rezistenței.

— Întrăm în cea mai neagră gază a istoriei noastre zburcimate, dragii mei, a reușit să spună Părintele nostru spiritual printre dureroasele suspine care-i înecau glasul. De-acum va trebui să luptăm cu și mai puternic avânt pentru restabilirea dreptății noastre multimilenare.

Dumnezeu să ne ajute! Tremuram sub zvâcnirea nervilor încordați la culme, dar simțeam în întreaga noastră ființă că joscicia nu poate dura și sub imperiul unui gând tineresc, purtător de mesaj eliberator, am rostit răspicat:

— În cel mult trei-patru ani, iubite Părinte, vom fi din nou în Cluj!... Și pentru totdeauna!

— Așa să fie și cerul să-ți adă vesteire... A aprins apoi lumânarea care-i străjuiește scrisul din partea stângă și-ntr-un elan tineresc, răscolit din timpuri imemorabile, s-a pornit să cânte – printre suspine – cu glas domol, dar profund în adâncimile lui neobișnuite, „Deșteaptă-te, Române!”. Am intrat în inflexiunile vocii sale și am cântat cu avânt nestăvilat până la supremul jurământ: „Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină, / Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost’ pământ”. S-a înălțat apoi în falnică lui măreție, a stins lumânarea și-apoi am pornit spre strada A. Mureșianu, unde-și avea sălașul. În poartă ne-a privit cu ochii mari, scâldați în lacrimile celei mai cumplite suferințe și ne-a spus:

— Așa ia sfârșit lupta TRIBUNEI noastre, dragii mei. Dumnezeu să vă ocrotească de azi înainte drumul gazetăresc de mâine. Și să nu uitați, așa cum ați spus, că ne vom revedea peste trei-patru ani în vechiul nostru local. Ne-a îmbrățișat cu efuziune și-apoi cu consensmul transmis am coborât, frânți de durerea despărțirii, strada Mureșianu, îndreptându-ne spre locurile noastre. Care locuri? Și unde?

Celelalte TRIBUNE au căzut pe frontalul scrisului zilnic lovite de suprimări abuzive, de adversități politice și de controverse redacționale, de lipsuri materiale și de alte întâmplări nenorocite. A noastră, a patra TRIBUNA s-a prăbușit sub loviturile unui destin nefericit, odată cu tragicul destin al Transilvaniei românești.

A doua zi TRIBUNA, în format complet, deci și cu pagina scoasă ca ediție specială în ajun, a luat drumul obișnuit al călătoriei ei zilnice, spre orașele și satele Transilvaniei de Nord, căzute în neagra robie. Cine știe unde și când a ajuns?

Clopotele continuau să bată în dungă.

În zilele ce au urmat *dictatului*, până la 10 septembrie, când autoritățile și armata trebuiau să evacueze Clujul, am inventariat materialul aflat în portofoliul redacțional, pentru a afla ce a rămas nepublicat: articole istorice despre drepturile noastre imprescriptibile asupra Transilvaniei, semnate de personalități de primă mână, articole cu conținut cultural și literar, recenzii, note, însemnări etc., câteva corespondențe din provincie și 2 reportaje.

— Iată cum se pierd fapte și idei prețioase, dar nenorocoase, a constatat cu amărăciune Părintele. La plecare a luat totul în servietă gândindu-se, probabil, că pe unde îl vor duce pașii va găsi o soluție de publicare.

22. FORMAȚIUNILE NOASTRE DE ASALT AU NĂVĂLIT ÎN CLUJ

Legământul luat în fața bunului nostru Părinte? S-a împlinit în ziua de 11 octombrie 1944, deci după patru ani, când formațiunile noastre de asalt au năvălit în Cluj. Ca reporter de război al M.St.M. am fost printre primii ostași români care au pătruns în Cluj, într-unul din carele noastre blindate ajuns în centrul orașului, în fața statuii Craiului Matia. Atras puternic de vechile sentimente am urcat în grabă treptele fostei redacții. Strivitoare iluzie. Cele patru încăperi pe care le-am stăpânit timp de aproape doi ani erau acum locuite de oameni nevoiași, cu o mulțime de copii de toate vârstele, care s-au năpustit sălbatic asupra mea, cerșind pâine și apă. Nu așa mi-am imaginat revenirea la neuitatele vetre. Războiul, cu asprele lui legi, răstoarnă toate planurile construite în timp de pace. Ce poți să faci? Stai înmărmurit în fața cumplitei realități, îți schimbi gândurile și pleci mai departe alături de unitățile aflate în plină defensivă.

În răstimpul cât am stat în Cluj, am scris mai multe reportaje pentru presa de pe front și pentru presa centrală din Capitală, pe care le-am expedit M.St.M., reportaje care au vestit lumii eliberarea Clujului românesc, revenit prin eroismul ostașilor noștri la matcă.

Clopotele nu s-au mai tras în dungă. Simfonia blindatelor, a tunurilor și a aruncătoarelor – marea simfonie a victoriei – a umplut vazduhul, în timp ce unitățile noastre rapide se îndreptau în iureș vijelios spre Țara Năsăudului. Materialul de presă publicat a intrat ulterior în volumul „Carnet de front”, tipărit de editura „Dacia” în vara anului 1974, la 30 de ani de la eliberarea Transilvaniei de Nord.

23. AȘA S-A ÎMPLINIT DESTINUL!

S-a împlinit, prin urmare, *destinul*. Pământul Transilvaniei românești a fost readus *acasă*, după o înstrăinare orarbă de patru ani și după lupte crâncene, care au culminat la Orba de Mureș, la Turda, la Cluj și pe toată desfășurarea imensului nostru front, până în Munții Tatra.

Idealurile pentru care a militat TRIBUNA s-au realizat deci în toată măreția lor.

50 A. Simion, *Regimul politic din România...*, p. 145.

49 A. Simion, *Regimul politic din România...*, p. 145, la nota 66.

48 Cf. Zaharia Boilă, *Memorii...*, cit. de Ioan Scurtu, *Op. cit.*, p. 433.

47 A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941*, ed. „Dacia”, 1976, p. 10.

46 A. Simion, *Dictatul de la Viena*, ed. „Dacia”, 1972, pp. 195, 196.

45 Ibid, *ibidem*, o. 429.

44 Scurtu, *Op. cit.*, p. 427.

43 Anul XV, n-rii 14-15, 1 august 1939.

42 Ibid, *ibidem*.

40 Episodul Hulea, relatat în paginile anterioare, constituie o excepție, o pasageră abatere de la generoasa lui îngăduință, rezolvată până la sfârșit în condițiuni de perfectă colegialitate.

39 Cei de la revista „Tribuna” din Cluj-Napoca au întâmpinat de asemenea o severă rezistență în tentația de a reține unele manuscrise. Dumitru Mircea, ca redactor-șef, a obținut cu greu renunțarea la un manuscris, dar care nu a mai fost găsit la tipografie, capturat fiind probabil de Ion Oarcășu, pasionat colecționar de manuscrise.

38 Gheorghe Suciu, *Ion Agârbiceanu (12 septembrie 1882-28 mai 1963) departe de lumea literară*, în „Almanahul Luceafărul 1982”, pp. 158-9.

37 Mircea Zăciu, *Ion Agârbiceanu*, ed. „Minerva”, 1972, p. 357.

36 Cf. Gh. Vatană, *Centenarele anului 1982*, în „Almanah Convorbiri literare”, '82, p. 57.

35 Cf. Constantin Sorescu, *Un ardelean*, în revista „Săptămâna...” din 9, 16 și 23 iunie 1978, p. 3.

34 Ediția 1982, p. 636.

33 Citatele după „Cesuri de seară...”, Fișier (II), pp. 291-320.

32 Eugen Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, II, p. 146.

31 *Agârbiceanu – încercare de reconversie expresivă*, în „Cesuri...”, pp. 276, 277.

30 Nicolae Florescu, *Câteva precizări*, în „Cesuri de seară cu Ion Agârbiceanu”, „carte gândită și alcătuită de Mircea Zăciu”, ed. „Dacia”, Cluj-Napoca, 1982, p. 320.

29 Ibid, *ibidem*.

28 Mircea Zăciu, *op. cit.*

27 „Patria” nr. 1, 14 februarie 1919.

26 *Ion Agârbiceanu și contemporanii săi*, în rev. „România literară”, nr. 38, 14 septembrie 1972, p. 17, la nota 1.

25 Șerban Cioculescu, *Ion Agârbiceanu*, în rev. „România literară”, nr. 38 din 16 septembrie 1982, pp. 12, 13.

24 *Zile și seri cu Ion Agârbiceanu*, rev. „Steaua”, Cluj, anul XX, nr. 3 (230), martie 1969, pp. 74-75.

23 *Amintiri de la „Tribuna” lui I. Agârbiceanu*, în rev. „Steaua”, Cluj, anul XVIII, nr. 9 (212), septembrie 1967, pp. 63-67.

22 Nae Antonescu, *Cu Horia Stanca despre TRIBUNA interbelică*, în rev. „Tribuna”, Cluj-Napoca, 13 mai 1982, p. 7.

Precizare necesară, întrucât mai există un ziarist cu același nume (seniorul), „castelanul de la Gilău”, cum îl mai numeau gazetarii.

20 *Ibidem*, nr. 44 din 24 februarie 1940, p. 1.

19 În „Tribuna”, nr. 42 din 22 februarie 1940, p. 2.

18 *Vom tăcea mereu?*, în „Tribuna”, nr. 165, 24 iulie 1940.

17 *Românizarea presei*, în „Tribuna”, nr. 159 din 17 iulie 1940.

16 *Legea presei*, în „Tribuna”, nr. 288 din 14 decembrie 1939.

15 *Ion Agârbiceanu și contemporanii săi*, în revista „România literară”, nr. 38, 14 sept. 1972, pp. 16, 17.

14 În articolul de fond *Câteva precizări*, în „Tribuna”, nr. 2, 30 octombrie 1938.

13 Gheorghe T. Pop, *Caracterul antinațional și antipopular al activității Partidului Național Creștin*, ed. „Dacia”, 1978, p. 202.

12 Joe Heydecker și Johannes Leeb, *Procesul de la Nürnberg*, Editura Politică, București, 1983, pp. 535-536.

11 *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ed. 1982, pp. 507, 508.

10 Ioan Slavici, „Tribuna” și *Tribuniștii*, tip. „Minerva”, Orăștie, 1896, pp. 8-11.

9 Cf. *Recensământul general al populației din România*, I.C.E., București, 1938.

8 „Tribuna”, nr. 42, 17 decembrie 1938.

7 „Tribuna”, Cluj-Napoca, 13 mai 1982, p. 7.

6 *Personalitatea și... personalitățile „Tribunei”* în „Contemporanul”, nr. 18/27 aprilie 1984, p. 11.

5 „Tribuna” – *ideal politic și cultural*, în „Almanahul Asociației Scriitorilor din Cluj”, 1981, p. 10.

4 *Spiritul „Tribunei”* în rev. „Tribuna”, nr. 19, 10 mai 1979, p. 2.

3 Cei doi termeni din sintagmă (*spirit – stil*) nu sunt identici; au comun modul, felul de gândire, de exprimare, de manifestare a cuiva, a unui curent sau epoci. Spiritul este mai mult o chestiune de conținut, stilul una de manifestare. (Cf. M.D.E., ed. II, 1978, pp. 909, 917).

2 Informații complete la Nae Antonescu, *Idealul „Tribunei” a treia*, în rev. „Tribuna”, Cluj-Napoca, nr. 7 (1417), 16 febr. 1984, p.3.

1 N. Iorga, *Istoria presei românești*, tip. „Adevărul”, 1922, p. 153.

